

Specijalni izvještaj

**o zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja s
posebnim fokusom na stanje u ustanovama**

Banja Luka, septembar 2023. godine

**SPECIJALNI IZVJEŠTAJ O ZBRINJAVANJU DJECE BEZ
RODITELJSKOG STARANJA S POSEBNIM FOKUSOM NA
STANJE U USTANOVAMA**

Banja Luka, septembar 2023. godine

Izdavač

Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine

78 000 Banja Luka/Akademika Jovana Surutke 13

e-mail: bl.ombudsmen@ombudsmen.gov.ba

www.ombudsmen.gov.ba

Autori izvještaja

Ombudsmeni:

dr. Jasminka Džumhur

Nives Jukić, dipl. iur.

dr. Nevenko Vranješ

Radna grupa

Alma Suljić, pomoćnica Ombudsmena

Aleksandra Marin Diklić, pomoćnica Ombudsmena

Jelena Simović, stručna savjetnica

Tehnički uredio

Dragan Perić, šef Odjela za informacione tehnologije

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	5
I UVOD.....	9
II METODOLOGIJA	11
III POJMOVNA ODREĐENA	13
IV PRAVNI OKVIR	16
4.1. Međunarodni standardi.....	16
4.2. Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine.....	20
4.2.1. Federacija Bosne i Hercegovine	20
4.2.2. Kantoni u Federaciji Bosne i Hercegovine	21
4.2.3. Republika Srpska	25
4.2.4. Brčko distrikt BiH.....	26
V STRATEŠKI DOKUMENTI.....	28
VI STATISTIČKI PODACI O BROJU DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA U 2021. GODINI.....	31
VII USTANOVE ZA DJECU BEZ RODITELJSKOG STARANJA	35
VIII ANALIZA PODATAKA DOBIJENIH OD CENTARA ZA SOCIJALNU ZAŠTITU	37
8.1. Republika Srpska.....	38
8.2. Federacija Bosne i Hercegovine.....	43
8.3. Brčko distrikt Bosne i Hercegovine	49
IX ANALIZA PODATAKA DOBIJENIH OD USTANOVA ZA DJECU BEZ RODITELJSKOG STARANJA.....	50
9.1. Federacija Bosne i Hercegovine.....	51
9.1.1. Javne ustanove za djecu bez roditeljskog staranja/neadekvatnog roditeljskog staranja	51
9.1.2. Nevladine organizacije/ustanove za smještaj djece bez roditeljskog staranja u Federaciji Bosne i Hercegovine	64
9.2. Republika Srpska.....	77
X ZAPAŽANJA OMBUDSMENA NAKON OBAVLJENIH POSJETA USTANOVAMA	81
XI ZAKLJUČCI I GENERALNE ZABRINUTOSTI OMBUDSMENA.....	83
XII PREPORUKE OMBUDSMENA	87
ANEKS 1	89
ANEKS 2	90

SAŽETAK

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine odlučili su izraditi specijalni izvještaj koji se odnosi na djecu bez roditeljskog staranja na osnovu registrovanih predmeta u Instituciji ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine koji su ukazivali na značaj i ozbiljnost navedene teme. Na ozbiljnost ovog problema ukazuju i podaci nadležnih agencija za statistiku u Bosni i Hercegovini i u entitetima Bosne i Hercegovine. Cilj ovog specijalnog izvještaja je da podsjeti sve nadležne i širu javnost u Bosni i Hercegovini da su djeca najranjivija kategorija društva i da se poduzmu efikasnije mjere za zaštitu djece bez roditeljskog staranja.

Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih nacija određuje ne samo obaveze odraslih u odnosu prema djetetu, nego i obaveze brojnih društvenih subjekata u smislu zaštite prava djeteta, dok se Smjernicama UN-a za alternativnu brigu o djeci nastoji osnažiti primjena drugih međunarodnih dokumenta, koji se odnose na zaštitu i dobrobit djece kojima je uskraćeno roditeljsko staranje ili su izloženi opasnosti da izgube roditeljsko staranje.

Pravni okvir koji uređuje pitanje brige o djeci u Bosni i Hercegovini predstavljaju propisi entiteta Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske te Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, kojima su uređeni porodični odnosi, pitanja socijalne zaštite i hraniteljstvo.

Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine predstavlja dokument kojim se zagovara multidisciplinarni pristup i uključivanje svih odgovornih društvenih faktora na djelovanje s ciljem poboljšanja uslova življenja u interesu razvoja djeteta. Nakon što je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine usvojilo Akcioni plan za djecu za period 2015–2018. godina, novi akcioni plan još uvijek nije usvojen.

Na nivou Federacije Bosne i Hercegovine izrađena je Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji (2014-2020), kao okvirni strateški dokument usmjeren na unapređenje uslova za razvoj sistema zaštite u svrhu poboljšanja kvaliteta života, nediskriminacije, zaštite ljudskih prava i sloboda za sve korisnike socijalne zaštite, kroz tranziciju s institucionalne brige na socijalnu brigu u zajednici. Prema navedenoj strategiji proces transformacije na području Federacije BiH odvija se, između ostalog, i u domovima za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla, Sarajevo, Mostar, Zenica i Bihać, i započeo je 2011. godine. Donošenje Zakona o hraniteljstvu u Federaciji BiH predstavlja jedan od značajnih koraka u procesu.

Vlada Republike Srpske je 2022. godine donijela Odluku o izradi Strategije socijalne zaštite Republike Srpske za period od 2023. do 2029. godine¹ kojim će biti utvrđeni ciljevi i prioriteti razvoja socijalne zaštite u Republici Srpskoj.

Prema podacima zavoda za statistiku u Federaciji Bosne i Hercegovine 31.180 djece je tokom 2021. godine bilo ugroženo porodičnom situacijom², a u Republici Srpskoj 16.262 djece³, u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine 61 dijete je bilo korisnik socijalne zaštite.⁴

¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 41/22;

² Akti Federalnog zavoda za statistiku od 20.02.2023. godine;

U Federaciji Bosne i Hercegovine je u 2021. godini usvojeno 29 djece, a 228 djece je smješteno u hraniteljsku porodicu.

U Republici Srpskoj je u 2021. godini usvojeno troje djece, a u hraniteljsku porodicu smješteno 199 djece.

Ustanove za djecu bez roditeljskog staranja su ustanove socijalne zaštite. Pozitivnim zakonodavstvom entiteta propisana je mogućnost institucionalnog smještaja djece bez roditeljskog staranja, djece nepoznatih roditelja, napuštenih od roditelja, lišenih roditeljskog prava i roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost.

Međutim, isto tako propisano je da smještaj u ustanovu socijalne zaštite mogu ostvariti djeca i odrasle osobe kojima je potrebna stalna briga i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj porodici ili na drugi način. Ovo znači da osim djece bez roditeljskog staranja, smještaj u ustanove uključuje i djecu sa smetnjama u razvoju, čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, žrtve nasilja, žrtve trgovine djecom, s društveno neprihvatljivim ponašanjem, izloženu socijalno rizičnim ponašanjima, kojoj je zbog posebnih okolnosti potrebna socijalna zaštita.

Na području Federacije Bosne i Hercegovine djeluje 14 ustanova socijalne zaštite koje vrše zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja.

Šest je javnih ustanova: KJU "Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave", Sarajevo; JU „Dom porodica“, Zenica; JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja, Tuzla; JU Dječiji dom „Mostar“; JU Centar za socijalni rad Gradačac-Porodična kuća „Duga“; JU Socijalno-pedagoške životne zajednice, Bihać, i osam ustanova čiji su osnivači nevladine organizacije/privatne osobe: Kinderdorf Internacional SOS Dječije selo Sarajevo, Kinderdorf Internacional SOS Dječije selo Gračanica, Fondacija Rudolf Walther „Selo mira“, Turije, Centar za djecu bez roditeljskog staranja „Duga“ Kulen-Vakuf, Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“, Bijakovići, Štadlerov dječiji dom EGIPAT, Ustanova za prihvata i odgoj djece „Mala škola“ Vareš i Obiteljski centar Papa Ivan Pavao II.

Analiza raspoloživih podataka pokazuje da je neophodno unaprijediti normativni okvir u ovoj oblasti, uspostaviti jedinstven sistem rada javnih i privatnih ustanova za područje cijele Federacije Bosne i Hercegovine, s jasno definisanim kriterijima i uslovima rada. To bi podrazumijevalo i jedinstven način definisanja usluga, finansiranja, nadzora i licenciranja ustanova socijalne zaštite.

³ Bilten Socijalna zaštita 2022, Republički zavod za statistiku, ISSN 2490-2683;

⁴ Broj 05-43-2-10-404-2-1/22 od 25.06.2022. godine;

Javne ustanove su dostavile podatke o broju djece smještene u 2021. godini kako slijedi:

1. JU „Dom porodica“ Zenica - 22 djece, prosječan broj djece na smještaju je 87 djece, dana 24.06.2022. godine bilježi 15 djece koja imaju poteškoće u razvoju i ponašanju, od čega i jedna majka (trudnica) u Prihvatilištu za majke i bebe.
2. JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla - 40 korisnika. Veći dio smještajnih korisnika obuhvataju korisnici smješteni u Prihvatilište Doma⁵ (115 korisnika od ukupno 222 korisnika smještena u izvještajnom periodu).
Dana 09.06.2022. godine u Domu je bilo smješteno 7 djece koja su nalazom komisije kategorisana kao djeca sa smetnjama u razvoju, a u izvještajnom periodu u ustanovi je boravilo preko 30 djece sa smetnjama u razvoju, ne računajući djecu koja nisu kategorisana od strane stručne komisije.
3. Porodična kuća „Duga“ - Centar za socijalni rad Gradačac - stalno je smješteno 9 djece (na dan 28.06.2022. godine). Jedno dijete ima teškoće u psihofizičkom razvoju.
4. KJU „Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave“, 85 djece, na dan 22.06.2022. godine boravilo je 75 djece, od kojih 16 djece ima poteškoće u razvoju.
5. JU Dječiji dom „Mostar“ - ukupan broj djece smještene u ustanovu u periodu od 2017-2021. godine je 56.
6. JU Socijalno-pedagoška životna zajednica Bihać, 70 djece, na dan 28.06.2022. godine; 65 trenutno smještene djece od kojih je 6 djece kategorisano kao djeca s lakim teškoćama u razvoju, dok se u postupku kategorizacije nalazi 5 djece.

U 2021. godini javne ustanove su raspolagale sa sljedećim budžetom:

1. JU „Dom porodica“ Zenica - 1.817.319,00 KM (od čega su 264.788,00 KM prihodi od donacija građana i pravnih osoba);
2. JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla - 1.693.068,00 KM;
3. Porodična kuća „Duga“ - Centar za socijalni rad Gradačac - 449.320,00 KM;
4. KJU „Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave“, Sarajevo - 2.358.260,00 KM;
5. JU Dječiji dom „Mostar“ - 639.373,62 KM;
6. JU Socijalno-pedagoška životna zajednica Bihać za 2021. godinu - 1.333,057 KM.

Kadrovska popunjenost u periodu dostavljanja podataka:

1. JU „Dom porodica“ Zenica - 64 ukupno zaposlenih, od kojih 37 radnika radi direktno s djecom, a 5 radnika obavlja administrativno-tehničko-kadrovske poslove. Ustanova ukazuje na potrebu za većim brojem radnika.
2. JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla - Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta je predviđeno 58 radnika za rad u ustanovi, a trenutno je popunjeno 49 mjesta.
3. Porodična kuća „Duga“ - Centar za socijalni rad Gradačac - sistematizacijom radnih mjesta predviđeno je 13 radnih mjesta i ukupno 28 izvršilaca, uključujući i direktora ustanove, a trenutno je zaposleno samo 17 osoba.
4. KJU „Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave“, Sarajevo - trenutni broj zaposlenih je 70, od ukupno 83 sistematizovana radna mjesta. Ustanova je u potrebi za angažmanom dodatnog kadra.

⁵ Prihvatilište koje je dostupno i za djecu iz drugih dijelova Bosne i Hercegovine, koja su zatečena na području Tuzlanskog kantona.

5. JU Dječiji dom „Mostar“ – broj zaposlenih je 23, a nedostaju 4 zaposlenika, u odnosu na sistematizaciju radnih mjesta.
6. JU Socijalno-pedagoška životna zajednica Bihać - ukupan broj zaposlenih je 41, od kojih je zaposlenih koji rade direktno s djecom 28, a 13 obavlja administrativno-tehničko-kadrovske poslove. Ustanova ne posjeduje dovoljno zaposlenih.

U Republici Srpskoj djeluje Javna ustanova Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ sa sjedištem u Banjoj Luci. Osnivač je Vlada Republike Srpske. Ustanova je imala budžet za 2021. godinu u iznosu od 2.262.867,55 KM. Godišnji budžet ne zadovoljava potrebe ustanove, jer nije riješen model njezinog finansiranja.

U ustanovi je zaposleno 79 osoba, a novim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta čije je usvajanje u toku, predviđeno je oko 100 radnih mjesta.

U 2021. godini smješteno je 54 djece. Poteškoće u razvoju manifestuje 43 djeteta, a smještena su i djeca koja su u periodu opservacije i kategorizacije.

Poređenja radi navodimo podatke predstavništva strane humanitarne organizacije - SOS Kinderdorf International gdje je briga za djecu i mlade u SOS Dječijim selima organizovana po principu alternativne porodične brige:

- Budžet za 2021. godinu - 4.384.697; državne subvencije - 830.163; učešće države - 19%.
- Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe u odnosu na broj djece.
- Ukupan broj zaposlenih u cijeloj organizaciji je 146 (na dan 17.06.2022. godine), a radna mjesta prema sistematizaciji su popunjena, uz minimalna odstupanja i popuna je u toku.
- Djeca i mladi su u SOS Dječijem selu Bosne i Hercegovine smještena u dva dječija sela i to u Sarajevu i Gračanici.

Kada je riječ o broju djece, SOS - Dječije selo Sarajevo u 2021. godini broji 123 djece. a Dječije selo Gračanica u 2021. godini - 94 djece.

S poteškoćama u razvoju je 10-15% djece i mladih.

Sve ustanove ističu problem ostvarivanja prava djece na zdravstvenu zaštitu. U Federaciji Bosne i Hercegovine problem postoji ukoliko je u ustanovu smješteno dijete s područja drugog kantona ili s područja Republike Srpske, a u Republici Srpskoj problem se javlja kada je smješteno dijete s područja Brčko distrikta BiH.

Zaključak koji se nameće kroz cijeli Izvještaj zahtijeva reagovanje svih nadležnih i šire društvene javnosti, jer je zabrinjavajući broj djece u stanju socijalne potrebe i djece bez roditeljskog staranja koja su smještena u ustanovama.

Nakon analize svih dobijenih podataka i izvršenih posjeta, Ombudsmeni su svim nadležnim organima uputili preporuke, kako bi se poboljšao položaj djece bez roditeljskog staranja.

I UVOD

Djeca su najosjetljivija i najranjivija kategorija društva. Za njihov fizički, emotivni, intelektualni, kognitivni, socijalni i svaki drugi vid razvoja porodična sredina je primarna ćelija. Svako dijete treba živjeti u okruženju koje mu pruža podršku za razvoj, zaštitu i brigu. Nažalost, djeca koja nemaju odgovarajuću roditeljsku brigu, ili su potpuno izvan te brige, uskraćena su za takvo okruženje.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku⁶ 31.180 djece je tokom 2021. godine bilo ugroženo porodičnom situacijom. Od toga, 439 djece je bez oba roditelja⁷, 15 djece nepoznatih roditelja⁸, 402 djece napušteno je od roditelja⁹, za 660 djece roditelji su spriječeni da obavljaju roditeljsku dužnost¹⁰, dok su roditelji 110 djece lišeni porodičnog prava¹¹. Nadalje, za 21.642 djece roditelji nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje, dok je 1.343 djece zanemareno i zlostavljano od strane roditelja. Prema dobijenim podacima, za 4.311 djece razvoj je ometen porodičnim prilikama i 2.258 djece odgojno je zanemareno i zapušteno.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku Republike Srpske za 2021. godinu 16.262 djece je bilo ugroženo porodičnom situacijom¹². Bez roditeljskog staranja je 316 djece, od čega: djeca bez oba roditelja - 79¹³; djeca nepoznatih roditelja – 1; djeca napuštena od roditelja - 55; djeca roditelja spriječenih da obavljaju roditeljsku dužnost - 157 i djeca roditelja lišenih roditeljskih prava - 24.¹⁴ Dalje, 11.835 djece roditelja koji nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje, 958 djece zanemareno i zlostavljano od strane roditelja, za 2.482 djece razvoj je ometen porodičnim prilikama i 671 dijete je odgojno zanemareno i zapušteno.

Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine¹⁵ u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine 61 dijete je korisnik socijalne zaštite prema kategorijama: 20 djece bez oba roditelja, 11 djece je napušteno od roditelja, dvoje djece je od roditelja koji su spriječeni da obavljaju roditeljsku dužnost, 12 djece je od roditelja koji su lišeni roditeljskih prava i 16 djece je od roditelja koji zlostavljaju djecu.

Upravo ovi podaci pokazuju da veliki broj djece u Bosni Hercegovini odrasta van porodice ili u disfunkcionalnoj porodici što zahtijeva pojačanu brigu i zaštitu države. Ombudsmeni smatraju da su podaci zavoda za statistiku zabrinjavajući, zbog čega se pristupilo izradi ovog specijalnog izvještaja čiji cilj je da ukaže na dimenziju i dalekosežne posljedice ove problematike, ukoliko se ne poduzmu efikasnije mjere za zaštitu djece bez roditeljskog staranja.

⁶ Akti Federalnog zavoda za statistiku od 20.02.2023. godine;

⁷ Oba roditelja umrla;

⁸ Roditelji čiji se identitet ne može utvrditi;

⁹ Poznati roditelji, ali su djecu napustili i odbijaju da se o njima staraju i ostali slučajevi napuštanja djeteta;

¹⁰ Usljed izdržavanja kazne, dužeg liječenja teškog hroničnog oboljenja, privremenog rada u inostranstvu i slično;

¹¹ Roditelji koji su sudskom odlukom lišeni roditeljskog prava;

¹² Bilten Socijalna zaštita 2022, Republički zavod za statistiku, ISSN 2490-2683;

¹³ Oba roditelja umrla;

¹⁴ Akt Republičkog zavoda za statistiku Republike Srpske od 17.02.2023. godine, dostavljen putem elektronske pošte;

¹⁵ Broj 05-43-2-10-404-2-1/22 od 25.06.2022. godine;

Cilj ovog izvještaja je, na osnovu sveobuhvatne analize pravnog okvira, relevantnih podataka prikupljenih u komunikaciji s nadležnim institucijama/ustanovama i na terenu, utvrditi stvarno stanje kada je u pitanju zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine svojim postupanjem i preporukama nastoje doprinijeti kreiranju politika i praksi za zaštitu najboljih interesa i prava djeteta, te jačanju institucionalnih kapaciteta u kojima djeca odrastaju.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine koriste priliku da se zahvale predstavnicima centara za socijalni rad, ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja i ministarstvima nadležnim za oblast socijalne zaštite na svim nivoima vlasti na ostvarenoj saradnji s Institucijom ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine i doprinosu koji su dali u izradi ovog izvještaja.

II METODOLOGIJA

S ciljem objektivnog sagledavanja sistema zaštite djece bez roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini, naročito stanja i uslova u ustanovama u kojima su smještena, prilikom izrade ovog specijalnog izvještaja korištene su metode:

mapiranja pravnih propisa koji se odnose na zaštitu prava djece i socijalne zaštite, kako međunarodnih dokumenata koji uređuju pitanje zaštite prava djece koje je Bosna i Hercegovina ratificirala i dio su pravnog sistema države, tako i relevantnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine na svim nivoima vlasti;

ankete/ intervju kojim su zatražene relevantne informacije od ministarstava nadležnih za socijalnu zaštitu na svim nivoima vlasti, centara za socijalni rad iz cijele Bosne i Hercegovine, ustanova u kojima su smještena djeca bez roditeljskog staranja, kao i od agencija za statistiku, te obavljeni razgovori na terenu¹⁶;

¹⁶ Akti Ombudsmena br. Ž-BL-01-265/22 od 04.05.2022. godine dostavljeni Agenciji za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalnom zavodu za statistiku (Federacije Bosne i Hercegovine) i Republičkom zavodu za statistiku (Republike Srpske) sa zahtjevom da dostave podatke o broju djece koja su smještena u institucijama, broj djece koja su alternativno zbrinuta u srodničkim, odnosno hraniteljskim porodicama, spol i starost djece bez roditeljskog staranja i broj usvojene djece u 2021. godini; Akt prema navedenim agencijama ponovljen je, dana 13.02.2023. godine;

Akti Ombudsmena br. Ž-BL-01-265/22 od 04.05.2022. godine sa zahtjevom da dostave podatke o ustanovama za djecu bez roditeljskog staranja i podatke o osnivačima ustanova, dostavljeni svim nadležnim ministarstvima za oblast socijalne zaštite na svim nivoima vlasti i to Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Vladi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine – Odjeljenju za zdravstvo i ostale usluge, Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike, Ministarstvu za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajeva, Ministarstvu za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvu za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzlanskog kantona, Ministarstvu rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Kantona 10, Ministarstvu zdravstva, rada i socijalne skrbi Zapadnohercegovačkog kantona, Ministarstvu zdravstva, rada i socijalne zaštite Hercegovačko-neretvanskog kantona, Ministarstvu zdravstva, rada i socijalne politike Unsko-sanskog kantona, Ministarstvu zdravstva i socijalne politike Srednjobosanskog kantona, Ministarstvu za socijalnu politiku, zdravstvo, raseljena lica i izbjeglice Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvu zdravstva i socijalne politike Posavskog kantona;

Akti Ombudsmena br. Ž-BL-01-265/22 od 04.05.2022. godine od 07.06.2022. godine upućeni svim javnim ustanovama za smještaj djece bez roditeljskog staranja sa zahtjevom da dostave podatke kako je zatraženo upitnikom koji je izrađen za potrebe izrade ovog specijalnog izvještaja; Napomena da je svim javnim ustanovama upućen akt poštom, ali i elektronskim putem dana 08.06.2022. godine i to sljedećim javnim ustanovama: KJU "Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave", Sarajevo, JU „Dom porodica“ Zenica, JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla, JU Dječiji dom „Mostar“, JU Centar za socijalni rad Gradačac-Porodična kuća „Duga“, JU Socijalno-pedagoške životne zajednice, Bihać i JU „Dom Rada Vranješević“ Banja Luka. Kada je riječ o nevladinim ustanovama za smještaj djece bez roditeljskog staranja, akt Ombudsmena od 07.06.2022. godine, dostavljen je sa upitnikom putem elektronske pošte dana 07.06.2022. godine i to sljedećim ustanovama: Kinderdorf Internacional SOS Dječije selo Sarajevo, Kinderdorf Internacional SOS Dječije selo Gračanica, Fondacija Rudolf Walthers „Selo mira“, Turije, Centar za djecu bez roditeljskog staranja „Duga“ Kulen-Vakuf, Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“, Bijakovići, Štadlerov dječiji dom EGIPAT, Ustanova za prihvatanje i odgoj djece „Mala škola“, Vareš i Obiteljski centar Papa Ivan Pavao II.

Od svih centara za socijalni rad u Republici Srpskoj i u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i od Vlade Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Odjeljenja za zdravstvo - Pododjeljenje za socijalnu zaštitu, zatraženi su podaci putem elektronske pošte zahtjevom od 10.05.2022. godine i istovremeno upućen upitnik izrađen za potrebe izrade ovog izvještaja dana 10.05.2022. godine svim centrima/službama u Republici Srpskoj, odnosno dana 11.05.2022. godine svim centrima/službama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine; Napomena: podaci o zvaničnim adresama (elektronskim) preuzete sa zvaničnih web-stranica Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalnog ministarstva rada i socijalne politike i Vlade Brčko distrikta Bosne i Hercegovine;

statističkog prikupljanja, selekcije, i analize podataka te izvođenje zaključaka na osnovu dobijenih podataka.

Članovi Radne grupe ¹⁷ posjetili su KJU „Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave“ Sarajevo¹⁸, JU „Dom porodica“ Zenica¹⁹, JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla²⁰, JU Dječiji dom „Mostar“²¹, JU Centar za socijalni rad Gradačac, tj. Porodičnu kuću „Duga“ Gradačac²², JU Socijalno-pedagoške životne zajednice u Bihaću²³, JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ u Banjoj Luci²⁴, kao i Kinderdorf Internacional SOS Dječije selo u Sarajevu²⁵ i Ustanovu za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“ Bijakovici u Međugorju²⁶.

Prilikom posjete obavljani su razgovori s upravom ustanove i stručnim osobljem, kao i s djecom koja su bila u prostorijama ustanova za vrijeme posjete i izvršen je obilazak svih prostorija, kako bi se stekao uvid u životne uslove u kojima borave djeca.

¹⁷ Članovi RG imenovani od strane Ombudsmena za potrebe izrade Izvještaja – zaposleni u Instituciji ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine;

¹⁸ Dana 11.10.2022. godine;

¹⁹ Dana 12.10.2022. godine;

²⁰ Dana 13.10.2022. godine;

²¹ Dana 24.11.2022. godine;

²² Dana 13.10.2022. godine;

²³ Dana 24.10.2022. godine;

²⁴ Dana 18.10.2022. godine;

²⁵ Dana 12.10.2022. godine;

²⁶ Dana 22.11.2022. godine;

III POJMOVNA ODREĐENJA

Prilikom izrade Specijalnog izvještaja korištena je zvanična terminologija službenih izvora informacija i statističkih podataka koji su prikazani u Izvještaju.²⁷

Maloljetnici ugroženi porodičnom situacijom

Bez oba roditelja - djeca i omladina čija su oba roditelja umrla.

Nepoznatih roditelja – djeca i omladina roditelja čiji se identitet ne može utvrditi.

Napušteni od roditelja – djeca i omladina čiji su roditelji poznati i poznatog boravišta, ali su djecu napustili i odbijaju da se o njima staraju, kao i djeca poznatih roditelja nepoznatog boravišta i ostali slučajevi napuštanja djece od strane roditelja.

Djeca roditelja spriječenih da obavljaju roditeljsku dužnost - usljed izdržavanja kazne, dužeg liječenja, teškog hroničnog oboljenja, privremenog rada u inostranstvu, lišavanja poslovne sposobnosti i sl.

Djeca roditelja lišenih roditeljskih prava – djeca i omladina čijim je roditeljima odlukom suda oduzeto roditeljsko pravo. U ovu kategoriju spadaju i slučajevi kada je samo jednom od roditelja oduzeto roditeljsko pravo.

Djeca iz materijalno ugroženih porodica – djeca i omladina čiji roditelji nemaju ni minimalnih materijalnih i socijalnih uslova za podizanje djece, kao što su osobe bez stalnog izvora prihoda, s minimalnim prihodima po članu domaćinstva, nezaposlene osobe, osobe s neriješenim stambenim pitanjem.

Djeca iz porodica s poremećenim porodičnim odnosima – djeca i omladina koja žive u porodicama u kojima postoje konfliktne situacije između pojedinih članova, svađe, grubosti, tuče, zlostavljanje, odsustvo emocionalnih veza i trajna neusklađenost odnosa, asocijalno, patološko i kriminalno ponašanje članova porodice (skitnja, kriminal, prostitucija, upotreba alkohola i droge, itd.), kao i nebriga roditelja.

Odgojno zanemarena i zapuštena djeca – djeca i omladina čiji roditelji zbog bolesti ili smrti jednog roditelja, nesređenih porodičnih odnosa, materijalnih ili drugih razloga nisu u mogućnosti da im obezbijede uslove za pravilan odgoj, fizički i psihički razvoj.

Djeca razvedenih roditelja ili roditelja u brakorazvodnom sporu - djeca i omladina čiji su roditelji razvedeni ili je brakorazvodni spor u toku, za koje se na zahtjev suda utvrđuje kod kojeg će roditelja živjeti nakon razvoda braka ili djeca za koju je u toku regulisanje alimentacije, viđanja drugog roditelja i drugo.

²⁷ Bilten Socijalna zaštita/skrb 2021, Federalni zavod za statistiku, ISSN 1512-5106; Bilten Socijalna zaštita 2022, Republički zavod za statistiku, ISSN 2490-2683;

a) Maloljetnici ometeni u fizičkom i psihičkom razvoju

Djeca i omladina s oštećenjem vida (slijepa i slabovidna), sluha (gluha i nagluha), s oštećenjem u govorno-glasovnoj komunikaciji, s tjelesnim oštećenjem i hroničnim oboljenjima, s intelektualnim oštećenjem, sa psihičkim poremećajima i oboljenjima, s višestrukim smetnjama (osobe kod kojih je utvrđena neka od psihičkih ili nervnih bolesti), oboljeli od autizma i ostali koji se svrstavaju po MKB).

b) Maloljetne osobe društveno neprihvatljivog ponašanja

Djeca i omladina sklona skitnji, prosjačenju, prostituciji, vršenju krivičnih djela i prekršaja (prestupnici ispod 14 godina – krivično su neodgovorni zbog uzrasta). Maloljetne osobe koje zbog upotrebe psihoaktivnih supstanci, negativnih socijalnih utjecaja i emocionalnih poremećaja narušavaju i ugrožavaju svoje zdravlje i život.

c) Psihički bolesne maloljetne osobe

Djeca i omladina koja su ometena u psihičkom razvoju, a razvrstana su prema važećim propisima o razvrstavanju i evidenciji ovih osoba.

d) Oblici socijalne zaštite

Starateljstvo – podrazumijeva slučajeve kada se maloljetna ili punoljetna osoba koje je lišeno poslovne sposobnosti, stavlja pod starateljstvo (poslove starateljstva vrši organ starateljstva preko postavljenog staratelja ili neposredno).

Starateljstvo za posebne slučajeve – podrazumijeva postavljanje posebnog staratelja osobi nad kojom roditelji ili usvojitelji vrše roditeljsko pravo, za zaključenje pojedinih pravnih poslova između njih, kao i u drugim slučajevima kada su njihovi interesi u suprotnosti. Osobi pod starateljstvom postaviti će se poseban staratelj za vođenje spora između njega i njegovog staratelja, za zaključenje pravnih poslova, kao i u drugim slučajevima kada su njihovi interesi u suprotnosti.

Usvojenje – podrazumijeva slučajeve zakonskog usvojenja. To je poseban oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski ili srodnički odnos.

Smještaj u ustanovu socijalne zaštite podrazumijeva smještaj maloljetnih i punoljetnih korisnika u odgovarajuće ustanove socijalne zaštite kao što su: dječiji domovi, domovi za dojenčad i malu djecu, za djecu ometenu u razvoju, za odgojno zapuštenu djecu i omladinu, domovi za stare i iznemogle, za penzionere, kao i domovi za odrasle invalidne osobe i prihvatne stanice za maloljetne i punoljetne osobe.

Hraniteljstvo ili smještaj u drugu porodicu je oblik socijalne zaštite koji podrazumijeva zbrinjavanje korisnika u porodicu koja mu obezbjeđuje zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, stanovanje, ishranu, odgoj i pomaže u ostvarivanju njegovih prava i izvršavanju

obaveza. Hraniteljska porodica se bavi uslugama zbrinjavanja djece i punoljetnih osoba. U hraniteljsku porodicu može se zbrinuti najviše troje djece ili tri punoljetne osobe, odnosno dvoje djece s invaliditetom.

Smještaj u ustanovu za djecu bez roditeljskog staranja je također vid smještaja u ustanove, u okviru oblika socijalne zaštite.

IV PRAVNI OKVIR

4.1. Međunarodni standardi

Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih nacija je prvi međunarodni dokument, univerzalnog karaktera, kojim se dijete određuje kao subjekt prava a ne samo kao osoba koja treba posebnu zaštitu. Obaveze iz Konvencije odnose se ne samo na obaveze odraslih u odnosu prema djetetu, nego i obaveze brojnih društvenih subjekata u smislu zaštite prava djeteta.²⁸

Osnovni principi na kojima se baziraju sva prava obuhvaćena konvencijom su:

- **princip nediskriminacije** prema kojem djeca ne smiju trpjeti diskriminaciju “*neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom porijeklu, vlasništvu, teškoćama u razvoju, rođenju ili drugom statusu djeteta, njegovih roditelja ili zakonskih zastupnika*“;
- **djeca imaju pravo na život i razvoj** u svim aspektima života (tjelesni, emotivni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni);
- pri donošenju svih odluka ili izvršenju odluka koje utječu na dijete ili na djecu kao skupinu, najvažniji mora biti **najbolji interes djeteta**. Najbolji interes djeteta je princip koji mora obuhvatiti sve odluke koje se odnose na djecu a donose ih vladina, upravna ili zakonodavna tijela, ali i odluke koje donosi porodica;
- **princip učešća u odlučivanju** o pitanjima koja se odnose na njihov život, i omogućavanje slobode izražavanja mišljenja.

Član 20. Konvencije propisuje:

1. *Dijete kojemu je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska sredina, ili koje zbog svoje dobrobiti u njoj ne smije ostati, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države.*

2. *Države stranke će u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom takvom djetetu osigurati zamjensku zaštitu.*

3. *Takva zaštita može, inter alia, uključivati smještaj kod udomitelja, kafalu po islamskom zakonu, posvojenje ili, po potrebi, smještaj u odgovarajuće ustanove za skrb o djeci. Pri donošenju rješenja, posebna pažnja mora se posvetiti osiguranju kontinuiteta u djetetovu odgoju, kao i njegovu etničkom, vjerskom, kulturnom ili jezičnom porijeklu.*

Evropska socijalna povelja²⁹ (Revidirana)

Član 17. (Pravo djece i mladih na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu)

S ciljem osiguranja djelotvornog korištenja prava djece i mladih da odrastu u okruženju koje potiče puni razvoj njihove ličnosti i njihovih fizičkih i mentalnih kapaciteta, zemlje potpisnice preuzimaju obavezu da, bilo direktno ili u saradnji s javnim i privatnim organizacijama, poduzmu sve odgovarajuće i potrebne mjere kreirane s ciljem:

²⁸ Konvencija o pravima djeteta usvojena na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. novembra 1989. godine, a sadrži univerzalne standarde koje država stranka Konvencije (tj. koja ju je potpisala i ratificirala) mora garantovati svakom djetetu.

²⁹ Bosna i Hercegovina potpisala dana 11.5.2004., a ratificirala dana 7.11.2008. godine;

1. a) osiguranja da djeca i mladi, uvažavajući prava i obveze njihovih roditelja, imaju brigu, pomoć, obrazovanje i obuku koju trebaju, posebno predviđanjem osnivanja ili održavanja institucija i službi dovoljnih i adekvatnih za ovu svrhu;
 - b) zaštite djece i mladih od zanemarivanja, nasilja i eksploatacije;
 - c) predviđanja zaštite i posebne pomoći od države za djecu i mlade osobe privremeno ili konačno uskraćene za pomoć njihove porodice.
2. omogućiti djeci i mladima besplatno osnovno i srednje obrazovanje, kao i poticati njihovo redovno prisustvo nastavi.

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom³⁰ utvrđuje jednak tretman i prava koja trebaju osigurati jednak položaj osoba s invaliditetom u odnosu na ostale građane i njihovu aktivnu uključenost u društvo i zajednicu, u svojoj preambuli poziva se na Konvenciju o pravima djeteta i *priznajući da djeca s invaliditetom trebaju u potpunosti uživati sva ljudska prava i osnovne slobode ravnopravno s drugom djecom, te podsjećajući na obaveze koje su u tom smislu preuzele države potpisnice Konvencije o pravima djeteta.*

Član 23. (Poštivanje doma i porodice) propisuje:

....

(2) Države potpisnice osiguravaju prava i odgovornosti osoba s invaliditetom u pogledu skrbištva, šticieništva, povjeravanja i usvajanja djece, ili sličnih uređenja kada ti pojmovi postoje u nacionalnom zakonodavstvu; u svim slučajevima prvenstvo mora imati interes djece. Države potpisnice pružaju odgovarajuću pomoć osobama s invaliditetom u izvršavanju odgovornosti podizanja djece.

(3) Države potpisnice osiguravaju da djeca s invaliditetom imaju jednaka prava u pogledu porodičnog života. Radi ostvarivanja tih prava, te kako bi se spriječilo sakrivanje, napuštanje, zanemarivanje i odvajanje djece s invaliditetom, države potpisnice se obavezuju na osiguravanje ranih i sveobuhvatnih informacija, usluga i podrške djeci s invaliditetom i njihovim porodicama.

(4) Države potpisnice osiguravaju da se dijete neće odvajati od svojih roditelja protivno njihovoj volji, osim ako nadležna tijela nakon sudske ocjene, u skladu s mjerodavnim pravom i postupkom, utvrde da je takvo odvajanje potrebno i u najboljem interesu djeteta. Ni u kojem slučaju dijete neće biti odvojeno od roditelja na osnovu invaliditeta, bilo djeteta ili jednog ili oba roditelja.

(5) Države potpisnice se obavezuju da će, u slučajevima kad uža porodica nije u stanju voditi brigu o djetetu s invaliditetom, poduzeti sve napore kako bi osigurala alternativno zbrinjavanje u široj porodici, a kada to nije moguće, unutar društvene zajednice u porodičnom okruženju.

Smjernice UN-a za alternativnu brigu o djeci predstavljaju dokument kojim se nastoji osnažiti primjena Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenta, koji se odnose na zaštitu i dobrobit djece kojoj su uskraćena roditeljska briga ili koja su izložena takvom riziku.³¹

Smjernice utvrđuju potrebu za poželjnom politikom i praksom, kako bi bile na raspolaganju svim sektorima koji se direktno ili indirektno bave pitanjima vezanim za alternativnu brigu o djeci.

³⁰ Bosna i Hercegovina je 2010. ratificirala Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, koja je stupila na snagu iste godine.

³¹ Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece je iznio Komitet Ujedinjenih nacija za prava djeteta tokom svoje opšte diskusije 2005. godine.

Namjera Smjernica jeste da osnaži primjenu Konvencije o pravima djeteta, kao i relevantnih odredbi drugih međunarodnih instrumenata u vezi sa zaštitom i dobrobiti djece kojima je uskraćeno roditeljsko staranje ili su izloženi opasnosti da izgube roditeljsko staranje.

Prema Smjernicama: “Korištenje institucionalne skrbi treba ograničiti na slučajeve u kojima je takvo okruženje posebno prikladno, potrebno i konstruktivno za pojedino dijete te je u njegovom/njezinom najboljem interesu. S obzirom na to da je porodica osnovna grupa društva i prirodno okruženje za razvoj, dobrobit i zaštitu djece, napore treba prvenstveno usmjeriti na omogućavanje djeci da ostanu ili se vrate pod staranje svojih roditelja ili, kada je to prikladno, drugih članova porodice. Država treba osigurati da porodice ostvaruju pristup oblicima podrške namijenjenim za njihovu starateljsku ulogu.

Svako dijete i mlada osoba treba živjeti u poticajnom, zaštitničkom i brižnom okruženju koje promovira njegov, odnosno njen puni potencijal. Djeca s neadekvatnim roditeljskim staranjem ili bez roditeljskog staranja posebno su izložena opasnosti da im bude uskraćeno takvo odgajateljsko okruženje.

U slučajevima gdje djetetova vlastita porodica nije u stanju, čak ni uz odgovarajuću podršku, pružiti djetetu adekvatno staranje ili dijete zanemaruje i odriče ga se, država je odgovorna da štiti prava djeteta i osigura odgovarajuće alternativno zbrinjavanje, sa ili preko nadležnih lokalnih organa i ovlaštenih organizacija civilnog društva. Uloga države je da kroz nadležne organe osigura nadzor nad sigurnošću, dobrobiti i razvojem svakog djeteta smještenog u neki oblik alternativnog zbrinjavanja, kao i redovne provjere radi utvrđivanja prikladnosti pruženog aranžmana zbrinjavanja.

Sve odluke koje se tiču alternativnog zbrinjavanja trebaju u potpunosti uzeti u obzir načelnu poželjnost da se dijete drži što je bliže moguće njegovom, odnosno njenom uobičajenom mjestu prebivališta, kako bi se olakšao kontakt i potencijalna reintegracija s porodicom i kako bi se na minimum svelo remećenje njegovog, odnosno njenog obrazovnog, kulturnog i društvenog života.

S djecom se uvijek mora postupati s dignitetom i poštovanjem i djeca moraju uživati djelotvornu zaštitu od zlostavljanja, zanemarivanja i svih oblika eksploatacije, bez obzira da li takvo ponašanje dolazi od njihovih staratelja, vršnjaka ili trećih strana, i u bilo kojem starateljskom okruženju u kojem se nađu.

Uklanjanje djeteta iz staranja u vlastitoj porodici treba posmatrati kao krajnju mjeru i treba biti, kada god je to moguće, privremeno i trajati najkraće moguće vrijeme. Odluke o uklanjanju djeteta treba redovno preispitivati, a djetetov povratak pod roditeljsko staranje, nakon što se otklone ili prestanu prvobitni razlozi za uklanjanje djeteta, treba biti u najboljem interesu djeteta.

Finansijsko i materijalno siromaštvo ili uslovi koji se mogu direktno ili indirektno pripisati takvom siromaštvu, nikada ne bi trebali biti jedino opravdanje za uklanjanje djeteta iz roditeljskog staranja, za prijem djeteta u neki oblik alternativnog zbrinjavanja ili za sprečavanje djetetove reintegracije, nego ga treba posmatrati kao signal potrebe da se porodici pruži odgovarajuća podrška.

Braća i sestre s postojećim vezama u načelu ne bi trebali biti razdvajani zbrinjavanjem u alternativni smještaj osim ako ne postoji jasna opasnost zlostavljanja ili neko drugo opravdanje u najboljem interesu djeteta. U svakom slučaju, treba učiniti sve da se braći, odnosno sestrama omogući da jedni s drugima održavaju kontakt, osim ako je to suprotno njihovim željama ili interesima.

U skladu s prevladavajućim mišljenjem stručnjaka, alternativno zbrinjavanje manje djece, naročito one mlađe od 3 godine, treba biti osigurano u porodičnoj sredini. Izuzeci od ovog principa mogu biti opravdani kako bi se spriječilo razdvajanje braće i sestara i u slučajevima gdje je dijete potrebno hitno smjestiti, odnosno ako je smještaj unaprijed određenog i kratkog trajanja, uz planiranu reintegraciju porodice ili druga dugoročna rješenja zbrinjavanja kao konačan ishod.“

Izuzetno je značajno što Smjernice definišu dijete bez roditeljskog staranja i forme alternativnog zbrinjavanja djece i institucionalno zbrinjavanje.

„U smislu ovih smjernica

Djeca bez roditeljskog staranja su: sva djeca koji nisu zbrinuta preko noći kod barem jednog svog roditelja, bez obzira na razlog i pod bilo kojim okolnostima; djeca bez porodičnog staranja koja su izvan zemlje uobičajenog boravka ili su žrtve kriznih situacija mogu se označiti kao:

“Bez pratnje” ako se za njih ne stara drugi član rodbine ili odrasla osoba koja je zakonom ili običajem odgovorna da to čini ili

“Razdvojena” ako su razdvojena od nekog prethodnog zakonskog ili običajnog primarnog staratelja, ali koja i pored toga mogu biti u pratnji drugog člana rodbine.

Alternativno zbrinjavanje može poprimiti oblik:

Neformalnog zbrinjavanja: svaki privatni aranžman osiguran u nekom porodičnom okruženju, u okviru kojeg se za dijete staraju na tekućoj ili neograničenoj osnovi rodbina ili prijatelji (neformalno srodničko staranje) ili drugi u svom individualnom svojstvu, na inicijativu djeteta, njegovih, odnosno njenih roditelja ili druge osobe, bez da je ovakav aranžman naložilo neko upravno ili pravosudno tijelo ili drugo akreditovano tijelo.

Formalnog zbrinjavanja: sve vrste staranja koje se pruža u nekom porodičnom okruženju koje je naloženo od strane nadležnog upravnog ili pravosudnog tijela, kao i sve vrste staranja koje se pruža u institucionalnom okruženju, uključujući privatne ustanove, bez obzira da li je takvo zbrinjavanje rezultat upravnih ili pravosudnih mjera.

S obzirom na okruženje u kojem se pruža, alternativno zbrinjavanje može biti:

Srodničko staranje: porodično zbrinjavanje u okviru djetetove šire porodice ili kod bliskih prijatelja porodice koje dijete poznaje, bez obzira da li je po prirodi formalno ili neformalno,

Hraniteljstvo: situacije u kojima su djeca smještena od strane nadležnog organa u svrhu alternativnog zbrinjavanja u domaće okruženje neke porodice, osim vlastite porodice djeteta, a koja je odabrana, kvalifikovana, odobrena i nadzirana u smislu pružanja takvog zbrinjavanja,

Drugi oblici porodičnog zbrinjavanja ili zbrinjavanja sličnog porodičnom,

Institucionalno zbrinjavanje: zbrinjavanje u bilo kakvoj ne-porodičnoj grupnoj sredini, kao što su sigurna mjesta za hitno zbrinjavanje, tranzitni centri u kriznim situacijama, te svi drugi vidovi kratkoročnog ili dugoročnog institucionalnog zbrinjavanja uključujući grupne domove.“

4.2. Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine

Ustav Bosne i Hercegovine odredbom člana III/2. tačka c) propisuje da će entiteti ispuniti sve uslove za pravnu sigurnost i zaštitu osoba pod svojom jurisdikcijom, održavanjem civilnih ustanova za primjenu pravnih propisa, koje će funkcionisati u skladu s međunarodno priznatim standardima uz poštivanje međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda i poduzimanjem ostalih odgovarajućih mjera.³²

Pravni okvir koji uređuje pitanje brige o djeci predstavljaju propisi entiteta Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske te Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, kojima su uređeni porodični odnosi, pitanja socijalne zaštite i hraniteljstvo.

Sistem socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini uređen je na entitetskom i na nivou Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Oblast socijalne politike u Federaciji BiH je u zajedničkoj nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine i kantona, dok u Republici Srpskoj opštine/općine provode socijalnu politiku i ispunjavaju obaveze prema korisnicima.

4.2.1. Federacija Bosne i Hercegovine

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine u članu II.2. propisuje: „Ljudska prava i slobode - Federacija će osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u dokumentima navedenim u Aneksu ovog Ustava.“ Članom III.2. tačka e) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine propisano je da su federalna vlast i kantoni nadležni, između ostalog, i za socijalnu politiku.³³

Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine uređuje pitanja porodice, braka i pravnih odnosa u braku, odnose roditelja i djece, usvojenje, starateljstvo, pravnih učinaka vanbračne zajednice žene i muškarca, prava i dužnosti članova porodice, te postupaka nadležnih organa u vezi s bračnim i porodičnim odnosima i starateljstvom.³⁴

³² Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini potpisanog dana 14.12.1995. godine.

³³ Ustav Federacije Bosne i Hercegovine sa amandmanima, „*Službene novine FBiH*“, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08);

³⁴ Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „*Službene novine FBiH*“, br. 35/05 i 31/14;

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom Federacije i Hercegovine³⁵ (u daljem tekstu: Federalni zakon) uređuje, između ostalog, osnove socijalne zaštite građana i njihovih porodica, osnovna prava iz socijalne zaštite, propisuje ko su korisnici prava iz socijalne zaštite, osnove zaštite porodice s djecom, finansiranje i druga pitanja od značaja za ostvarivanje osnovnih prava iz socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Član 12. Zakona propisuje da su korisnici socijalne zaštite i djeca bez roditeljskog staranja. *Dijete bez roditeljskog staranja, u smislu člana 12. stav (1) tačka 1) ovog zakona, je dijete bez oba roditelja, nepoznatih roditelja, napušteno od roditelja lišenih roditeljskog prava i roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost.*

Prema odredbama Zakona, smještaj u ustanovu socijalne zaštite mogu ostvariti djeca i odrasle osobe kojima je potrebna stalna briga i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj porodici ili na drugi način.

O smještaju u ustanove odlučuje centar za socijalni rad na čijem području osoba ima prebivalište, na osnovu mišljenja stručnog tima centra, izvršne odluke suda, organa starateljstva ili na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije o nesposobnosti za rad, odnosno nalaza i mišljenja odgovarajuće zdravstvene ustanove. Centar za socijalni rad, koji je smjestio osobu u ustanovu, dužan je, radi brige, zaštite, liječenja fizičkog ili mentalnog zdravlja te osobe, pratiti njen tretman u ustanovi, što se posebno odnosi na slučaj ako je dijete smješteno u ustanovu.³⁶

Zakonom o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine uređuju se: principi hraniteljstva, pojam i vrste hraniteljstva, uslovi za obavljanje hraniteljstva, vrste i broj hranjenika, podobnost za obavljanje hraniteljstva, ugovor o hraniteljstvu, hraniteljska naknada i naknada za izdržavanje hranjenika, obaveze, odgovornosti i prava hranitelja i centra za socijalni rad (u daljnjem tekstu: centar), prava i obaveze hranjenika, osposobljavanje i edukacija, registar i evidencija podataka, upravni nadzor, te druga pitanja iz oblasti hraniteljstva.³⁷

Zakon propisuje da će se djeci i odraslim licima koja su privremeno ili trajno bez roditeljskog, odnosno porodičnog staranja omogućiti zaštita u porodičnom okruženju.

4.2.2. Kantoni u Federaciji Bosne i Hercegovine

Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine propisano je da kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti, utvrđene su sfere posebne nadležnosti što, između ostalog, uključuje i provođenje socijalne politike i uspostavu službi socijalne zaštite.³⁸

Zakonima, na nivou kantona, uređena su prava iz oblasti socijalne zaštite, a u slučaju da pojedina pitanja nisu uređena primjenjuje se Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava

³⁵ "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018;

³⁶ Član 41. i 42. Zakona;

³⁷ Zakon o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine, "Službene novine Federacije BiH", broj 19/17;

³⁸ Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, član III/4. tačka j);

rata i zaštite porodice s djecom Federacije Bosne i Hercegovine. Kantonalni zakoni sadrže odredbe kojima su uređena pitanja socijalne zaštite građana i njihovih porodica, iznosi novčanih i drugih davanja, uslovi i postupak stjecanja prava iz socijalne zaštite i korisnici prava iz socijalne zaštite, osnivanje i rad ustanova socijalne zaštite i drugih ustanova i službi, uslovi, način i postupak ostvarivanja prava civilnih žrtava rata i članova njihovih porodica, uslovi, način, postupak, organi i finansiranje prava porodica s djecom i djece bez roditeljskog staranja, način naplate novčanih iznosa za "Dječiju nedjelju" i način njihovog raspoređivanja, finansiranje i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom.

Pitanja brige o djeci i smještaju u ustanove socijalnog staranja uređeni su kantonalnim propisima čije relevantne odredbe prezentiramo u nastavku Izvještaja.

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Kantona Sarajevo³⁹ propisuje da poslove iz oblasti socijalne zaštite u prvom stepenu obavlja Javna ustanova "Kantonalni centar za socijalni rad" (u daljem tekstu: Centar) putem službi socijalne zaštite (u daljem tekstu: Služba).

Smještaj osoba u ustanove socijalne zaštite vrši se u skladu s Federalnim zakonom i navedenim zakonom. Smještaj u ustanovu socijalne zaštite neće se osigurati osobi, kojoj po odredbama Porodičnog zakona srodnici obavezni na izdržavanje, mogu obezbijediti uslove za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, o čemu zaključak donosi Stručni tim Službe. Ukoliko porodica ne može obezbijediti uslove za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba donosi se rješenje o smještaju u ustanovu. O smještaju u ustanove socijalne zaštite zaključuje se ugovor između ustanove i Centra. U skladu s odredbama Federalnog zakona i navedenog kantonalnog zakona, osobe se mogu smjestiti u institucije koje nisu ustanove socijalne zaštite, pod uslovom da iste imaju status pravne osobe, te registrovanu djelatnost smještaja i rada s kategorijama korisnika koji se smještaju.⁴⁰

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Tuzlanskog kantona⁴¹ utvrđuje pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite koje mogu ostvariti djeca i odrasle osobe na način i pod uslovima utvrđenim Federalnim i kantonalnim zakonom. O smještaju u ustanovu socijalne zaštite odlučuje centar za socijalni rad na čijem području osoba ima prebivalište, a na način utvrđen navedenim kantonalnim zakonom i Federalnim zakonom. Prije smještaja osobe u ustanovu socijalne zaštite, centar za socijalni rad obavezan je pribaviti saglasnost nadležnog ministarstva.⁴²

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Zeničko-dobojskog kantona⁴³ propisuje pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite koje može

³⁹ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Kantona Sarajevo (*"Službene novine Kantona Sarajevo"*, br. 38/2014 - prečišćen tekst, 38/2016, 44/2017, 28/2018, 52/2021 i 40/2022);

⁴⁰ Član 56, 57, 58, 58a. Zakona;

⁴¹ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Tuzlanskog kantona (*"Službene novine Tuzlanskog kantona"*, br. 05/12, 07/14, 11/15);

⁴² Član 29. Zakona;

⁴³ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Zeničko-dobojskog kantona (*"Službene novine Zeničko-dobojskog kantona"*, br. 13/07, 13/11, 3/15 i 2/16);

ostvariti dijete i odraslo lice kojem je potrebna stalna briga i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne može ih ostvariti u vlastitoj porodici ili drugoj porodici ili na drugi način, a pod uslovima i na način predviđen navedenim kantonalnim i Federalnim zakonom. O smještaju u ustanovu socijalne zaštite odlučuje centar za socijalni rad nakon provedenih procedura i pribavljene saglasnosti nadležnog ministarstva.⁴⁴

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Unsko-sanskog kantona⁴⁵ propisuje da pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite mogu ostvariti djeca i odrasle osobe na način i pod uslovima predviđenim ovim i Federalnim zakonom. U ustanove socijalne zaštite smještaju se lica o čijoj potrebi za smještajem odlučuje centar za socijalni rad na čijem području osoba ima prebivalište, uz saglasnost nadležnog ministarstva. O smještaju u ustanove socijalne zaštite zaključuje se ugovor između korisnika ili roditelja, staratelja, odnosno srodnika koji je u skladu sa zakonom dužan da ga izdržava, centra za socijalni rad i ustanove socijalne zaštite.⁴⁶

Na nivou Hercegovačko-neretvanskog kantona na snazi su **Zakon o socijalnoj zaštiti**⁴⁷, koji isključivo uređuje pitanja socijalne zaštite i **Zakon o zaštiti porodice s djecom**⁴⁸.

Zakonom o zaštiti porodice s djecom bliže se uređuje djelatnost zaštite porodice s djecom, utvrđuju prava, uslovi i način za ostvarivanje prava u zaštiti porodice s djecom, postupak ostvarivanja prava, finansiranje zaštite porodice s djecom, Dječija nedjelja, nadzor i druga pitanja od značaja za ostvarivanje zaštite porodice s djecom u Hercegovačko-neretvanskom kantonu.

Shodno odredbama Zakona o socijalnoj zaštiti pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite⁴⁹ mogu ostvariti djeca i odrasla lica na način i pod uslovima utvrđenim ovim zakonom. O smještaju u ustanovu socijalne zaštite odlučuje centar za socijalni rad na čijem području lice ima prebivalište, a na način utvrđen ovim zakonom.

Zakonom o socijalnoj zaštiti Posavskog kantona⁵⁰ propisano je da skrb izvan vlastite porodice obuhvata sve oblike smještaja ili boravka u udomiteljskoj porodici, u ustanovama socijalne zaštite (u daljnjem tekstu: ustanova), kao i one oblike smještaja ili boravka koje pruža vjerska zajednica, udruženje i druga domaća i strana pravna i fizička osoba, kojima se korisniku osigurava stanovanje, prehrana, čuvanje, briga o zdravlju, odgoj i obrazovanje, psihosocijalna rehabilitacija, njega i druge potrebe.

Skrb izvan vlastite porodice osigurava se djeci bez roditelja, djeci koju roditelji zanemaruju ili zloupotrebljavaju svoje roditeljske dužnosti, te djeci ili mlađim punoljetnicima s poremećajima u

⁴⁴ Član 55. Zakona;

⁴⁵ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Unsko-sanskog kantona ("Sl. glasnik Unsko-sanskog kantona", br. 5/2000, 7/2001, 11/2014, 23/2018 i 15/2020);

⁴⁶ Član 32, 33.; Zakona

⁴⁷ Zakon o socijalnoj zaštiti („Narodne novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, broj: 3/05, 1/16, 3/20, 11/21);

⁴⁸ Zakon o zaštiti porodice s djecom („Narodne novine Hercegovačko-neretvanskog Kantona“, broj: 7/17, 7/19, 11/21);

⁴⁹ Član 40. Zakona o socijalnoj zaštiti („Narodne novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, broj: 3/05, 1/16, 3/20, 11/21);

⁵⁰ Član 50, 56, 60, 65 st (1), tačka 5) Zakona o socijalnoj zaštiti ("Narodne novine Posavskog kantona", br. 5/2004);

ponašanju. Ako to interesi djeteta zahtijevaju, skrb izvan vlastite porodice osigurava se djetetu čiji roditelji zbog bolesti, neriješenog stambenog pitanja ili drugih nedaća nisu u mogućnosti privremeno brinuti o djetetu. Nadležni organ socijalne zaštite odlučuje o izboru ustanove socijalne zaštite, a ukoliko potrebna sredstva za smještaj korisnika u ustanovu terete sredstva nadležnog ministarstva, nadležni organ socijalne zaštite koji donosi rješenje o smještaju dužan je prethodno pribaviti saglasnost za smještaj od nadležnog ministarstva.

Zakon o socijalnoj zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Bosansko-podrinjski kanton Goražde⁵¹ propisuje da pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite mogu ostvariti djeca, odrasle osobe i stare osobe, na način i pod uslovima predviđenim ovim i Federalnim zakonom. O smještaju u ustanovu socijalne zaštite odlučuje centar za socijalni rad, odnosno nadležna opštinska služba na način propisan ovim i Federalnim zakonom. U slučajevima kada će se ovaj smještaj djelimično ili u cijelosti finansirati iz budžeta Kantona, nadležni organ je prije donošenja rješenja o upućivanju osoba u socijalnu ustanovu zatražiti saglasnost kantonalnog ministarstva. Nakon pribavljanja saglasnosti nadležni organ može donijeti rješenje o upućivanju osoba u socijalnu ustanovu.

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom s poteškoćama u razvoju Srednjobosanskog kantona⁵² propisuje da smještaj u ustanovu socijalne zaštite mogu ostvariti djeca i odrasle osobe kojima je potrebna stalna briga i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj porodici ili kroz kućnu njegu i pomoć u kući. O smještaju u ustanovu odlučuje centar za socijalni rad na osnovu mišljenja stručnog tima centra, izvršne odluke suda, organa starateljstva ili na osnovu nalaza i mišljenja odgovarajuće zdravstvene ustanove, odnosno nalaza i mišljenja stručne liječničke komisije.

Centar je dužan smjestiti osobu u odgovarajuću ustanovu na području Kantona, a ako takve ustanove nema ili joj je kapacitet popunjen, centar će potražiti odgovarajuću ustanovu u Federaciji BiH ili šire. Centar je dužan pratiti tretman osobe smještene u ustanovu, a pogotovo ako se radi o smještaju djeteta.

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Zapadnohercegovačkog kantona⁵³ propisuje da smještaj u ustanovu socijalne zaštite mogu ostvariti djeca i odrasle osobe kojima je potrebna stalna briga i podrška u zadovoljavanju socijalno-zaštitnih prava i drugih potreba, a ne mogu je ostvariti u vlastitoj porodici, drugoj porodici ili na neki drugi način.

Pravo na smještaj u ustanove imaju osobe koje ispunjavaju uslove iz člana 23. ovog zakona. O smještaju u ustanove odlučuje centar za socijalni rad na čijem području osoba ima prebivalište,

⁵¹Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom („Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde”, 10/00, 5/03, 5/05, 3/08, 7/08, 2/13, 12/13, 4/14, 13/20), član 37. i 39;

⁵² Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom (“Službene novine SBK”, broj 10/05, 2/06) čl 46, 47;

⁵³ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom (“Narodne novine ZHK”, broj 16/01, 11/02, 4/04 i 9/05, 21/12, 13/14, 14/16 i 9/22), član 70. i član 71;

na osnovu mišljenja stručnog tima, izvršene sudske odluke organa starateljstva ili na osnovu nalaza i mišljenja odgovarajuće zdravstvene ustanove.

Zakonom o zaštiti porodice s djecom Zapadnohercegovačkog kantona⁵⁴ uređuje se djelatnost zaštite porodice s djecom, utvrđuju materijalna prava, uslovi i način za ostvarivanje prava porodice s djecom, postupak ostvarivanja prava, finansiranje materijalne podrške porodici s djecom, Dječija nedjelja, nadzor i druga pitanja od značaja za ostvarivanje zaštite porodice s djecom u ovom kantonu.

Zakon o socijalnoj zaštiti Kantona 10⁵⁵ propisuje da se skrb izvan vlastite porodice osigurava osobama predviđenim ovim i Federalnim zakonom. Skrb izvan vlastite porodice osigurava se djeci bez roditelja, djeci koju roditelji zanemaruju ili zloupotrebljavaju svoje roditeljske dužnosti, djeci i mladim punoljetnicima s poremećajima u ponašanju, te djeci čiji su roditelji lišeni roditeljskog prava. Ako interesi djeteta zahtijevaju skrb izvan vlastite porodice osigurava se djetetu čiji roditelji zbog bolesti, neriješenog stambenog pitanja ili drugih životnih nedaća nisu u mogućnosti privremeno brinuti o djetetu. Centar za socijalni rad odlučuje o izboru doma socijalne zaštite, odnosno podružnice doma za stalni smještaj osobe iz člana 86. ovog zakona ovisno o psihičkim i tjelesnim sposobnostima korisnika, njegovim materijalnim mogućnostima, kulturnim navikama, prirodnom okruženju i drugim prilikama u kojima je korisnik živio prije smještaja, popunjenosti doma socijalne zaštite vrstama usluga koje on pruža.

4.2.3. Republika Srpska

Ustavom Republike Srpske, odredbom člana 68., između ostalih nadležnosti i ovlasti, propisano je da Republika Srpska uređuje i obezbjeđuje: socijalno osiguranje i druge oblike socijalne zaštite, te brigu o djeci i omladini. Član 36. propisuje da: *“...Maloljetnici o kojima se roditelji ne staraju, kao i lica koja nisu u mogućnosti da se sama staraju o sebi i zaštiti svojih prava i interesa, imaju posebnu zaštitu”*.⁵⁶

Porodičnim zakonom Republike Srpske⁵⁷ uređuju se porodičnopravni odnosi između bračnih supružnika, roditelja i djece, usvojitelja i usvojenika, staratelja i šticećenika i odnosi između srodnika u bračnoj, vanbračnoj ili usvojeničkoj porodici, te postupci nadležnih organa u vezi s porodičnim odnosima i starateljstvom.

Zakonom o socijalnoj zaštiti Republike Srpske uređuju se sistem socijalne zaštite, definišu nosioci, korisnici i prava korisnika socijalne zaštite, postupak i uslovi za ostvarivanje prava, djelatnost ustanova socijalne zaštite, samostalno obavljanje poslova u oblasti socijalne zaštite,

⁵⁴ Zakon o zaštiti porodice s djecom (*“Narodne novine ZHK”*, broj 22/22);

⁵⁵ Zakon socijalnoj zaštiti Kantona 10 (*„Narodne novine Kantona 10“*, broj 5/98);

⁵⁶ Ustav Republike Srpske, *“Službeni glasnik Republike Srpske”*, br. 21/92 - prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02 ispravka, 30/02 ispravka, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05 i 48/11;

⁵⁷ Novi Porodični zakon Republike Srpske objavljen je u *“Službenom glasniku Republike Srpske“*, broj 17/23, Prelazne i završne odredbe zakona: Stupanjem na snagu ovog zakona prestaje da važi Porodični zakon (*„Službeni glasnik Republike Srpske“*, br. 54/02, 41/08, 63/14 i 56/19 – Odluka Ustavnog suda Republike Srpske). Članom 349. Zakona propisano je da stupa na snagu 1. septembra 2023. godine.

finansiranje, nadzor i druga pitanja značajna za funkcionisanje i ostvarivanje socijalne zaštite građana.⁵⁸

U smislu člana 17. Zakona, u kategoriji djece korisnika socijalne zaštite je i dijete: bez roditeljskog staranja, sa smetnjama u razvoju, čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, žrtva nasilja, žrtva trgovine djecom, s društveno neprihvatljivim ponašanjem, izloženo socijalno rizičnim ponašanjima, kome je zbog posebnih okolnosti potrebna socijalna zaštita.

Institucionalni smještaj propisan je kao pravo koje ima: dijete bez roditeljskog staranja, do povratka u vlastitu porodicu ili zbrinjavanja u porodicu usvojitelja ili hraniteljsku porodicu, do završetka redovnog školovanja, najduže do 26. godine života, a ne duže od šest mjeseci nakon završetka redovnog školovanja, dijete s poteškoćama u razvoju koje nema uslova da ostane u svojoj porodici i kada je to svrsishodnije radi čuvanja i odgoja, školovanja, osposobljavanja ili psihosocijalne rehabilitacije, dok traje potreba za ovim oblikom zaštite, dijete čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, do povratka u vlastitu porodicu, dijete s društveno neprihvatljivim ponašanjem, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite, dijete žrtva nasilja, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite, dijete žrtva trgovine ljudima, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite.⁵⁹

Smještaj u ustanovu podrazumijeva zbrinjavanje u ustanovu socijalne zaštite i u drugu ustanovu koja se nalazi van sistema socijalne zaštite, a primjerena je i ispunjava uslove za zbrinjavanje korisnika socijalne zaštite. Smještaj u ustanovu socijalne zaštite ostvaruje se izborom i upućivanjem korisnika u odgovarajuću ustanovu u kojoj se obezbjeđuje stanovanje, ishrana, odijevanje, njega, pomoć, briga, odgoj i obrazovanje, osposobljavanje za privređivanje, radne, kulturno-zabavne, rekreativno-rehabilitacione aktivnosti, zdravstvena zaštita i druge usluge, a vrši se na osnovu rješenja nadležnog centra i ugovora o smještaju.⁶⁰

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske sadrži odredbe koje propisuju zbrinjavanje korisnika u hraniteljsku porodicu, koja mu obezbjeđuje zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, brine o ličnosti korisnika i pomaže u ostvarivanju njegovih prava i izvršavanju obaveza, uslove zbrinjavanja, principe, korisnike, međusobne odnose u postupku hraniteljstva, finansijske naknade itd,⁶¹ za razliku od Federacije Bosne i Hercegovine gdje su ova pitanja uređena posebnim zakonom.

4.2.4. Brčko distrikt BiH

Statutom Brčko distrikta BiH propisano je vršenje javne nadležnost Distrikta u pitanjima socijalne zaštite.

Zakonom o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta Bosne i Hercegovine uređuju se načela zaštite starih, iznemoglih i drugih lica u stanju socijalne potrebe, najmanji obim prava na određene

⁵⁸ Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske „Službeni glasnik RS“, br. 37/2012, 90/2016, 94/2019, 42/2020 - dr. uredba i 36/2022);

⁵⁹ Član 40. Zakona;

⁶⁰ Član 38. stav (1), (2) i (3);

⁶¹ Član 42., 43., 44., 45., i 46.

oblike socijalne zaštite i uslovi za njihovo ostvarivanje osnove organizacije u oblasti socijalne zaštite i finansiranje te djelatnosti, kao i druga pitanja od značaja za ostvarivanje socijalne zaštite građana Distrikta.⁶²

Korisnici socijalne zaštite u smislu ovog zakona su osobe koje se nalaze u stanju socijalne potrebe, između ostalih i maloljetnici, djeca bez roditeljskog staranja, te se pruža mogućnost smještaja u ustanovu socijalne zaštite ili u drugu porodicu.⁶³

Vrstu prava, na osnovu svestranog razmatranja potreba korisnika i mogućnosti njegove porodice, određuje nadležna ustanova socijalne zaštite koja rješava o pravima iz ovog zakona.

Smještaj u ustanovu socijalne zaštite ostvaruje se upućivanjem korisnika u odgovarajuću ustanovu, u kojoj se osigurava zbrinjavanje (stanovanje, ishrana, odijevanje, njega, pomoć i staranje), odgoj i obrazovanje, osposobljavanje za određene radne aktivnosti i zdravstvena zaštita u skladu s posebnim propisima, radno-okupacione, kulturno-zabavne i rekreativno-rehabilitacione aktivnosti i usluge socijalnog rada.

Shodno odredbama navedenog zakona pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite ima dijete bez roditeljskog staranja i dijete čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama i to do osposobljavanja za samostalan život, povratka u vlastitu porodicu ili zbrinjavanja u porodicu usvojitelja, ili drugu porodicu, završetka redovnog školovanja, odnosno osposobljavanja za samostalan život.

Zakon propisuje i da pravo na smještaj u drugu porodicu imaju osobe koje, u smislu ovog zakona, imaju pravo na smještaj u ustanovu. Prilikom izbora porodice u koju se korisnik smješta, služba koja vrši smještaj rukovodit će se naročito ličnim svojstvima korisnika i članova porodice u koju se smješta, stambenim i drugim mogućnostima porodice i potrebama korisnika.⁶⁴

⁶² Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta BiH, „Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“, broj 01/03, 04/04, 19/07, 02/08, 21/18 i 32/19;

⁶³ Član 27. i 28. Zakona

⁶⁴ Član 51.,52.,53.,54. Zakona

V STRATEŠKI DOKUMENTI

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglica Bosne i Hercegovine, na poseban upit Ombudsmena, navodi⁶⁵ da ne postoje dokumenti koje implementiraju, a vezano za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja s fokusom na stanje u ustanovama, jer su ta pitanja u nadležnosti institucija socijalne zaštite entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike obavještava Ombudsmene⁶⁶ da je izrađena Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji (2014-2020), kao okvirni strateški dokument usmjeren na poboljšanje uslova za razvoj sistema zaštite kojim će se osigurati poboljšanje kvaliteta života, nediskriminacija, zaštita ljudskih prava i sloboda za sve korisnike socijalne zaštite, kroz tranziciju s institucionalne brige na socijalnu brigu u zajednici. Strategija je usvojena od strane Vlade Federacije BiH Zaključkom V, broj 1395/14 od 10.07.2014. godine i ista je rađena u skladu s EU Smjernicama za prelazak s institucionalne brige na usluge podrške u zajednici i UN Smjernicama za alternativnu brigu o djeci. U skladu s navedenim zaključkom to ministarstvo je izradilo i Akcioni plan za provedbu Strategije, na koji je Vlada Odlukom V, broj 1591/17 od 07.12.2017. godine dala saglasnost. Prema navedenoj Strategiji proces transformacije na području Federacije BiH odvija se, između ostalog i u domovima za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla, Sarajevo, Mostar, Zenica i Bihać. Proces je započeo još 2011. godine kada su domovi, u partnerstvu sa „Hope and Homes for Children“ (HHC), zaključili Protokol o saradnji na realizaciji projekta „Transformacija JU Domova za djecu bez roditeljskog staranja u niz novih usluga koje će podržati odrastanje djece u porodicama“ (prva i druga faza). Kroz strateški dokument preferiraju se i drugi oblici zaštite djece, kao što je smještaj djece u hraniteljske porodice, prihvatilište za djecu i mlade, materinski dom, dnevni centar za djecu, centar za savjetovanje i edukaciju, mali porodični dom.

U svrhu realizacije Akcionog plana za provedbu Strategije Federalno ministarstvo je u saradnji s kantonalnim ministarstvima pokrenulo ključne reformske procese u ovoj oblasti, kao što su donošenje Zakona o hraniteljstvu u Federaciji BiH („*Službene novine Federacije BiH*“, broj 19/17). U toku je i izrada Zakona o socijalnim uslugama u Federaciji BiH kojim će se nastojati osigurati set socijalnih usluga, te izrada Zakona o djelatnosti socijalnog rada i Zakona o psihološkoj djelatnosti kojim će se nastojati uvesti najviši standardi stručnog rada s djecom i odraslim osobama u stanju socijalne potrebe.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske obavještava Ombudsmene⁶⁷ da je Vlada Republike Srpske na 166. sjednici, održanoj dana 21.04.2022. godine donijela Odluku o izradi Strategije socijalne zaštite Republike Srpske za period od 2023. do 2029. godine⁶⁸ kojom će biti utvrđeni ciljevi i prioriteti razvoja socijalne zaštite u Republici Srpskoj.

⁶⁵ Akt broj 07-12-1272-2/22 od 07.09.2022. godine;

⁶⁶ Akt broj 05-31/10-1668/22 od 17.05.2022. godine;

⁶⁷ Akt broj 11/05-533-68/22 od 24.05.2022. godine;

⁶⁸ „*Službeni glasnik Republike Srpske*“, broj 41/22;

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 9. sjednici održanoj 2. juna 2015. godine, donijelo je Odluku o usvajanju Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine 2015–2018. godine. Iako je prošlo četiri godine, novi akcioni plan još uvijek nije usvojen.

Kada je riječ o preporukama *UN Komiteta za prava djeteta*⁶⁹, ovaj Komitet Bosnu i Hercegovinu podsjeća na prethodne preporuke⁷⁰ i napominje značaj Smjernica za alternativnu brigu o djeci i to da ubrza proces deinstitucionalizacije u svim dijelovima države članice, kroz podršku i omogućavanje brige o djeci u porodičnom okruženju i usklađivanje sistema hraniteljstva na svim nivoima vlasti. Nadalje, preporučuje se nastavak provođenja programa za izgradnju kapaciteta za socijalne radnike i pružatelje hraniteljstva, uključujući one koji rade u centrima za socijalni rad, kao i da se izdvoje odgovarajući kadrovski, tehnički i finansijski resursi za ustanove za brigu o djeci kako bi se osigurao jednak pristup kvalitetnim uslugama i zbrinjavanju, bez obzira na lokaciju.

UN Komitet za prava djeteta preporučuje da se osigura periodično preispitivanje smještaja djece u ustanove i hraniteljstvo i da se obezbijede dostupni kanali za prijavljivanje, praćenje i rješavanje neprimjerenog tretmana djece, da se podrži društvena integraciju mladih prije nego što napuste sistem brige i da im se pruži pomoć nakon napuštanja sistema, da se izrade programi s ciljem širenja svijesti, uključujući kampanje, u široj javnosti o pravima djeteta u ranom djetinjstvu i utjecaju institucionalne brige na razvoj i dobrobit djece.

Kada je riječ o usvajanju djece, Komitet podsjeća na prethodnu preporuku kojom se preporučuje državi članici da izradi i usvoji sveobuhvatan pravni okvir za usvajanje, da osigura postojanje univerzalne integrisane baze podataka centara za socijalni rad o potencijalnim usvojenicima i usvojiteljima, kao i da osigura da se saslušaju i poštuju mišljenja djeteta u slučajevima usvajanja, u skladu s razvojnim sposobnostima djeteta. Također, podsjećaju na preporuku da se razmotri ratifikacija Haške konvencije od 29.05.1993. godine o zaštiti djece i saradnji u oblasti međudržavnog usvajanja.

Radna grupa za Univerzalni periodični pregled, između ostalog, uputila je preporuku Bosni i Hercegovini koja se odnosi na izradu i usvajanje novog Akcionog plana o zaštiti djece, uključujući mjere za djecu bez roditeljskog staranja, djecu s invaliditetom i maloljetničku pravdu širom zemlje.⁷¹

⁶⁹ Zaključna zapažanja o kombinovanom petom i šestom izvještaju Bosne i Hercegovine⁶⁹ koje je Komitet usvojio na osamdeset drugoj sjednici (9-27. septembra 2019. godine). Komitet je na svojoj 2404. i 2405. sjednici (CRC/C/SR.2404 i 2405) održanoj 10. i 11. septembra 2019. godine razmatrao kombinovani peti i šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine (CRC/C/BIH/5-6), te usvojio ova zaključna zapažanja na 2430. sjednici održanoj 27. septembra 2019. godine.

⁷⁰ Komitet Ujedinjenih nacija za prava djeteta, na osnovu kombinovanog drugog, trećeg i četvrtog periodičnog izvještaja Bosne i Hercegovine u oktobru 2012. godine usvojio je Zaključna zapažanja⁷⁰ u kojima je izražena zabrinutost zbog činjenica da, iako ugrađen u zakonodavstvo države, institut najboljeg interesa djeteta nije uzet kao primarni prilikom regulisanja i primjene koncepta smještaja djece lišene porodičnog okruženja u različite oblike alternativne pomoći, uključujući i ustanove, te je apelovao na državu *da pojača napore kako bi se osiguralo da se princip najboljeg interesa djeteta, koji je opštepoznat, na odgovarajući način ugradi i dosljedno primjenjuje u svim zakonodavnim, upravnim i sudskim postupcima i svim politikama.*

⁷¹ Radna grupa je na svom 18. sastanku, održanom 15. novembra 2019. godine, usvojila izvještaj o Bosni i Hercegovini;

<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Zakljucna%20zapanjanja%20na%20Treci%20ciklus%20UPR-a.pdf>
posjećeno 16.03.2023.godine

Tokom 2018. godine sačinjene su Smjernice za utvrđivanje i procjenu najboljeg interesa djeteta-Vodič za profesionalce⁷² u saradnji predstavnika Ministarstva za ljudska prava Bosne i Hercegovine, nevladinog sektora, akademske zajednice i Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine. Smjernice predstavljaju značajan dokument za usklađivanje praksi nadležnih organa i postupanja u najboljem interesu djeteta.

⁷² Smjernice dostupne na web-stranici Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine www.ombudsmen.gov.ba

VI STATISTIČKI PODACI O BROJU DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA U 2021. GODINI

Statistički podaci predstavljaju zvanične statističke podatke, objavljene tokom 2022. godine od strane Federalnog zavoda za statistiku i Republičkog zavoda za statistiku, prikazane na istovjetan način kako su i objavljeni u biltenima: Bilten Socijalna zaštita/skrb 2021, Federalni zavod za statistiku, i Bilten Socijalna zaštita 2022, Republički zavod za statistiku.

Federacija Bosne i Hercegovine

kategorija korisnika	starost														
	ukupno			ispod 7 god.			od 7 do 14 god.			od 15 do 16 god.			od 17 do 18 god.		
	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž
ugroženi porodičnom situacijom	31180	16139	15041	7573	3821	3752	9501	4876	4625	7804	4008	3796	6302	3434	2868
djeca bez oba roditelja	439	241	198	97	53	44	143	79	64	139	71	68	60	38	22
djeca nepoznatih roditelja	15	9	6	8	4	4	2	2	0	2	1	1	3	2	1
djeca napuštena od roditelja	402	212	190	124	60	64	132	65	67	96	65	31	50	22	28
djeca roditelja spriječenih da obavljaju roditeljsku dužnost	660	360	300	242	155	87	236	121	115	128	62	66	54	22	32
djeca roditelja lišenih roditeljskog prava	110	52	58	39	18	21	46	17	29	23	15	8	2	2	0
djeca roditelja koji nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje	21642	10930	10712	5095	2487	2608	6283	3155	3128	5357	2738	2619	4907	2550	2357
djeca koju roditelji zanemaruju ili zlostavljaju	1343	698	645	369	209	160	480	265	215	358	132	226	136	92	44
djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama	4311	2160	2151	1236	619	617	1403	697	706	1013	464	549	659	380	279
djeca odgojno zanemarena i zapuštena	2258	1477	781	363	216	147	776	475	301	688	460	228	431	326	105

starateljstvo nad maloljetnim osobama, prema polu i starosti			Prema starosti				
			0-2	3-5	6-10	11-14	15-18
	ukupno	845	63	89	180	263	250
ženski	419	30	38	85	142	124	

maloljetne osobe u hraniteljskim porodicama prema spolu i starosti			Prema starosti				
			0-2	3-5	6-10	11-14	15-18
	ukupno	228	17	23	38	66	84
ženski	116	7	8	23	33	45	

usvojena djeca prema starosti i spolu	kategorija djece		potpuno usvojena			nepotpuno usvojena				
			0-2	3-5	6-10	0-2	3-5	6-10	11-14	15-18
	ukupno	29	10	10	9	0	0	0	0	0
ženski	18	7	5	6	0	0	0	0	0	

Republika Srpska⁷³

kategorija korisnika	starost														
	ukupno			ispod 7 god.			od 7 do 14 god.			od 15 do 16 god.			od 17 do 18 god.		
	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž	oba spola	M	Ž
ugroženi porodičnom situacijom	16 262	8 132	8130	3967	1944	2023	6643	3413	3230	3814	1880	1934	1838	895	943
djeca bez oba roditelja	79	47	32	2	1	1	36	26	10	25	12	13	16	8	8
djeca nepoznatih roditelja	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0
djeca napuštena od roditelja	55	34	21	13	5	8	30	20	10	7	5	2	5	4	1
djeca roditelja spriječenih da obavljaju svoju dužnost	157	88	69	50	32	18	53	27	26	39	20	19	15	9	6
djeca roditelja lišenih roditeljskog prava	24	10	14	5	2	3	13	4	9	3	1	2	3	3	0
djeca roditelja koji nemaju dovoljno prihoda	11835	5920	5915	2832	1366	1466	4883	2516	2367	2776	1397	1379	1344	641	703
djeca roditelja koji zanemaruju ili zlostavljaju djecu	958	473	485	253	134	119	341	166	175	210	92	118	154	81	73
djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama	2482	1201	1281	656	336	320	1019	519	500	596	252	344	211	94	117
djeca odgojno zanemarena i zapuštena	671	358	313	156	68	88	267	134	133	158	101	57	90	55	35

⁷³ Pored dostavljenih tabelarnih podataka korišteni su i podaci iz Biltena Socijalna zaštita 2022, Republički zavod za statistiku, ISSN 2490-2683;

domovi za djecu i omladinu			Prema starosti					
			0-2	3-6	7-10	11-14	15-17	iznad 18
	ukupno	103	12	10	18	30	22	11
	ženski	51	4	3	8	15	13	8
muški	52	8	7	10	15	9	3	

maloljetne osobe u hraniteljskim porodicama prema spolu i starosti			Prema starosti					djeca sa smetnjama u razvoju
			0-2	3-5	6-10	11-14	15-18	
	ukupno	199	8	10	47	66	68	38
	ženski	103	6	5	25	27	28	17
muški	96	2	5	22	39	40	21	

usvojena djeca prema starosti i spolu	kategorija djece		potpuno usvojena		nepotpuno usvojena		
			0-2	3-5	6-10	11-14	15-18
	ukupno	3	0	0	2	1	0
ženski	2	0	0	1	1	0	
muški	1	0	0	1	0	0	

VII USTANOVE ZA DJECU BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike na osnovu raspoloživih podataka od resornih kantonalnih ministarstava, nadležnih za oblast socijalne zaštite, obavještava Ombudsmene⁷⁴ da na području **Federacije Bosne i Hercegovine** funkcioniše **14 ustanova socijalne zaštite** koje vrše zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja i to: **šest ustanova čiji je osnivač vladin sektor i osam ustanova čiji je osnivač nevladin sektor.**

Javne ustanove čiji su osnivači: kanton, opština, grad su:

KJU „Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave“ Sarajevo – Sarajevo (osnivač Kanton Sarajevo)

JU „Dom porodica“ Zenica – Zenica (osnivač: Opština Zenica)

JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla – Tuzla (osnivač: Tuzlanski kanton)

JU Dječiji dom “Mostar” - Mostar (osnivač: Grad Mostar)

JU Centar za socijalni rad Gradačac - Porodična kuća „Duga“ – Gradačac (osnivači Opština Gradačac i Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzlanskog kantona)

JU Socijalno-pedagoške životne zajednice – sedam gradova Unsko-sanskog kantona: Cazin, Bihać, Bosanski Petrovac, Velika Kladuša, Sanski Most i Ključ (osnivač Unsko-sanski kanton)

Javne ustanove čiji su osnivači nevladine organizacije i druga privatna lica su:

Kinderdorf Internacional SOS Dječije selo Sarajevo – Sarajevo (osnivač: predstavništvo humanitarne organizacije „SOS – Kinderdorf International“)

Kinderdorf Internacional SOS Dječije selo Gračanica – Gračanica (osnivač: predstavništvo humanitarne organizacije „SOS – Kinderdorf International“)

Fondacija Rudolf Walther „Selo mira“ Turije – Lukavac (osnivač: Rudolf Walter predstavnik Humanitarne organizacije iz Njemačke)

Centar za djecu bez roditeljskog staranja „Duga“ Kulen-Vakuf – Kulen-Vakuf (osnivač: Humanitarna organizacija Schutzenegle Gesucht iz Njemačke)

Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“ Bijakovići – Međugorje (osnivač: Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenje BDM Mostar)

Obiteljski centar Papa Ivan Pavao II – Čitluk (osnivač: Udruga „Marija Vrata nebeska“ iz Čitluka)

Štadlerov Dječiji dom Egipat – Sarajevo, Gromiljak (osnivač: Humanitarna organizacija „Provincija BZBDM sestre služavke Malog Isusa“)

Ustanova za prihvatanje i odgoj djece „Mala škola“ Vareš – Vareš (osnivač: „Školske sestre franjevke Krista kralja, Bosansko-hrvatska provincija Prečistog srca Marijana“ sa sjedištem u Sarajevu)

⁷⁴ Aktom broj, 05-31/10-1668/22 od 17.05.2022. godine;

Na području **Republike Srpske** osnovana je Javna ustanova Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ sa sjedištem u Banjoj Luci, a osnivač ustanove je Vlada Republike Srpske⁷⁵.

Na području **Brčko distrikta Bosne i Hercegovine** nema ustanova/domova za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja. U 2021. godini na području BDBiH⁷⁶ bilježe 20 djece bez oba roditelja i to 16 muškog spola i četiri ženskog spola. Od 20 djece, petero djece ima manje od 7 godina, devetero djece je uzrasta između 7 i 14 godina, između 15 i 16 godina bilježe petero djece, a jedno dijete od 17 do 18 godina. Broj djece koja su napuštena od roditelja je 11, od toga 7 dječaka, 4 djevojčice.

⁷⁵ Podaci iz akta Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, broj 11/05-533-68/22 od 24.05.2022. godine;

⁷⁶ Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine iz akta, broj 05-43-2-10-404-2-1/22 od 25.06.2022. godine

VIII ANALIZA PODATAKA DOBIJENIH OD CENTARA ZA SOCIJALNU ZAŠTITU

Svim centrima/službama za socijalnu zaštitu upućen je upitnik koji je kreiran za potrebe izrade Specijalnog izvještaja Ombudsmena Bosne i Hercegovine o zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja s fokusom na stanje u ustanovama.

Upitnikom su zatraženi sljedeći podaci: broj djece bez roditeljskog staranja smještene u ustanovama za period od 2017. do 2021. godine, broj djece smještene u hraniteljske/srodničke porodice u istom periodu, najčešći razlozi zbog kojih se djeca bez roditeljskog staranja smještaju u ustanove, te pitanje o najadekvatnijem načinu zaštite prava djece bez roditeljskog staranja, po njihovom mišljenju, odnosno da li je to smještaj u ustanovu ili alternativni vidovi zbrinjavanja (hraniteljstvo, usvojenje i dr.).

Nadalje, zatraženi su podaci o broju djece koja imaju poteškoće u razvoju, podaci o hraniteljskim porodicama i o broju ovih porodica pripremljenih za prijem djece, kao i broj specijalizovanih hraniteljskih porodica i da li su svi hranitelji prošli obuku.

Kada je riječ o usvojenju, zatražen je broj usvojene djece za period od 2017. do 2021. godine. Svim centrima upućeno je i pitanje kako ocjenjuju svoj odnos ili saradnju s ustanovama i koje su to prepreke koje utječu na rad centara u zaštiti prava djece i da li imaju prijedloge za prevazilaženje eventualnih prepreka, te za koje mjere smatraju da bi unaprijedile njihov rad i zaštitu prava djeteta bez roditeljskog staranja.

Posljednje pitanje koje je upućeno centrima odnosilo se na podatak o tome postoji li uspostavljena baza podataka i je li uspostavljanje baze obavezno po zakonu.⁷⁷

Razlozi smještaja djece u ustanove socijalne zaštite

Centri za socijalni rad kao najčešće razloge za smještaj djece u ustanove navode neadekvatnu brigu o djetetu usljed bolesti roditelja, smrti roditelja, loše stambene i materijalne prilike u porodici, poremećene porodične odnose, nasilje u porodici, ovisnosti roditelja, različite oblike zanemarivanja i zlostavljanja djeteta, te poremećaje u ponašanju i poremećaje u razvoju djeteta. Djeca u ovim situacijama obično nemaju srodnike koji bi preuzeli brigu o njima. U ustanove se smještaju i djeca zatečena u skitnji i prosjačenju, djeca žrtve raznih vidova eksploatacije, odnosno žrtve krivičnog djela trgovine ljudima, a sve usljed nemogućnosti smještaja u hraniteljske porodice.

Nakon analize pristiglih odgovora, može se zaključiti da centri za socijalni rad smatraju da je najadekvatniji način zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja zbrinjavanje i smještaj u hraniteljsku porodicu, jer djeca zbrinuta u hraniteljskim porodicama imaju mogućnost odrastanja u porodičnom okruženju. Pri tome, usvojenje se smatra kvalitetnim i trajnim oblikom zbrinjavanja, u slučajevima ispunjenja svih zakonskih uslova za usvojenje.

⁷⁷ Upitnik se nalazi u Aneksu broj 1 ovog izvještaja i podaci se odnose na period od 2017. do 2021. godine.

8.1. Republika Srpska

U tabeli ispod navedeni su traženi statistički podaci o broju djece bez roditeljskog staranja, o broju djece smještene u ustanove, kao i u hraniteljske porodice, o broju djece s poteškoćama u razvoju, o broju hraniteljskih porodica, o broju hraniteljskih specijalizovanih porodica i o broju usvojene djece za period od 2017. do 2021. godine u Republici Srpskoj.

Centar za socijalni rad	Broj djece bez roditeljskog staranja za period 2017-2021. god.	Broj djece smještene u ustanove za period 2017-2021. god.	Broj djece smještene u hraniteljske porodice za period 2017-2021. god.	Broj djece s poteškoćama u razvoju za period 2017-2021. god.	Broj hraniteljskih porodica za period 2017-2021. god.	Broj specijalizovanih hraniteljskih porodica za period 2017-2021. god.	Broj usvojene djece za period 2017-2021. god.
Banja Luka	319	100	219	8 (podatak za 2021. godinu)	64	8	9
Bijeljina	127	51	76	16	17/8 aktivnih	3	1
Kostajnica	2	0	1	/	0	0	1
Ribnik	3	0	3	/	0	0	/
Bratunac	17	2	15 (srodničke/hraniteljske porodice)	0	0	0	1
Derventa	18	15	3	4	0	0	6
Doboj	33	25	8	3	7	Sve hraniteljske porodice su prošle obuku i za specijalizovano hraniteljstvo	1
Gradiška	10	6	4	0	1	2	7
Stanari	5	0	5	2	0	0	0

Čelinac	2	1	1	0	0	0	0
Srbac	1	0	1	1	1 porodica koja je prošla obuku	0	0
Kneževo	1	1	0	0	0	0	1 (postupak u toku)
Trebinje	5	1	4	0	1 porodica u pripremi za hraniteljstvo	0	0
Kotor-Varoš	4	3	1	1	3 srodničke porodice (nisu prošle obuku za hranitelje)	0	0
Kozarska Dubica	6	0	6	0	3 djece smješteno u srodničku porodicu, a 3 u hraniteljske porodice na području druge opštine	0	1
Brod	2	0	2	2	0	0	/
Laktaši	68	1	67	6	3 (svi hranitelji su prošli obuku)	0	6
Lopare	7	2	5	0	0	0	0
Vlasenica	2	2	0	0	0	0	/ (nije dostavljen odgovor)
Modriča	57	12	45	/	1 porodica (nisu svi hranitelji prošli obuku)	0	0
Mrkonjić-Grad	1	0	1 dijete smješteno u srodničku/hraniteljsku u porodicu	1	2	0	0
Sokolac	1	1	0	0	0	0	0
Novi Grad	13	3	10	2	2 porodice (svi su prošli obuku)	0	3

Rudo	5	0	5	3	5 (nisu svi hranitelji prošli obuku)	0	/
Pale	2	2	0	0	nemaju hraniteljskih porodica, ali su tokom mjeseca maja ove 2022. godine četiri porodice s područja opštine Pale ušle u proceduru prijave za obuku za hraniteljstvo	0	0
Prijedor	29	15	14	7	3 (hranitelji su prošli obuku)	0	0
Šamac	5	4	1	0	0	0	2 (nepotpuno usvojenje)
Višegrad	1	0	1	0	0	0	0
Foča	9	5	4	2	3 srodničke – hraniteljske porodice	0	/
Ugljevik	1	1	0	1	0	0	0
Prnjavor	11	6	5	1	0	0	0
Istočna Ilidža	2	2	0	0	0	0	0
Gacko	2	0	2 djece u srodničko-hraniteljskim porodicama	/	/	0	/

Opštine Ljubinja, Čajniče, Han-Pijesak, Krupa na Uni, Petrovac-Drinić, Bileća, Berkovići, Trnovo, Kalinovik, Rogatica, Donji Žabar, Oštra Luka, Istočni Drvar, Vukosavlje, Petrovo, Novo Goražde i Nevesinje su dostavile odgovor da nemaju djece bez roditeljskog staranja, s napomenom da u opštini Nevesinje postoje dvije porodice koje su prošle obuku za hranitelje.

Problemi i izazovi s kojima se susreću centri za socijalni rad u Republici Srpskoj

Prema zaprimljenim odgovorima centara za socijalni rad u Republici Srpskoj najveći izazovi s kojima se suočavaju u oblasti zaštite prava djeteta bez ili neadekvatnog roditeljskog staranja su: nedovoljna zainteresovanost za hraniteljstvo, slabosti u pogledu njihovih stručnih kapaciteta, potrebe za detaljnijom normativnom regulacijom smještaja djece, a posebno djece s poteškoćama u ponašanju i nedovoljna finansijska sredstava.

Kao poseban problem ističu nespremnost građana za preuzimanje obaveze hraniteljstva. Pojedini centri nemaju uopšte ili imaju nedovoljan broj evidentiranih hraniteljskih porodica.

Nepodijeljen stav je da je nužno više promovisati institut hraniteljstva⁷⁸. Jedan od prijedloga jeste i da se hraniteljima, pored naknada, prizna i mogućnost ostvarivanja prava iz penzijskog i invalidskog i zdravstvenog osiguranja, te da im se obezbijedi psihosocijalna podrška kada je to potrebno.

U oblasti zaštite prava djeteta bez roditeljskog staranja, cijene da poteškoću predstavlja izostanak detaljnih procedura i protokola o postupanju i procedurama smještaja djece, posebno smještaja u hitnim situacijama. Navode da bi došlo do poboljšanja njihovog rada ukoliko bi se postupci prevencije, interventnog rada i praćenja odvojili i jasno definisali. Bolja normativna rješenja omogućila bi jednako postupanje centara u svim slučajevima zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja. Procedure zbrinjavanja potrebno je pojednostaviti, a time i ubrzati.

Pravilnikom o hraniteljstvu treba jasnije definisati pojmove i postupke u vezi s podacima o evidenciji hranitelja za cijelu Republiku Srpsku, podatke o organizovanju obuka i o praćenju hraniteljskih porodica.

Centri za socijalni rad uočavaju problem zbrinjavanja djece s poteškoćama u razvoju i/ili društveno neprihvatljivim ponašanjem i nepostojanje ustanove za njihov smještaj.

Pored nepostojanja ustanove za smještaj djeteta, ne postoje ni dnevni centri za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju ili centri za odgoj djece i omladine.

Pojedini centri nemaju dovoljan broj stručnih radnika, a potrebno je osigurati da se poštuju normativi stručnog rada što je teško izvodljivo s obzirom na broj stručnih radnika po broju korisnika usluga. Zaduženja iz nadležnosti centara za socijalni rad su raznovrsna i obimna, a postoji opterećenost i administrativnim poslovima. Stručni radnici centara su pod rizikom od profesionalnog sagorijevanja, a ukazuju i na potrebu kontinuirane edukacije stručnih radnika i uvođenje supervizije. Kada je riječ o institutu usvojenja, centri za socijalni rad su istakli problem zakonskih ograničenja u pogledu zaključenja usvojenja i komplikovane procedure. Pojedini centri su naglasili da su zaprimili značajan broj zahtjeva za usvojenje dok je realizovan zanemarljivo mali broj usvojenja.

⁷⁸ Zanimljiv prijedlog jednog centra da se hraniteljstvo približi građanima kroz rad u mjesnim zajednicama.

Svi centri za socijalni rad u Republici Srpskoj na pitanje o tome koji je najadekvatniji način zaštite prava djece bez roditeljskog staranja, izjašnjavaju se da su to alternativni vidovi zbrinjavanja djece – hraniteljstvo i usvojenje. Većini centara je na prvom mjestu institut hraniteljstva, pa potom usvojenje, jer kako iz analize odgovora proizlazi kada je potrebno djelovati hitno i brzo (npr. izuzimanje djeteta iz porodice, različite krizne situacije), najbolja mogućnost je smještaj djeteta u hraniteljsku porodicu, jer usvojenje podrazumijeva više vremena kako bi se sam postupak okončao.

Sasvim jasno proizlazi iz odgovora nadležnih centara da je zbrinjavanje djece u hraniteljske porodice najadekvatniji način brige i da je smještaj u ustanovu posljednja mjera za kojom posežu. Pored hraniteljstva, usvojenje je trajniji oblik zbrinjavanja djeteta i potrebno je uvijek razmišljati na način da trebamo djetetu obezbijediti i pružiti pravo na porodicu, pa potom ukoliko usvojenje nije moguće, treba razmotriti smještaj djeteta u hraniteljsku porodicu. Ukoliko usvojenje i/ili hraniteljstvo nije moguće ili ti vidovi zbrinjavanja nisu dali pozitivne rezultate, tek potom razmotriti institucionalni vid zbrinjavanja, kao posljednji vid zbrinjavanja djece.

Nakon analize pristiglih odgovora, nameće se zaključak da se kao najmanje adekvatnim smještajem smatra smještaj u ustanovu, dok je najadekvatniji način zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja zbrinjavanja/smještaja u hraniteljsku porodicu, jer djeca zbrinuta u hraniteljskim porodicama imaju mogućnost odrastanja u porodičnom okruženju, dok se usvojenje smatra kvalitetnim i trajnim oblikom zbrinjavanja u slučaju ispunjenja uslova za usvojenje.

Kada je riječ o bazi podataka, jasno se zaključuje da centri vode evidenciju o djeci bez roditeljskog staranja, ali pojedini centri su odgovorili da nemaju uspostavljenu bazu podataka.

8.2. Federacija Bosne i Hercegovine

U tabeli ispod navedeni su traženi statistički podaci o broju djece bez roditeljskog staranja, o broju djece smještene u ustanove, kao i u hraniteljske porodice, o broju djece s poteškoćama u razvoju, o broju hraniteljskih porodica, o broju hraniteljskih specijalizovanih porodica i o broju usvojene djece za period od 2017. do 2021. godine u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Centar za socijalni rad	Broj djece bez roditeljskog staranja za period 2017-2021. god.	Broj djece smještene u ustanove za period 2017-2021. god.	Broj djece smještene u hraniteljske porodice za period 2017-2021. god.	Broj djece s poteškoćama u razvoju za period 2017-2021. god.	Broj hraniteljskih porodica za period 2017-2021. god.	Broj specijalizovanih hraniteljskih porodica za period 2017-2021. god.	Broj usvojene djece za period 2017-2021. god.
Čapljina	3	2	1	/	3 porodice (hranitelji su prošli obuku)	0	0
Bugojno	7	4	3	0	Nekoliko hraniteljskih porodica/1 spremna za prijem djece	1	1
Kupres	1	0	1 u srodničku	0	0	0	0
Kreševo	0	0	0	0	0	0	1
Cazin	32	29	3	2	1	0	5
Orašje	27	25	2	2	0	0	2 (nepotpuno)
Čelić	2	0	2	/	1 (hranitelji su prošli obuku)	0	0
Kiseljak	14	7	7	2	5 hraniteljskih porodica/1 porodica je	/	/

					pripremljena za prijem djece na području ove opštine		
Živinice	21	18	3	4	3 (hranitelji su prošli obuku)	1	3
Tomislavgrad	28	14	14	1	0	0	/
Tešanj	59	47	12	7	3 nisu sve prošle obuku	0	0
Ljubuški	12	8	4	0	2 prošle obuku	0	/
Grude	11	7	4	2	3 prošle obuku	0	0
Bihać	21	17	4	1	4 prošle obuku (2 srodničke 2 nesrodničke)	/	12
Fojnica	2	0	2 (tradicionalno-srodničko hraniteljstvo)	/	/	3	/
Žepče	42	5	37	2	5 nisu svi hranitelji prošli obuku	3	1
Sapna	42	5	37	2	2 prošle obuku	0	0
Konjic	4	3	1	1	3 hraniteljske (2 srodničke) i 1 koja je prošla obuku	0	1
Bužim	15	11	4 djece u srodničke porodice	/	0	0	3

			(nisu prošli obuku)				
Tuzla	444	209	235	15	31 svi su prošli obuku	0	9
Ravno	1	0	1	/	1	/	1
Donji Vakuf	13	11	2 djece u srodničke porodice	4	0	0	0
Doboj Jug	1	0	1	/	1 prošla obuku	/	0
Bosanski Petrovac	5	4	1	3	0	0	0
Novi Travnik	7	5	2	2	0	0	2 (1 potpuno 1 nepotpuno)
Kalesija	24	16	8	4	4	0	0
Vitez	10	9	1	0	1 srodničku/hraniteljsku	0	0
Livno	2	2	0	0	/	/	2
Odžak	1	1	0	0	0	0	0
Široki Brijeg	5	1	4	0	/	/	1
Mostar	194	165	29	6	25 certifikovanih hranitelja /12 djece već na smještaju (srodničko i nesrodničko hraniteljstvo)	0	18
Posušje	11	6	5	3	0	0	0

Visoko	30-ak	/	6	5	6 (svi hranitelji su prošli obuku)	2	0
Maglaj	25	10	15	2	6	0	0
Kakanj	91	43	48	2	14 (svi hranitelji su prošli obuku)	0	/
Ključ	13	10	3	0	3	2	2
Sanski Most	17	16	1	5	1 prošli obuku	0	2
Travnik	15	11	4	4	1 hranitelj koji je prošao obuku	0	0
Jablanica	22	20	2	1	2 srodničke koje su prošle obuku	/	1
Kladanj	7	3	4	/	2 hraniteljske porodice /hranitelji su prošli obuku	0	0
Prozor-Rama	2	1	1	/	0	0	0
Bosanska Krupa	11	11	0	4	0	0	4
Breza	41	17	24	1	0	0	0
Lukavac	20	18	2	3	2 hraniteljske porodice/prošle obuku	0	3
Gračanica	6	5	1	1	1 hraniteljska porodica/prošla obuku	0	6
Teočak	2	2	0	1	U toku je obuka 1 porodice	0	0

Velika Kladuša	18	18	0	3	4 (3 srodničke)/svi su prošli obuku	0	3
Zenica	88	63	25	3	28 hranitelja/svi su prošli obuku/nemaju hraniteljsku porodicu spremnu za prihvat djece	6	9 (6 potpunih i 3 nepotpuna)
Drvar	2	2	0	2	0	0	1
Banovići	54	17	37	1	2 hraniteljske porodice/prošli obuku	0	2
Jajce	2	2	0	0	0	0	/
Gradačac	22	17	5	1	3 hraniteljske porodice/prošle obuku	0	0
Zavidovići	20	13	7	/	/	2	7
Sarajevo/ odgovor JU „Kantonalni centar za socijalni rad“	1342	1260	82	/	74 hraniteljske porodice/sve su prošle obuku	6	31(2 nepotpuno)

Opštine Doboj Istok, Neum, Čitluk, Olovo, Vareš, Stolac, Domaljevac i Dobretići dostavile su odgovor da nemaju djece bez roditeljskog staranja, s napomenom da su u opštini Dobretići 4 osobe prošle obuku za hranitelje.

Problemi i izazovi s kojima se susreću centri za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine

Centri za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine kao izazove u oblasti zaštite prava djeteta bez roditeljskog staranja navode probleme koji se odnose na same kadrovske kapacitete centara, nedovoljna finansijska sredstva, nedostatke pravnih propisa, nedovoljan broj ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja/neadekvatnog roditeljskog staranja i nepostojanje ustanova za smještaj djece s poteškoćama u ponašanju.

U većini dostavljenih odgovora istaknuta je opterećenost centara za socijalni rad zbog nedovoljnog broja stručnog osoblja, širokog polja njihove nadležnosti, obaveza koje se odnose na administrativne poslove koji oduzimaju vrijeme u kojem bi se mogli baviti savjetodavnim radom ili kontaktima sa štićenicima. Radi prevazilaženja prepreka i problema, centri za socijalni rad predlažu uspostavu novih standarda na federalnom nivou i veći angažman saradnika iz različitih struka (socijalni radnici, pedagozi, psiholozi).

Nedovoljna finansijska sredstva utiču na rad centara, ali i nemogućnost adekvatne pomoći porodicama koje su u riziku od razdvajanja s biološkom djecom. Od značaja je i nepostojanje programa i savjetovašta za pomoć roditeljima koji nemaju razvijene roditeljske vještine. Unapređenju rada centara doprinijelo bi povećanje broja socijalnih radnika i novčanih izdvajanja koja bi bila usmjerena na stalni rad s porodicama u riziku od razdvajanja.

Sam postupak smještaja djece smatraju nedovoljno brzim zbog pravnih i administrativnih procedura. Ovo je naročito istaknuto u situacijama kada je za smještaj djeteta, koji je sam po sebi hitne prirode, ali i produženje smještaja potrebna saglasnost nadležnog kantonalnog ministarstva socijalne politike.

Broj i kapacitet ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja, odnosno, neadekvatnog roditeljskog staranja, cijene neodgovarajućim posmatrano sa stanovišta stvarnih potreba. Poseban problem predstavlja nepostojanje ustanova za smještaj djece koja iskazuju određene poremećaje u ponašanju. Osim što bi nadležna ministarstva trebala iznaći adekvatna rješenja kada je u pitanju smještaj ove djece, i ustanove bi morale imati zaposlene ljekare, psihologe i pedagoge kako bi se u cijelosti pratile njihove zdravstvene potrebe.

Broj hraniteljskih porodica koje su prošle edukaciju i spremne su za prihvatanje djece je nedovoljan, zbog čega je nužno raditi na promociji hraniteljstva i kontinuiranoj edukaciji hranitelja. Pojedine odredbe Porodičnog zakona nisu dovoljno precizne u dijelu kojim se reguliše adaptivni smještaj djeteta u porodicu potencijalnih usvojitelja, te je predložena izmjena u smislu smanjenja dužine adaptivnog perioda. Činjenica je da prema pozitivnim zakonskim propisima sva djeca imaju pravo na zdravstveno osiguranje, međutim, nije riješeno pitanje zdravstvene zaštite djece u slučaju adaptivnog smještaja, ukoliko je dijete s područja drugog kantona, nije zdravstveno osigurano.

Predlažu izmjene i dopune Porodičnog zakona i Krivičnog zakona u dijelu koji se tiče zanemarivanja roditeljskih obaveza i uspostavu Alimentacionog fonda u Federaciji BiH, radi izdržavanja djece.

Odredbe pozitivnih zakonskih propisa kojima je uređeno pitanje usvojenja nužno je izmijeniti u interesu olakšanja postupka usvojenja za veći broj djece i uspostaviti jedinstvenu bazu podataka o potencijalnim usvojiteljima.

Centri za socijalni rad predlažu prevashodno da se provede istraživanje korijenskih uzroka koji djecu dovode u rizične situacije i „guraju“ ih u sistem brige, a potom uspostave čvrste preventivne politike s ciljem preveniranja istog.

8.3. Brčko distrikt Bosne i Hercegovine

U tabeli ispod navedeni su traženi statistički podaci o broju djece bez roditeljskog staranja, o broju djece smještene u ustanove, kao i u hraniteljske porodice, o broju djece s poteškoćama u razvoju, o broju hraniteljskih porodica, o broju hraniteljskih specijalizovanih porodica i o broju usvojene djece za period od 2017. do 2021. godine u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine	Broj djece bez roditeljskog staranja za period 2017-2021. god.	Broj djece smještene u ustanove za period 2017-2021. god.	Broj djece smještene u hraniteljske porodice za period 2017-2021. god.	Broj djece s poteškoćama u razvoju za period 2017-2021. god.	Broj hraniteljskih porodica za period 2017-2021. god.	Broj specijalizovanih hraniteljskih porodica za period 2017-2021. god.	Broj usvojene djece za period 2017-2021. god.
Pododjeljenje za socijalnu zaštitu Odjeljenje za zdravstvo i ostale usluge Vlade Brčko distrikta BiH	37	21	16	7	0	0	4

Prema navodima Odjeljenja za zdravstvo, Pododjeljenja za socijalnu zaštitu pri Vladi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, na području Brčko distrikta BiH smještaj u drugu porodicu regulisan je u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i nije regulisana obuka za hranitelje.

Kao prepreke u svom radu u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja navode nezainteresovanost za hraniteljstvo i nepostojanje ustanova. Mjere koje bi doprinijele unapređenju rada su osnivanje centra za socijalni rad u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, jer je Pododjeljenje za socijalnu zaštitu sastavni dio Odjeljenja za zdravstvo i ostale usluge Vlade Brčko distrikta BiH.

IX ANALIZA PODATAKA DOBIJENIH OD USTANOVA ZA DJECU BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Kako je posebna pažnja u ovom izvještaju posvećena ustanovama za smještaj djece bez roditeljskog staranja (u daljem tekstu: ustanove), sprovedeno istraživanje u okviru izrade ovog izvještaja pokazuje da ustanove smatraju da je potrebno dodatno raditi na unapređenju normativnog okvira u ovoj oblasti. Potrebno je uspostaviti jedinstven sistem rada javnih i privatnih ustanova za područje cijele Federacije Bosne i Hercegovine, s jasno definisanim kriterijima i uslovima rada. Ustanove smatraju neophodnim da se na jedinstven način definišu usluge, finansiranje, nadzor i licenciranje ustanova socijalne zaštite. Neki od prijedloga jesu i da se izmjeni Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, koji će jasno precizirati obaveze ustanova socijalne zaštite i organa starateljstva kada je u pitanju starateljstvo nad maloljetnim licima.

Ustanove cijene neophodnim preispitati dosadašnji koncept rada ustanova u širem smislu te riječi, odnosno ustanoviti prednosti i nedostatke postojećih modela, te zajedno s drugim nadležnim institucijama razmotriti uspostavljanje što funkcionalnijeg sistema. Također, ustanove ukazuju na važnost, u što većoj mjeri, pojednostavljivanja procedure postupanja u hitnim slučajevima, npr. izuzimanje djeteta iz porodice i smještaj u ustanovu u kriznim i hitnim situacijama.

Iz odgovora ustanova proizlazi da je potrebno uspostaviti što bolju saradnju sa svim nadležnim organima na području jedne lokalne zajednice i da se moraju jačati kapaciteti centara za socijalni rad, koji će raditi na terenu radi prevencije i otklanjanja rizika koji dovode do razdvajanja porodica. Neophodno je povećati finansijska sredstava za rad ustanova, posebno zbog razvijanja novih usluga u skladu s planom njihove transformacije i sprovođenja procesa deinstitutionalizacije, uzevši u obzir i porast troškova života koji se značajno odražava na funkcionisanje ustanova zbog poskupljenja životnih i drugih namirnica.

Ustanove ukazuju na neophodnost dodatnog zapošljavanja stručnog kadra kako je to i predviđeno pravilnicima/sistematizacijama ustanova, uz osiguranu kontinuiranu, kvalitetnu edukaciju stručnog osoblja, posebno radi pružanja novih usluga i adekvatnog odgovora na nove izazove s kojima se susreću u radu (problem smještaja djece koje imaju uspostavljene psihijatrijske dijagnoze, djeca koja imaju promjene u ponašanju i predispozicije za maloljetničku delinkvenciju), a za koju se ne može ponuditi adekvatan tretman. Vezano za problematiku smještaja djece koja imaju promjene u ponašanju pitanje je da li je rješenje u poduzimanju mjera od strane nadležnih koje bi doprinijele unapređenju rada već postojećih ustanova, uz razvijanje novih usluga socijalne i zdravstvene zaštite, ili ta složena pitanja trebaju biti rješavana u drugim ustanovama.

Sve ustanove navode problem u ostvarivanju prava djece na zdravstvenu zaštitu. Ustanove s područja Federacije Bosne i Hercegovine ukazuju na probleme kada je smješteno dijete s područja drugog kantona ili s područja Republike Srpske ili ako je u ustanovi na području Republike Srpske smješteno dijete iz Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

U tekstu koji slijedi Ombudsmeni će prezentovati najznačajnije podatke i informacije koje su dobili od svih ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini.

9.1. Federacija Bosne i Hercegovine

U Federaciji Bosne i Hercegovine funkcioniše 14 ustanova socijalne zaštite koje vrše zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja i to: šest ustanova čiji je osnivač vladin sektor i osam ustanova čiji je osnivač nevladin sektor. Kada je riječ o vladinom sektoru, riječ je o sljedećim ustanovama: KJU "Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave", Sarajevo; JU „Dom porodica“, Zenica; JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja, Tuzla; JU Dječiji dom „Mostar“; JU Centar za socijalni rad Gradačac-Porodična kuća „Duga“; JU Socijalno-pedagoške životne zajednice, Bihać, dok su ustanove osnovane od nevladinih organizacija i drugih privatnih lica: Kinderdorf Internacional SOS Dječije selo Sarajevo, Kinderdorf Internacional SOS Dječije selo Gračanica, Fondacija Rudolf Walther „Selo mira“, Turije, Centar za djecu bez roditeljskog staranja „Duga“ Kulen-Vakuf, Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“, Bijakovići, Štadlerov dječiji dom EGIPAT, Ustanova za prihvata i odgoj djece „Mala škola“ Vareš i Obiteljski centar Papa Ivan Pavao II.

Svim nabrojanim ustanovama upućen je upitnik koji je kreiran za potrebe izrade ovog specijalnog izvještaja i sve ustanove su dostavile odgovor⁷⁹.

9.1.1. Javne ustanove za djecu bez roditeljskog staranja/neadekvatnog roditeljskog staranja

JU „Dom porodica“ Zenica

JU ustanova „Dom porodica“ Zenica je dostavila odgovor na upitnik, broj 01-1132/22 od 24.06.2022. godine u kojem je navela da zakonodavni okvir za njihov rad predstavlja Uredba sa zakonskom snagom u ustanovama⁸⁰ i Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom.⁸¹ Smatraju da postoji potreba za donošenjem Zakona o socijalnim uslugama na nivou FBiH kojim će se na jedinstven način definisati usluge, finansiranje, nadzor i licenciranje ustanova socijalne zaštite i drugih davalaca socijalnih usluga, ali i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava na socijalne usluge.

Prema dostavljenim podacima, godišnji budžet za 2017. godinu ove ustanove iznosio je 1.681.495,00 KM (od čega su 243.000,00 KM prihodi od donacija građana i pravnih lica), za 2018. godinu 1.693.300,00 KM (od čega su 306.505,00 KM prihodi od donacija građana i pravnih lica), za 2019. godinu 1.630.012,00 KM (od čega su 146.020,00 KM prihodi od donacija građana i pravnih lica), za 2020. godinu 1.794.243,00 KM (od čega su 230.080,00 KM prihodi od donacija građana i pravnih lica), za 2021. godinu 1.817.319,00 KM (od čega su 264.788,00 KM prihodi od donacija građana i pravnih lica). Prema navodima ove ustanove, dodatna novčana

⁷⁹ Kompletan upitnik se nalazi u Aneksu broj 2 ovog izvještaja;

⁸⁰ „Službeni list Republike BiH“, broj 6/92, 8/93 i 13/94;

⁸¹ „Službene novine ZDK“, broj 13/07, 13/11, 03/15 i 2/16;

sredstva potrebna su za prilagođavanje ustanove osobama s poteškoćama u razvoju i uvođenje novih usluga u skladu s planom transformacije ustanove.

Kada je riječ o materijalno-tehničkim sredstvima, JU „Dom porodica“ Zenica smještena je u objektu koji je u vlasništvu osnivača, Grada Zenice. Objekat je namjenski izgrađen i trenutno zadovoljava prostorne potrebe ustanove, ima fiskulturnu salu i vanjske sportske terene. Ustanova ukazuje da postoji potreba za obnovom voznog parka, jer su postojeća vozila starija i podložna čestim kvarovima. Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe i standarde u odnosu na broj djece koja se nalaze na smještaju. Pristup objektu je adekvatan i ima izgrađenu prilaznu rampu za osobe s invaliditetom. Unutar objekta nalazi se stepenište na tri etaže i postoji potreba za ugradnjom lifta.

Po pitanju ljudskih resursa, Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji poslova i radnih zadataka utvrđena je struktura zaposlenih. Broj zaposlenih i njihova školska sprema usklađena je sa spomenutim Pravilnikom, a trenutno je ukupno 64 zaposlenih, od kojih 37 radnika radi direktno s djecom, a pet radnika obavlja administrativno-tehničko-kadrovske poslove. Ustanova ukazuje na potrebu za većim brojem radnika. Zaposleni nemaju organizovane stručne edukacije u dovoljnoj mjeri, a edukacije su potrebne za unapređenje djelokruga rada zaposlenih i to zbog rada s djecom s poremećajima u ponašanju, prevencije, prepoznavanja i postupanja u slučaju vršnjačkog i/ili seksualnog uznemiravanja među štićenicima i rješavanja konfliktnih situacija.

Ova ustanova štićenicima osigurava smještaj i ishranu, odjeću i obuču, primarnu zdravstvenu zaštitu i drugo potrebno za normalan psiho-fizički razvoj. Za smještaj djece koja dolaze s područja Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona na mjesečnom nivou uplaćuje iznos od 73.000,00 KM. Za smještaj svakog djeteta koje dolazi izvan Zeničko-dobojskog kantona, na osnovu ugovora o smještaju, nadležni centar za socijalni rad plaća iznos od 725,50 KM na mjesečnom nivou.

U toku 2017. godine smješteno je 18 djece, prosječan broj djece na smještaju u 2017. godini je 81 dijete; u toku 2018. godine smješteno je 20 djece, prosječan broj djece na smještaju u 2018. godine je 84 djece; 2019. godine smješteno je 39 djece, prosječan broj djece na smještaju je 88 djece; 2020. godine smješteno je 19 djece, prosječan broj djece na smještaju u 2020. godini je 81 dijete, 2021. godine smješteno je 22 djece, prosječan broj djece na smještaju u 2021. godini je 87 djece.

U ustanovi smatraju da je najčešći razlog smještaja djece u ustanovu nepostojanje brige i pomoći u zadovoljavanju životnih potreba djeteta koju ne može ostvariti u vlastitoj porodici ili drugoj porodici. Najadekvatniji način zaštite prava djece bez adekvatnog roditeljskog staranja je porodični smještaj. Međutim, istovremeno ukazuju da postoje slučajevi u kojima to nije moguće, pa je institucionalni oblik zbrinjavanja u tim slučajevima ipak adekvatnije rješenje za dijete, kao npr. kada se radi o djetetu s teškoćama u razvoju ili o djetetu s psihijatrijskom dijagnozom ili višečlanim porodicama. U ovim slučajevima teško se pronalaze hraniteljske ili usvojiteljske porodice koje bi prihvatile takvo dijete, dok u ustanovama rade stručnjaci koji mogu odgovoriti na potrebe spomenute djece.

Prema dobijenim podacima, ustanova, dana 24.06.2022. godine bilježi 15 djece koja imaju poteškoće u razvoju i ponašanju, od čega i jedna majka (trudnica) u Prihvatalištu za majke i bebe. Jednom godišnje vrši se nadzor od strane resornog ministarstva Zeničko-dobojskog kantona. Ustanove ne vrše prijem djece kod kojih je razlog smještaja nasilje u porodici, ali su bez obzira na to pravilo u periodu od 2017. do 2021. napravljeni izuzeci pa je bilo nekoliko prijema zbog nasilja u porodici i to - 2017. godine tri prijema, 2019. godine tri prijema i 2020. godine dva prijema.

Odnos s nadležnim ministarstvima i centrima za socijalni rad ocjenjuje kao zadovoljavajući, uz izuzetak pritiska na ustanove za prijem šticećenika, jer su kapaciteti prepunjeni i materijalna sredstva nedovoljna za funkcionisanje ustanove. Prepreke koje utječu na rad ove ustanove i centara za socijalni rad u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja su problem pritiska na ustanove za brigu o djeci i mladima koji imaju nepoželjna ponašanja (koriste narkotike, nasilni su, skloni vršenju krivičnih djela itd.), a nemaju adekvatan kadar i uslove za rad s ovom populacijom. Ogroman problem predstavlja i zdravstvena zaštita, jer se brinu o djeci s područja cijele Federacije Bosne i Hercegovine, a primarna zdravstvena zaštita je na nivou lokalne zajednice.

Za prevazilaženje prepreka predlažu formiranje ustanova i zavoda koji bi bili u mogućnosti da prihvate djecu kojoj je prvenstveno potrebna zdravstvena zaštita, te za djecu s poremećajima u ponašanju. Smatraju da je neophodno omogućiti zdravstvenu zaštitu za djecu i mlade smještene u ustanovama socijalne zaštite na način da se bez administrativnih barijera mogu liječiti u mjestu gdje je sjedište ustanove, povećanje finansijskih sredstava, a sve s ciljem transformacije ustanove na način da se implementiraju ostale usluge koje bi ustanova mogla pružati kako bi se jačali kapaciteti porodica i prevenirala razdvajanja djece i mladih iz porodica što bi skratilo dugoročni boravak djece i mladih u ustanovama socijalne zaštite.

JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla

JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla je u odgovoru broj 1150-1/22 od 09.06.2022. godine navela da je pravni osnov za rad ove ustanove Zakon o preuzimanju prava osnivača nad JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla od strane Skupštine Tuzlanskog kantona i Zakona o socijalnoj zaštiti. S obzirom da je JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla u procesu transformacije i pokrenute su nove usluge, neophodna je djelimična izmjena zakonskih propisa koji detaljnije regulišu i rad novih usluga.

Kada je riječ o budžetu, budžet na godišnjem nivou za 2017. godinu iznosio je 1.019.716,00 KM; 2018. godine - 1.305.110,00 KM; 2019. godine - 1.378,617,00 KM; 2020. - godine 1.489.607,00 KM i 2021. godine - 1.693.068,00 KM. Kako navode, odobreni budžeti za prethodne godine dovoljni su za nesmetano funkcionisanje ustanove.

Materijalno-tehnička sredstva i smještajni kapaciteti dovoljni su za potrebe korisnika. Ustanova djeluje na jednoj lokaciji u vlastitoj zgradi sagrađenoj na 5 etaža (podrum+p+III sprata) i to u dvije lamele s dograđenim aneksom zgrade za potrebe smještaja korisnika predškolskog uzrasta, kuhinjom i zasebnom fiskulturnom salom. Koriste travnatu površinu s izgrađenim sadržajima za korisnike površine cca 6 dunuma. Smještajni i prostorni kapaciteti u potpunosti odgovaraju

potrebama i broju korisnika u skladu s federalnim standardima za ustanove socijalne zaštite. Pristup za osobe s invaliditetom (nepokretne osobe) omogućen je samo do prvog sprata zgrade. Prema navodima menadžmenta ustanove, kontinuirano rade na stvaranju povoljnijih uslova za osobe s invaliditetom.

Struktura zaposlenih u ustanovi utvrđena je Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta kojim je predviđeno 58 radnika za rad u ustanovi, a trenutno je popunjeno 49 radnih mjesta. Navode da postoji potreba za dodatnim zapošljavanjem stručnih radnika za direktan rad s korisnicima. Od ukupnog broja zaposlenih, u direktnom radu s korisnicima je 34 zaposlenika, 6 zaposlenika obavlja administrativne poslove, dok ostalih 9 zaposlenika obavlja tehničke poslove (kuhari, spremačice i sl.). Edukacija zaposlenika za rad s korisnicima je neophodna, a mali je broj stručnih lica ili organizacija koje nude stručne edukacije za zaposlene, što predstavlja problem za češće edukacije zaposlenih. Neophodne su edukacije za rad s korisnicima koji su imali traumatska iskustva zbog fizičkog ili seksualnog zlostavljanja, za rad s korisnicima koji su bili podvrgnuti radnom i ekonomskom iskorištavanju, kao i edukacije za rad s korisnicima s težim oblicima intelektualnog deficita.

Ustanova u okviru svojih usluga pruža smještaj za sljedeće korisnike: Odjel domskog smještaja (za korisnike bez adekvatnog roditeljskog staranja od rođenja pa do stjecanja punoljetstva), Odjel prihvatilišta i materinskog doma (privremeni smještaj za korisnike/djecu koja su žrtve prosjačenja, trgovine, seksualnog ili fizičkog zlostavljanja uzrasta od pet godina do punoljetstva, smještaj ograničen na 3 mjeseca, te smještaj za majke s malom djecom do godinu dana, s ciljem očuvanja afektivne veze između majke i djeteta), Odjel savjetovališta s dnevnim centrom (dnevni centar namijenjen za djecu pod rizikom izdvajanja iz porodice), te savjetovalište namijenjeno radu s porodicom, također u smislu prevencije izdvajanja djece iz porodice, kao i edukativni programi edukacije potencijalnih hranitelja i usvojitelja djece. Nijedna od navedenih usluga se ne naplaćuje za korisnike s područja Tuzlanskog kantona, ali napominju da ustanova ne vrši prijem korisnika iz drugih kantona, osim u Prihvatilište koje je dostupno i za djecu iz drugih dijelova Bosne i Hercegovine, koja su zatečena na području Tuzlanskog kantona. Kada je riječ o broju djece po godinama: 2017. godine bilježe 53 korisnika; 2018. godine - 51 korisnika; 2019. godine - 34 korisnika; 2020. godine - 44 korisnika i 2021. godine - 40 korisnika.

Veći dio smještajnih korisnika obuhvataju korisnici smješteni u Prihvatilište Doma (115 korisnika od ukupno 222 korisnika smještena u izvještajnom periodu).

Kao najčešće razloge za smještaj djece u ustanovu navode porodične neprilike, zanemarivanje djece, skitnja, prosjačenje i nasilje u porodici. Ova ustanova je u svom radu opredijeljena transformaciji ustanova socijalne zaštite koje pružaju smještaj za djecu i deinstitucionalizaciji, s ciljem da što više djece koja su bez adekvatnog roditeljskog staranja odrasta u usvojiteljskim i hraniteljskim porodicama.

Dana 09.06.2022. godine u Domu je bilo smješteno sedmero djece koja su nalazom komisije kategorisana kao djeca sa smetnjama u razvoju.

U izvještajnom periodu u ustanovi je boravilo preko 30 djece sa smetnjama u razvoju, ne računajući djecu koja nisu kategorisana od strane stručne komisije.

Tokom 2021. i 2022. godine izvršen je jedan stručni nadzor i tri inspekcijska nadzora u ustanovi. Nemaju evidentiranih prekršajnih ili krivičnih postupaka u izvještajnom periodu, evidentiraju i uočavaju vršnjačko nasilje, ali ustanova ga nastoji smanjiti na najmanju moguću mjeru pojačanim i kontinuiranim nadzorom nad korisnicima. Imaju izrađen protokol o postupanju u slučajevima nasilja u ustanovi. Zadovoljni su saradnjom s centrima za socijalni rad i resornim ministarstvom.

Kao prepreke koje utječu na rad ustanova i centara za socijalni rad navode psihička stanja djece, kojima se zbog kriminalne prošlosti, korištenja opijata ili narkotika i zdravstvenog stanja, ne može pomoći na adekvatan način. S ciljem prevazilaženja prepreka, kao rješenje predlažu osnivanje posebne ustanove koja bi mogla pružiti adekvatnu brigu i smještaj za djecu s poremećajima u ponašanju i razvoju. Također smatraju da je potrebno uspostaviti jedinstven sistem rada javnih i privatnih ustanova za područje cijele Federacije BiH s jasno definisanim kriterijima i uslovima rada i formirati posebne ustanove za djecu sa specifičnim potrebama kako bi ustanove bile rasterećene od rada s korisnicima kojima ne mogu pružiti adekvatnu brigu i zaštitu.

Porodična kuća „Duga“ - Centar za socijalni rad Gradačac

Ova ustanova je jedinstvena na području cijele Bosne i Hercegovine jer je u vlasništvu Opštine Gradačac, odnosno djeluje u okviru Centra za socijalni rad Gradačac.⁸² Osnov i zakonodavni okvir za svoje djelovanje i svoj rad nalaze u Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom⁸³; Zakonu o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata o zaštiti porodice s djecom⁸⁴; Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine⁸⁵; Zakon o zaštiti od nasilja u porodici⁸⁶, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine⁸⁷; Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine⁸⁸, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Federacije Bosne i Hercegovine⁸⁹ i u drugim zakonima, uredbama, pravilnicima, uputstvima i odlukama na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, kantonalnom nivou, kao i u internim aktima Centra za socijalni rad Gradačac.

Kada je riječ o budžetu, za 2017. godinu iznosio je 383.160,00 KM; za 2018. godinu - 312.800,00 KM; za 2019. godinu - 440.000,00 KM; za 2020. godinu - 440.000,00 KM; za 2021. godinu - 449.320,00 KM. Navode da su godišnji budžeti do sada zadovoljavali potrebe ustanove, ali s obzirom na poskupljenja, morat će tražiti povećanje budžeta od osnivača.

⁸² Odgovor, broj 01/4-45-1188-2/22 od 28.06.2022. godine;

⁸³ „Službene novine Federacije BiH“, broj 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16 i 40/18;

⁸⁴ „Službene novine Tuzlanskog Kantona“, br. 5/12-prečišćen tekst, 7/14, 11/15, 13/16, 4/18, 12/20, 22/21, 5/22, 8/22 i 10/22;

⁸⁵ „Službene novine Federacije BiH“, broj 35/05, 41/05 i 31/14;

⁸⁶ „Službene novine Federacije BiH“, broj 20/13 i 75/21;

⁸⁷ „Službene novine Federacije BiH“, broj 36/2003, 21/2004-ispr.,69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017;

⁸⁸ „Službene novine Federacije BiH“, broj 35/03, 56/2003-ispr.78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/2013, 59/2014 i 74/2020;

⁸⁹ „Službene novine Federacije BiH“, broj 44/98, 42/99-ispr., 12/09 i 42/11;

Kada je riječ o materijalno-tehničkim sredstvima i smještajnim kapacitetima, trenutno zadovoljavaju potrebe za rad ove ustanove. Prostor Porodične kuće „Duga“ zadovoljava potrebe, imajući u vidu broj djece, ali treba imati u vidu da se broj „ranjivih porodica“ i „broj djece pod rizikom ostanka bez roditeljskog staranja“ svake godine povećava i da treba planirati proširenje prostora. Po pitanju ljudskih resursa, Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji poslova i radnih zadataka utvrđena je struktura zaposlenih. Postojećom sistematizacijom predviđeno je 13 radnih mjesta i ukupno 28 izvršilaca, uključujući i direktora ustanove, a trenutno je zaposleno samo 17 osoba. Tri osobe su zaposlene u svojstvu SOS-mama, dok administrativno-tehničko-kadrovske poslove u centru obavljaju dva zaposlenika. Smatraju da centar treba dodatno kadrovski ojačati.

U Porodičnoj kući „Duga“ stalno je smješteno devetoro djece (na dan 28.06.2022. godine). Jedno dijete ima teškoće u psiho-fizičkom razvoju, a sva djeca su uključena u obrazovanje. Djeca ostvaruju kontakte sa srodnicima posredstvom nadležnog centra za socijalni rad, a stalni nadzor provodi stručni tim centra, a po potrebi i drugi radnici centra.

Troškove smještaja snosi resorno ministarstvo i za 2021. godinu iznose 600,00 KM po jednom djetetu. Redovni izvori finansiranja su također iz budžeta Opštine Gradačac, a donatorska sredstva izostaju već duže vrijeme.

Stručni nadzor vrši se od strane nadležnog ministarstva i obavlja se jednom godišnje, a inspeksijski nadzor po potrebi. U vremenskom periodu od 2017. do 2021. godine evidentirano je ukupno šest prijava koje se odnose na bilo koji oblik nasilja nad djecom. Iz ove ustanove smatraju da bi trebalo pojednostaviti procedure prilikom smještaja djece, a kao prepreke koje utječu na rad centara u zaštiti prava djeteta bez roditeljskog staranja navode: neusklađenost zakonskih propisa, nedostatak finansijskih sredstava i ljudskih resursa, kao i neizvršavanje pravosnažnih sudskih odluka. Radi prevazilaženja prepreka predlažu angažman kvalifikovanog osoblja s ciljem stvaranja okruženja što sličnijem porodičnom. Potrebno je kadrovski jačati centre, uspostaviti neposrednu saradnju i što bržu razmjenu informacija i iskustava između institucija kao što su domovi zdravlja, policija, sudovi, škole radi blagovremenog identifikovanja porodica pod rizikom i djece pod rizikom da ostanu bez roditeljskog staranja.

KJU „Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave“, Sarajevo

Za svoje djelovanje i rad KJU „Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave“, Sarajevo⁹⁰ poziva se na: Uredbu sa zakonskom snagom o ustanovama⁹¹, Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom⁹² i Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom⁹³. Ustanova smatra da nema potrebe za izmjenama zakona i podzakonskih propisa.

⁹⁰ Odgovor od 22.06.2022. godine;

⁹¹ „Službeni list RBiH“, broj 6/92, 8/93 i 13/94;

⁹² „Službene novine Federacije BiH“, broj 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09;

⁹³ „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 38/14-prečišćeni tekst, 38/16, 44/17, 28/18 i 52/21;

Kada je riječ o budžetu, za rad ove ustanove na godišnjem nivou utrošeno je: za 2017. godinu - 2.091.286,00 KM; u 2018. godini - 2.103.706,00 KM; u 2019. godini - 2.521.394,00 KM; u 2020. godini - 2.384.525,00 KM, a u 2021. godini - 2.358.260,00 KM.

Prema navodima ove ustanove, godišnji budžet ne zadovoljava sve potrebe ustanove, posebno zbog uspostavljanja novih usluga u okviru procesa transformacije ustanove, što podrazumijeva i izmijenjenu organizaciju rada kako bi nove usluge zaživjele u punom kapacitetu. U tom pravcu neophodno je obezbijediti i pojačati kadrovsku strukturu, jer je do realizacije novih usluga dolazilo uz velike napore već postojećih ljudskih i materijalnih kapaciteta ustanove, uz svakodnevno traženje dodatnih donatorskih sredstava i volonterski rad.

Zbog procesa transformacije ustanove, smanjuje se broj djece smještene u ustanovu, a povećava broj smještajnih kapaciteta u tzv. malim porodičnim domovima. Boravak djece u malim porodičnim domovima, u okviru nove usluge, pokazao je značajne pozitivne efekte, kako na psihosocijalni razvoj djece, tako i na kvalitet pružanja usluge. Međutim, ovi procesi podrazumijevaju znatno više finansijskih sredstava i angažman stručnog osoblja, jer je neophodan cjelodnevni nadzor i briga od strane stručnih radnika ustanove nad djecom. Bez obzira na pomake u zaštiti prava djeteta bez roditeljskog staranja, budžet ustanove u proteklih godina se nije povećavao i nije došlo do povećanja broja stručnih radnika. Ove se poteškoće uglavnom prevazilaze kroz donacije i volonterski rad.

Ustanova pruža usluge korisnicima u objektu koji je vlasništvo ustanove, te u tri objekta kojima raspolaže po osnovu ugovora o zakupu i ugovora o davanju na korištenje nekretnine (za male porodične domove). Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe spram broja djece, prilagođen je za potrebe pružanja usluga korisnicima i omogućen je pristup osobama s invaliditetom.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta utvrđena je struktura zaposlenih. Trenutan broj zaposlenih je 70 radnika, od ukupno 83 sistematizovanih radnih mjesta. Ustanova je u potrebi za angažmanom dodatnog kadra. U direktnom radu s djecom je 48 zaposlenih, a administrativno-tehničke poslove obavljaju 22 zaposlena. Broj zaposlenih i njihova školska sprema usklađeni su s odredbama unutrašnjeg akta.

Ustanova ima izrađen plan integriteta, plan borbe protiv korupcije, interni akt o sukobu interesa, protokol postupanja u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje. Ustanova ima plan edukacija i stručnog usavršavanja radnika koji obuhvataju sve segmente rada (rad s djecom, oblast finansija, prava, zaštite na radu, javnih nabavki i dr), a kontinuirano se radi na uključivanju što većeg broja zaposlenika u program edukacija s ciljem pružanja što kvalitetnije usluge korisnicima. Smatraju da su potrebne edukacije radi pružanja novih usluga, za nove pristupe u odgoju, socijalnoj zaštiti, zdravlju, edukacije vezane za rad s ranjivim grupama, romskom populacijom, djecom s poteškoćama u razvoju i sl.

Ustanova pruža usluge smještaja, cjelokupnog zbrinjavanja, odgoja, obrazovanja, zdravstvene njege, cjelodnevnog boravka, poludnevnog boravka, te usluge psihosocijalne podrške djeci/mladima bez roditeljskog staranja, djeci čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama i porodicama u riziku od razdvajanja. Djeca se primaju na smještaj do 18. godine života. Izuzetno,

ukoliko se ocijeni da postoje opravdani razlozi, na prijedlog ustanove, centar za socijalni rad može pružiti smještaj u ustanovi i za djecu nakon 18. godine života, a najviše do navršenih 27 godina. Zaključkom Vlade Kantona Sarajevo utvrđena je cijena smještaja u mjesečnom iznosu od 326,00 KM, odnosno 595,00 KM za djecu s drugih kantona.

Kada je riječ o broju djece bez roditeljskog staranja smještenom u ovu ustanovu, 2017. godine na smještaju su imali 89 djece; 2018. godine - 92 djece; 2019. godine - 94 djece, 2020. godine - 87 djece i 2021. godine - 85 djece. Razlozi zbog kojih se djeca zbrinjavaju u ustanovu su disfunkcionalne porodice, upotreba narkotika, nasilje u porodici, te djeca koja su zatečena u prosjačenju. Smještaj u ustanovi socijalne zaštite trebao bi biti privremenog karaktera, odnosno do pronalaženja trajnijeg oblika smještaja ili usvojenja djeteta. Kroz proces transformacije ova ustanova nudi niz novih usluga od kojih je i Mali porodični dom koji omogućava bolju socijalnu i emotivnu povezanost u odnosu na velike ustanove i približnije su porodičnom okruženju.

U ovoj ustanovi na dan 22.06.2022. godine boravilo je 75 djece, od kojih 16 djece ima poteškoće u razvoju i shodno teškoćama uključeni su u različite programe obrazovanja. Tokom 2021. godine izvršena su dva inspekcijska nadzora, nije bilo prijava i postupaka koji se odnose na bilo koji oblik nasilja nad djecom. Saradnja s kantonalnim centrom za socijalni rad (Kantona Sarajevo) dosta je unaprijeđena u proteklom periodu, a smatraju da je to zbog formiranja posebne Službe za hraniteljstvo. Također, na nivou resornog ministarstva postoji tim za implementaciju Plana transformacije ustanove koji održava redovne sastanke i poboljšava koordinaciju između centra, ustanove i Ministarstva⁹⁴.

Kao prepreke koje utječu na rad ustanove i centara za socijalni rad ističu se: nedovoljna kadrovska popunjenost, različiti pristupi u radu opštinskih službi socijalne zaštite, nedovoljna informisanost profesionalaca o novim uslugama i procedurama, sve veći broj zahtjeva za smještaj romske djece i djece s poteškoćama u razvoju, nedovoljna uključenost u izradu i revidiranje planova zaštite korisnika itd. Za prevazilaženje prepreka predlažu donošenje novog Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji poslova u ustanovi, zapošljavanje novih radnika, izradu procedura o načinu smještaja i otpusta korisnika u nove usluge, izrada plana promotivne kampanje o novim uslugama u ustanovama i procedurama smještaja i otpusta korisnika, te intenziviranje aktivnosti na procjeni mogućnosti deinstitucionalizacije ustanova.

Iz ove ustanove posebno naglašavaju problem smještaja djece s poteškoćama u razvoju, jer njihove interne analize pokazuju da broj djece varira od 50% do 70% (gluha i nagluha djeca, slabovidna djeca i djeca s problemima iz spektra autizma, cerebralnim invaliditetom, posebnim potrebama, kombinovanim teškoćama u razvoju, poremećajima u ponašanju, poremećaju pažnje i emocija).

Tendencija smještaja djece s poteškoćama u razvoju mijenja strukturu i oblik rada i nameće neke nove izazove posebno u kadrovskom smislu. Također, bitno je istaći i udio romske populacije (51% djece romskog porijekla) u ukupnom broju djece u ustanovi što daje svima obavezu

⁹⁴ Ovakav vid saradnje i aktivnosti na poduzimanju aktivnosti s ciljem transformacije ustanova predstavlja dobar primjer za sve ostale ustanove i nadležna ministarstva, odnosno vlade;

snažnije podrške na preveniranju i osnaživanju ove posebno ranjive kategorije kako bismo smanjili i ukupan broj djece bez roditeljskog staranja.

Uspostavljanje novih usluga u okviru procesa transformacije ove ustanove podrazumijeva i izmijenjenu organizaciju rada, kako bi nove usluge zaživjele u punom kapacitetu, kako je to i predviđeno Planom transformacije ove ustanove.

Javna ustanova Dječiji dom „Mostar“

Javna ustanova Dječiji dom „Mostar“ u odgovoru od 01.07.2022. godine kao svoj zakonodavni osnov za rad navodi Zakon o socijalnoj zaštiti⁹⁵ i Pravilnik o minimalnim standardima za pružanje socijalnih usluga⁹⁶. Smatraju da postoji potreba za dopunom zakonskog okvira kako bi se ispunile sve obaveze predviđene Planom transformacije JU Dječiji dom „Mostar“. Glavni cilj transformacije ustanove je jačanje pristupa na lokalnom nivou za sprečavanje razdvajanja porodica i pružanje brige za djecu bez roditeljskog staranja baziranog na porodici.

Planom transformacije predviđeno je razvijanje novih usluga i osposobljavanje profesionalaca da koriste svoje kapacitete za rad u tim uslugama i to:

Prihvatna stanica za djecu u riziku i djecu bez roditeljskog staranja - uslugu karakteriše hitno zbrinjavanje djece koja se nađu bez roditeljskog staranja; u krizi, skitnji, bjekstvu od kuće, prosjačenju, kratkotrajnim smještajem te mogućnost rane intervencije kao i prevencije institucionalnog smještaja,

Dnevni centar za djecu od četiri do 18 godina (djeca s invaliditetom, djeca u riziku od razdvajanja, djeca s poremećajima u ponašanju),

Servis koji pruža usluge poludnevnog boravka kojima se osigurava zadovoljavanje životnih potreba djece i mladih u dobi od 3 do 18 godina,

Mali porodični dom s kapacitetom do 12 djece,

Dom za majku i dijete - omogućava privremeni smještaj za trudnice i maloljetne majke s djecom uzrasta do 6 mjeseci starosti, s ciljem preventivnog djelovanja očuvanja i unapređenja porodice,

Jedinica za osamostaljivanje mladih, namijenjena mladima uzrasta 16+ (glavni cilj novih usluga je priprema mladih za samostalan život putem kvalitetnog programa),

Mobilni tim za pružanje usluga na terenu za djecu i porodice u riziku (mobilni tim za pružanje terenskih usluga djeci i porodicama u riziku će pružati psihosocijalno savjetovanje korisnicima na području čitavog Hercegovačko-neretvanskog kantona po pozivu i saradnji s nadležnim centrima za socijalni rad i službama socijalne zaštite).

⁹⁵ „Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, broj 3/05;

⁹⁶ „Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, broj 4/16;

Po pitanju budžeta, dostavljaju podatke o iznosima godišnjih budžeta i to: za 2017. godinu - 408.975,20 KM; za 2018. godinu - 493.281,53 KM; za 2019. godinu - 591.342,59 KM; za 2020. godinu - 591.360,48 KM i za 2021. godinu - 639.373,62 KM. Ustanova se finansira dijelom iz budžeta Grada Mostara, zatim Ministarstva zdravstva, rada i socijalne zaštite HNK za pružene usluge-smještaj korisnika, kao i iz vlastitih prihoda (prihodi od iznajmljivanja sportske sale i smještajnih kapaciteta) i donacija. Grad Mostar uredno uplaćuje mjesečnu tranšu utvrđenu budžetom, a centri za socijalni rad uredno izmiruju troškove smještaja korisnika za svaki mjesec. U 2021. godini tranša osnivača Grada Mostara dovoljna je bila za pokriće 54,70% troškova plata i naknada zaposlenih radnika.

Prema navodima ove ustanove, materijalno-tehnička sredstva i smještajni kapaciteti u potpunosti zadovoljavaju potrebe za rad ustanove. U proteklih pet godina, sve prostorije u kojima borave djeca su u potpunosti renovirane, a i dvorište ustanove je uređeno. Za djecu je izgrađen novi park sa spravama za igranje, popravljen je krov, a u kompletnu adaptaciju objekta, u posljednjih pet godina ukupno je uloženo je 277.300,00 KM i većina sredstava uloženi u adaptaciju objekta obezbijeđena je putem donacija. Doniran je jedan novi automobil i dva polovna u ukupnoj vrijednosti od 81.166,95 KM. Rad ustanove se obavlja u vlastitom objektu. Radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe spram broja djece, adekvatan je i prilagođen potrebama korisnika.

Struktura zaposlenih utvrđena je Pravilnikom o radu JU Dječiji dom „Mostar“ i Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta JU Dječiji dom „Mostar“. Na dan 01.07.2022. godine, zaposleno je 23 uposlenika, dok nedostaju 4 zaposlenika, u skladu sa sistematizacijom radnih mjesta, te su od Grada Mostara zatražili odobrenje sredstava za ovu namjenu u budžetu. S djecom direktno radi 12 zaposlenih i 4 vanjska saradnika, a ostali su zaposleni kao administrativno i tehničko osoblje. Iz ove ustanove navode da zaposleni redovno učestvuju na različitim stručnim edukacijama, seminarima i okruglim stolovima, ali potrebno je još edukacija, posebno edukacija i supervizija za stručni kadar, koji rade direktno s djecom kako bi prevenirali profesionalno sagorijevanje radnika, s obzirom na težinu posla.

Djeci se u ustanovi obezbjeđuje smještaj, odgoj, školovanje, zdravstvena zaštita, ljetovanja, zimovanja, izleti i ostali sadržaji. Sva djeca koja borave u ustanovi uključena su u neki od sportskih klubova u gradu. Djeca treniraju džudo, ples, fudbal, rukomet, boks, plivanje, gimnastiku i folklor.

U izvještajnom periodu cijena smještaja korisnika bila je 620,00 KM, a od 01.01.2022. godine iznosi 720,00 KM. Cijenu smještaja određuje Gradsko vijeće Grada Mostara, uz prethodnu saglasnost Ministarstva zdravstva, rada i socijalne zaštite Hercegovačko-neretvanskog kantona.

Ukupan broj djece smještene u ustanovu u periodu od 2017. do 2021. godine je 56. Najčešći razlozi zbog kojih se djeca bez roditeljskog staranja smještaju u ustanove jesu ti što su djeca zapuštena i zanemarena, zatečena u prošnji, skitnji, žrtve su fizičkog i psihičkog nasilja od strane roditelja ili drugih staratelja djece, smrt roditelja i izdržavanje zatvorske kazne roditelja.

Smatraju da za svako dijete treba uraditi procjenu i individualni plan zaštite, te procijeniti koji vid zaštite je adekvatan za to dijete. Također su mišljenja da je s porodicama djece potrebno više

raditi, te da je najbolji vid zaštite preventivni rad kako uopšte ne bi došlo do potrebe za alternativnim zbrinjavanjem djece.

U periodu od 2019. godine, od strane Ministarstva zdravstva, rada i socijalne zaštite Hercegovačko-neretvanskog kantona, obavljeno je sedam inspekcijskih nadzora, jedan od strane interne revizije Grada Mostara, a jedan od strane Federalnog ministarstva finansija. U vremenskom periodu od 2017. do 2021. godine bilježe osam postupaka/prijava koji se odnose na nasilje nad djecom, a riječ je o postupcima koji su se vodili za vrijeme boravka djece u ustanovi.

Kao prepreke u svom radu navode mali broj zaposlenih, kako u centrima, tako i u ustanovama, nedovoljan rad na terenu koji dovodi do toga da djeca u porodicama prođu kroz puno traumatičnih iskustava, dok centar za socijalni rad sazna i reaguje. Smatraju da ne postoji dovoljno dobra uvezanost s drugim sektorima koji bi trebali biti produžena ruka centrima za socijalni rad, te bilježe primjere djece koja dođu u ovu ustanovu sa 14 godina, a da pri tome nisu nikada pohađali školu. Također, smatraju da policija i pravosudne institucije moraju brže reagovati i moraju više voditi računa o najboljem interesu djeteta. Za prevazilaženje prepreka navode bolju međusektorsku saradnju (centar za socijalni rad, zdravstvene ustanove, policija, škole, pravosuđe), zapošljavanje više stručnih radnika u centrima i ustanovama za smještaj djece, bolju promociju alternativnih oblika zbrinjavanja, preventivni rad s porodicama, kako ne bi dolazilo do izuzimanja djece iz porodica itd. Na kraju ističu da bi se rad ove ustanove unaprijedio uspostavljanjem svih usluga u skladu s Planom transformacije JU Dječiji dom „Mostar“ iz 2017. godine.

JU Socijalno-pedagoška životna zajednica Bihać

JU Socijalno-pedagoška životna zajednica Bihać u odgovoru, broj 613/22 od 28.06.2022. godine navodi da je ustanova socijalne zaštite čija je primarna djelatnost zbrinjavanje djece i mladih bez roditeljskog staranja s područja Unsko-sanskog Kantona.

Osnovana je Odlukom o osnivanju Skupštine Unsko-sanskog kantona, broj 01-1-130/99 od 28.10.1999. godine⁹⁷ kojom je propisano da nadzor nad stručnim radom i zakonitosti u radu javne ustanove obavlja kantonalno ministarstvo za rad, socijalnu politiku, izbjegle i raseljene osobe. Ustanova vrši privremeno zbrinjavanje djece i mladih do sticanja uslova za povratak u svoju biološku porodicu ili ispunjavanja uslova za osamostaljivanje, a najduže do 24. godine života, pod uslovom da se nalaze na redovnom školovanju.

Ustanova u okviru svoje djelatnosti zbrinjava: djecu i mlade bez roditeljskog staranja, djecu i mlade u kriznim situacijama, djecu i mlade izložene nasilju i djecu i mlade s lakšim teškoćama u razvoju. Zakonodavni okvir koji se primjenjuje u radu Ustanove: Uredba o ustanovama sa zakonskom snagom, Porodični zakon, Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom, Zakon o hraniteljstvu, Zakon o budžetu, Zakon o računovodstvu i reviziji, Zakon o obligacionim odnosima, Zakon o javnim nabavkama itd.

⁹⁷ „Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona”, br. 9/99;

Pored brige o djeci bez roditeljskog staranja, u okviru ustanove egzistira sedmični internat u kojem borave srednjoškolci čije su porodice bez redovnih materijalnih primanja. Svake godine u internatu boravi oko 60 učenika. Troškovi boravka učenika padaju na teret ustanove. Postoji potreba za izmjenom Porodičnog zakona koji će jasno precizirati obaveze ustanova socijalne zaštite i organa starateljstva kada je u pitanju starateljstvo nad maloljetnim osobama. Također, smatraju da postoji potreba za pronalaženjem adekvatnog rješenja kada je u pitanju učešće/obavezivanje roditelja/staratelja djece na smještaju u troškovima smještaja jer postoje saznanja da određeni broj roditelja ostvaruje mjesečna primanja, kako u zemlji tako i u inostranstvu, a ne učestvuje u izdržavanju djece.

Po pitanju budžeta, za 2017. godinu iznosio je 1.521.494,00 KM; 2018. godine - 1.559.771,00 KM; 2019. godine - 1.425.652,00 KM; 2020. godine - 1.475.000,00 KM i za 2021. godinu - 1.333.057,00 KM. Godišnji budžet je dovoljan za finansiranje tekućih obaveza od kojih se izdvajaju sredstva za izdržavanje i smještaj djece i plate i materijalna davanja zaposlenih. Međutim, nije dovoljan za realizovanje svih potreba koje ustanova ima. Najčešće nedostaju sredstva za održavanje objekata koje ustanova koristi, a radi se o 24 objekta raspoređena na teritoriji Unsko-sanskog kantona, kao i za organizovanje sadržaja za djecu u vrijeme zimskog i ljetnog raspusta (radionice, izleti, odlazak na more), kao i sredstva za edukacije zaposlenih. Od navedenih 24 objekta, ustanova u svom vlasništvu posjeduje dva stana za mlade koji se nalaze u Bihaću, dok su ostali objekti vlasništvo opština/gradova dati ustanovi na korištenje bez naknade.

Materijalno-tehnička sredstva, prema navodima ove ustanove, uglavnom zadovoljavaju potrebe za rad ustanove. Što se tiče prostornih kapaciteta, djeca su smještena u 14 porodično-hraniteljskih kuća, u svakoj boravi od tri do šest djece. Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe spram broja djece, adekvatan je i ima omogućen pristup osobama s invaliditetom. Kancelarijski prostor, kao i oprema, je na zadovoljavajućem nivou. Ustanova posjeduje dva motorna vozila, od kojih je jedno zbog starosti i dotrajalosti predmet otpisa. Za pružanje kompletnih usluga, ustanovi je potrebno kombi vozilo.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta utvrđena je struktura i broj zaposlenih i njihova školska sprema je usklađena s navedenim aktom. Ukupan broj zaposlenih je 41, od kojih je zaposlenih koji rade direktno s djecom 28, a 13 obavlja administrativno-tehničko-kadrovske poslove. Ustanova ne posjeduje dovoljno zaposlenih za obavljanje zadataka iz okvira svoje nadležnosti. Kako bi se očuvao integritet ustanove bitno je uskladiti način rada i postupanja s moralnim vrijednostima s ciljem sprečavanja i umanjavanja rizika da se javna ovlaštenja obavljaju suprotno svrsi zbog kojih su ustanovljena.

Odgajatelji i hranitelji imaju redovne edukacije od strane zaposlenih u ustanovi, psihologa i stručnih saradnika. Zaposleni ove ustanove učestvuju u seminarima, okruglim stolovima, radionicama, a jedan zaposleni je završio edukaciju iz oblasti hraniteljstva u organizaciji Federalnog ministarstva zdravstva i postao trener za rad s odgajateljima i hraniteljima i profesionalcima iz ove oblasti. Organizovanje dodatnih edukacija iz različitih oblasti psihosocijalnog rada bi dobrodošlo u radu ustanove.

Pored smještaja djeci je obezbijeđena ishrana, odjeća i obuća, školski pribor, higijenska sredstva. Upravni odbor Ustanove donosi odluku o visini naknade za smještaj djece, na koju Vlada Unsko-

sanskog kantona daje saglasnost. Mjesečna naknada za izdržavanje djece iznosi 330,00 KM, a za djecu s lakim teškoćama u razvoju 370,00 KM. Sve druge potrebe koje prelaze iznos naknade, obezbjeđuju se putem donacija.

Broj djece bez roditeljskog staranja za period od 2017. do 2021. godine, po godinama je: 2017. godine - 74 djece, 2018. godine - 69 djece, 2019. godine - 65 djece, 2020. godine - 67 djece i 2021. godine - 70 djece.

Najčešći razlozi zbog kojih se djeca smještaju u ustanovu su: zanemarivanje i zlostavljanje djece, napuštanje djece i smrt roditelja. Iz ove ustanove prednost daju alternativnim vidovima zbrinjavanja poput usvojenja ili hraniteljstva, jer se radi o okruženjima koja su najbližnja biološkoj porodici.

Smatraju da smještaj u ustanovu ima svoje prednosti u vidu transparentnosti, kontrole i nadzora nad pružanjem usluga. S druge strane, djeca koja su smještena u ustanovu najčešće su stigmatizirana i nose breme „djeteta iz doma“. Od ukupno 65 trenutno smještene djece (na dan 28.06.2022. godine), 6 djece su kategorisana kao djeca s lakim teškoćama u razvoju, dok se u postupku kategorizacije nalazi 5 djece. Prema njihovim navodima, u proteklom periodu provedena su tri inspekcijska nadzora, dok se u kontinuitetu provodi nadzor nad radom ustanove od strane nadležnog ministarstva. U periodu od 2017. do 2021. godine bilježe jednu prijavu koja se odnosi na nasilje nad djecom. Saradnju s centrima za socijalni rad ocjenjuju kao zadovoljavajuću, a imaju podršku nadležnog kantonalnog ministarstava.

Kao prepreke koje utječu na rad ustanova i centara za socijalni rad u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja navode nedostatak finansijskih sredstava, dislociranost pojedinih socijalno-pedagoških zajednica od centara opština/gradova, a samim tim i do sjedišta centara za socijalni rad, nemogućnost obezbjeđenja stručnih lica (logopeda, oligofrenologa) za rad s djecom s lakšim poteškoćama u razvoju, kao i za rad s djecom s ciljem njihovog osamostaljivanja i rješavanja egzistencije mladih po izlasku iz javne brige.

Za prevazilaženje prepreka predlažu dodatna finansijska sredstva kako bi se obezbijedilo što kvalitetnije pružanje svih oblika usluga potrebnih djeci, ostvarivanje saradnje sa službom za zapošljavanje i poslodavcima u zajednici, kako bi se mladima koji izlaze iz sistema javne brige osiguralo prvo zaposlenje i na taj način riješila egzistencija i uključivanje u druge društvene tokove.

Iz ove ustanove smatraju da je potrebno preispitati koncept rada ustanova u širem smislu, odnosno ustanoviti prednosti i nedostatke postojećih modela, te zajedno s drugim nadležnim institucijama razmotriti funkcionalniji sistem. Zanimljivo je da ova ustanova predlaže osnivanje posebnog ministarstva koje će se baviti socijalnom politikom na području kantona i biti podrška centrima za socijalni rad i ustanovama socijalne zaštite.

9.1.2. Nevladine organizacije/ustanove za smještaj djece bez roditeljskog staranja u Federaciji Bosne i Hercegovine

Dom za djecu bez roditeljskog staranja Ivan Pavao II, Čitluk⁹⁸

Zakonodavni okvir za rad ove ustanove predstavljaju Porodični zakon i Zakon o socijalnoj zaštiti.

Budžet ove ustanove za 2017. godinu iznosi 23.850,00 KM, za 2018. godinu - 22.650,00 KM, za 2019. godinu - 24.000,00 KM, za 2020. godinu - 28.500,00 KM i za 2021. godinu - 28.000,00 KM. Kako smatraju, godišnji budžeti ne zadovoljavaju potrebe ustanove.

Materijalno-tehnička sredstva i smještajni kapaciteti zadovoljavaju potrebe za rad ustanove, kao i potrebe spram broja djece. Rad se obavlja u vlastitom prostoru koji je adekvatan. Struktura zaposlenih utvrđena je Pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta. Broj zaposlenih i njihova školska sprema usklađena je sa spomenutim pravilnikom. Ustanova posjeduje dovoljno zaposlenih (13 zaposlenih, s djecom radi 8 zaposlenih, administrativno-tehničko-kadrovske poslove obavljaju 3 zaposlena). Zaposleni nemaju organizovane stručne edukacije, a bilo bi dobro da se organizuju iz oblasti ekonomije i socijalne zaštite.

Osim usluga smještaja pružaju i usluge odgoja, obrazovanja i zdravstvene zaštite. Do 2015. godine smještaj je bio besplatan. Cijena smještaja formirana je od 2015. godine na osnovu mjesečnih troškova i iznosi 500,00 KM. Puni iznos niko ne plaća, pojedini centri za socijalni rad plaćaju cijenu u iznosu od 150,00 KM. U periodu od 2017. do 2021. godine u ustanovu je smješteno 17 djece. Najčešći razlozi smještaja djece su nepovoljne porodične prilike, loši materijalni uslovi, nesposobnost adekvatne brige za djecu. Najadekvatniji način zaštite prava djece bez roditeljskog staranja je smještaj u usvojiteljsku ili hraniteljsku porodicu. Četvero djece ima poteškoće u razvoju.

Stručni nadzor vrši centar za socijalni rad zavisno od potrebe i slučaja, a inspekcijski nadzor se vrši najmanje jedanput godišnje. U vremenskom periodu od 2017. do 2021. godine nije bilo prijava ni krivičnih postupaka.

Saradnja s centrima za socijalni rad i nadležnim ministarstvima je uspješna, a kao najveću prepreku za svoj rad smatraju dugotrajne sudske postupke. Mjere koje bi doprinijele unapređenju rada ustanova su rad na osnaživanju porodica s djecom, posebno porodica koje imaju bilo kakve probleme. Također, postupci procesa usvojenja i hraniteljstva bi trebali biti brži, kako bi se smanjio broj djece smještene u institucijama.

Stadlerov Dječiji Egipat, Sarajevo

Stadlerov Dječiji Egipat Sarajevo je u odgovoru, broj 25/2022 od 22.06.2022. godine naveo da zakonodavni okvir za rad ove ustanove predstavljaju Rješenje o upisu u registar za Katoličku crkvu u Bosni i Hercegovini kod Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine, Dekret Uprave

⁹⁸ Odgovor, broj 58-05-0009-113/22 od 22.06.2022. godine;

Provincije ponovnog otvaranja Stadlerovog dječijeg Egipta i Pravilnik Ustanove Stadlerov dječiji Egipat.

Ukupan budžet za period od 2017. do 2021. godine iznosi 63.108,77 KM, a izdaci za navedeni period iznosili su 62.566,47 KM i to po godinama: 2017/2018. godina - 20.500,00 KM, izdaci su iznosili 20.265,00 KM; 2018/2019. godina ; 17.949,42 KM, izdaci su iznosili 17.811,18 KM; 2019/2020. godina - 11.702,35 KM, izdaci su iznosili 11.644,99 KM; 2020/2021. godina - 12.957,00 KM, izdaci su iznosili 12.845,30 KM.

Navedeni godišnji budžet odnosi se samo na školske knjige, odjeću, obuču i liječenje. Sredstva budžeta su najvećim dijelom doprinos osnivača i doprinos za smještaj od centara za socijalni rad.

Materijalno-tehnička sredstva (prostor, kancelarijska oprema i svi sadržajni kapaciteti) zadovoljavaju potrebe za rad ustanove. Rad se obavlja u vlastitom prostoru. Radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe spram broja djece, prostor je adekvatan i prilagođen osobama s invaliditetom.

Ova ustanova posjeduje dovoljno zaposlenih za obavljanje zadataka (ukupan broj zaposlenih u ustanovi je 10 osoba, a 3 osobe su direktno zaposlene u radu s djecom). Usklađen je broj zaposlenih i njihova školska sprema prema odredbama unutrašnjeg akta. Svi zaposleni učestvuju na stručnim edukacijama iz različitih oblasti, ali je potrebno više edukacija za rad s djecom s poteškoćama u razvoju i rehabilitacija djece s oštećenim sluhom i govorom.

Djeci se pružaju usluge smještaja, zdravstvene zaštite i obrazovanje/školovanje. Usluge smještaja regulišu se u ugovoru s centrima za socijalni rad. U periodu od 2017. do 2022. godine ukupno je smješteno 45 djece (godina 2017/18. - 15 djece; godina 2018/19. - 8 djece; godina 2019/20. - 8 djece; godina 2020/21. - 6 djece; godina 2021/22. - 8 djece).

Razlozi smještaja su socijalna ugroženost porodica, razvodi brakova roditelja, neriješena stambena pitanja porodice, bolesti roditelja i djece. Prilikom smještaja djece, prednost se daje smještaju u hraniteljske porodice. Troje djece ima blaže simptome poteškoća u razvoju. Nije bilo inspekcijских nadzora u ovoj ustanovi, niti je bilo prijava koje se odnose na bilo koji oblik nasilja nad djecom. Svoju dugogodišnju saradnju s centrima za socijalni rad ocjenjuju uspješnom.

Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb "MAJČINO SELO" Čitluk

Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb "MAJČINO SELO" Čitluk je u odgovoru od 22.06.2022. godine navela da djeluje i radi prema Zakonu o socijalnoj zaštiti⁹⁹, Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom¹⁰⁰ i Zakonu o predškolskom odgoju HNK.

Ustanova "MAJČINO SELO" Čitluk u svom djelokrugu obavlja: socijalnu zaštitu i brigu za djecu sa smještajem, odgoj i obrazovanje djece predškolske dobi (predškolski odgoj). Socijalna

⁹⁹ „Narodne novine Hercegovačko-neretvanski kantona“, broj 3/05;

¹⁰⁰ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09

zaštita i briga za djecu sa smještajem ostvaruje se u Centru za nezbrinutu djecu kao posebnom organizacijskom dijelu u sklopu ustanove.

Socijalna zaštita u ustanovama sa smještajem znači - ostvarivanje stalne brige i podrške:

1. djeci bez roditeljske brige (zdrava djeca: bez oba roditelja, nepoznatih roditelja, napuštena od roditelja, lišena roditeljskog prava i roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost);
2. djeci čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama (zdrava djeca: čiji roditelji zbog nesređenih porodičnih, materijalnih i drugih razloga nisu u mogućnosti da mu osiguraju normalne uslove za pravilan odgoj, psihički i fizički razvoj).

Korisnici stalne brige i podrške pod 1. i 2. u odgovarajućoj dobi redovni su korisnici vrtića i jaslica u ovoj ustanovi, a osnovni razlog što se ustanova bavi djelatnošću predškolskog odgoja je pružanje usluga tim kategorijama djece.

S ciljem socijalizacije te djece, vrtić i jaslice pružaju usluge i drugoj djeci.

Navedena djelatnost ostvaruje se na osnovu opšteg programskog usmjerenja u čijoj izradi prijedloga učestvuju predstavnici zaposlenika, a sve vrste programa koji se odnose na djelatnost odgoja o obrazovanju predškolske djece donosi resorno ministarstvo. Smatraju da nema potrebe za izmjenom zakonskih propisa.

Kada je riječ o budžetu, ukupan godišnji iznos budžeta ustanove za razdoblje od 2017. do 2021. godine prikazan je u tabeli (prihodi i rashodi)

GODINA	PRIHOD	RASHOD
2017.	1.754 800,00	1.753 677,00
2018.	1.659 707,00	1.658 523,00
2019.	1.707 093,00	1.704 107,00
2020.	1.595 221,00	1.593 973,00
2021.	1.307 600,00	1.308 820,00

Prema navodima ove ustanove, godišnji budžet zadovoljava potrebe ustanove.

Materijalno-tehnička sredstva (prostorni resursi, kancelarijska oprema, vozila, sadržajni kapaciteti itd.) zadovoljavaju potrebe za rad ustanove. Rad se obavlja u vlastitom prostoru. Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe spram broja djece, adekvatan je i ima omogućen pristup građanima i osobama s invaliditetom.

Pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta utvrđena je struktura zaposlenih, broj zaposlenih i njihova školska sprema usklađeni su s odredbama unutrašnjeg akta. Ukupno zaposlenih u ustanovi, s obzirom na sistematizaciju je 52 zaposlenika (u broj su uključeni i zaposlenici iz vrtića). Broj zaposlenih koji radi direktno s djecom je 9 odgajatelja, 4 zaposlenika u stručnoj službi i 3 u administraciji. Ustanova posjeduje dovoljno zaposlenih za obavljanje zadataka iz

okvira svoje nadležnosti. Povremeno se organizuju predavanja ili radionice na tematiku koja se tiče odgoja. Niko nije išao na isključivo strogo stručne edukacije. Smatraju da su potrebne edukacije za psihoterapeuta.

Usluge koje se pružaju djeci su: smještaj, odgoj, obrazovanje, medicinska zaštita, usluge psihologa, socijalnih radnika, socijalnih pedagoga, defektologa, logopeda i povremeno psihoterapeuta. Cijena smještaja iznosi 500,00 KM, a određuje se na osnovu Pravilnika za određivanje cijene smještaja.

Broj djece bez roditeljskog staranja smještene u ustanovu za period od 2017. do 2021. godine, po godinama, iznosi: 2017. godine – 1 dijete; 2018. godine – 5; 2019. godine – 4; 2020. godine – 7; a u 2021. godini ne bilježi smještaj djeteta.

Najčešći razlozi zbog kojih se djeca bez roditeljskog staranja smještaju u ustanove je nemogućnost roditelja da pruže odgovarajuću brigu djeci. Za najadekvatniji način zaštite prava djece bez roditeljskog staranja, a u situaciji kada dijete nije usvojeno do prve godine života, smatraju smještaj u ustanovu, ali u ustanovu kao što je njihova ustanova, jer su djeca smještena u male porodične kuće i imaju osjećaj pripadnosti određenoj porodičnoj kući i određenoj odgajateljici. Istovremeno se mogu socijalizovati s drugom djecom iz drugih kuća. Šestero djece, od ukupnog broja djece bez roditeljskog staranja, ima poteškoće u razvoju. Broj provedenih stručnih nadzora i broj inspekcijskih nadzora je otprilike dva do tri puta godišnje.

Ustanova ne bilježi nijednu prijavu ili postupak (prekršajni ili krivični) koji se odnose na bilo koji oblik nasilja nad djecom u vremenskom periodu od 2017. do 2021. godine.

Odnos ili saradnju s centrima za socijalni rad i nadležnim resornim ministarstvima ocjenjuju korektnom, ali istovremeno smatraju da uvijek ima mjesta za poboljšanje saradnje sve u interesu štíćenika.

Prepreke koje utječu na rad ustanove i centara za socijalni rad u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja su zakonske prirode, prema mišljenju iz ove ustanove. Npr. štíćenici trebaju imati staratelja i to mora biti neko izvan ustanove, a za svaku običnu administrativnu radnju mora se kontaktirati centar za socijalni rad, koji mora kontaktirati staratelja, a on najčešće ne može odmah reagovati, već za nekoliko dana. Mjere koje bi doprinijele unapređenju rada ustanova u konkretnoj oblasti zakonsko regulisanje „problema godina“ odgajatelja koji boravi u kući sa štíćenicima (npr. odgajateljica sa 65 godina teško može zadovoljiti svim zahtjevima odgoja 6 štíćenika i to u dinamičnoj i osjetljivoj dobi, a ustanova nema mogućnosti da joj dodijeli neko drugo radno mjesto. Interes štíćenika je ugrožen i postoji neusklađenost s radnim pravom odgajateljice i donošenje planova o djelovanju u kriznim situacijama (npr. plan izrađen od nadležnog ministarstva kako djelovati u kriznim situacijama, kao što je bila pandemija).

Predstavništvo strane humanitarne organizacije „Kinderzukunft Rudolf-Walther - Stiftung“ Dječije „Selo mira“ Turija - Ustanova za djecu bez roditeljskog staranja s teritorije Bosne i Hercegovine

U odgovoru od 21.06.2022. godine navodi se da je zakonodavni okvir za rad i djelovanje Predstavništvo strane humanitarne organizacije „Kinderzukunft Rudolf-Walther - Stiftung“ Dječije „Selo mira“ Turija - Ustanova za djecu bez roditeljskog staranja s teritorije Bosne i Hercegovine ¹⁰¹ (u daljem tekstu Dječije „Selo mira“) predstavlja Zakon o radu, Pravilnik o radu, Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom Federacije Bosne i Hercegovine i Zakon o hraniteljstvu Federacije Bosne i Hercegovine. Smatraju da nema potrebe za izmjenom zakonodavnog okvira.

Ukupan godišnji budžet ustanove od 2017. do 2021. godine iznosi 3.553.361,72 KM, a u prosjeku godišnji budžet za jednu godinu iznosi oko 600.000,00 KM i u potpunosti zadovoljava potrebe ustanove.

Materijalno-tehnička sredstva i smještajni kapaciteti zadovoljavaju potrebe za rad ustanove. Rad se obavlja u vlastitom prostoru. Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe u odnosu na broj djece koja su trenutno smještena, adekvatan je, te ima omogućen pristup građanima i osobama s invaliditetom.

Struktura zaposlenih je utvrđena Pravilnikom o radu Ustanove. Broj zaposlenih i njihova školska sprema usklađeni su s odredbama unutrašnjeg akta. Prema sistematizaciji radnih mjesta ukupno je 30 zaposlenih, od kojih 18 radi direktno s djecom, dok dva zaposlena obavljaju administrativno-tehničko-kadrovske poslove. Ustanova posjeduje dovoljno zaposlenih za obavljanje zadataka iz okvira svoje nadležnosti. Pitanje odgovornosti zaposlenih regulisano je ugovorom o radu i pravilnikom o radu.

U saradnji s nevladinim organizacijama zaposleni, odgajatelji i domaćice (pomajke) pohađaju edukacije koje se tiču porodice, porodične dinamike i odgoja djece. Također, stručno osoblje često prisustvuje edukacijama i radionicama koje se tiču socijalne zaštite i alternativne brige. Smatraju da je potrebno organizovati što više edukacija i radionica s ciljem poboljšanja rada s djecom, pristupa rješavanju problema, proširenju postojećih znanja, senzorne integracije. Posebno su potrebne edukacije na temu pristupa djeci s poteškoćama i rada s djecom s poteškoćama, tretmana korisnika s problematičnim ponašanjem i slično.

Dječije „Selo mira“ Turija obezbjeđuje usluge smještaja, ishrane, odijevanja, školovanja do osposobljavanja za samostalan život i rad, odgoj i psihopedagošku podršku, adekvatnu zdravstvenu zaštitu, usluge socijalnog i drugog stručnog rada.

Cijena smještaja trenutno iznosi 610,00 KM po djetetu, a formira se na osnovu potreba djeteta.

Broj djece bez roditeljskog staranja smještene u ustanovu za period od 2017. do 2021. godine, po godinama: 2017. godine - 80 štićenika; 2018. godine - 69 štićenika; 2019. godine - 69 štićenika;

¹⁰¹ Odgovor od 21.06.2022. godine;

2020. godine - 76 štićenika; 2021. godine - 73 štićenika; 2022. godina, završno s mjesecom majem - 77 štićenika.

Najčešći razlozi zbog kojih se djeca smještaju u ustanove jeste odgojna zapuštenost i zanemarenost, neadekvatna briga od strane roditelja, napuštanje djece od strane roditelja, kao i zloupotreba djece u smislu prosjačenja. Mišljenja su da svaki od ovih načina zaštite prava djece bez roditeljskog staranja ima svoje prednosti ali i nedostatke.

Kroz dosadašnji rad imali su slučajeve uspješnih i završenih procesa usvojenja djece koja su bila na smještaju u Ustanovi, ali isto tako imaju na smještaju djecu koja su prethodno bila smještena u hraniteljsku porodicu gdje su im bila narušena prava i gdje su trpjeli psihičko i fizičko nasilje od strane hranitelja.

U ustanovi smatraju da nadležne institucije/organi starateljstva, prije primjene bilo kojeg oblika zaštite djeteta, trebaju na osnovu svih aspekata, sposobnosti i životne situacije procijeniti koji oblik zaštite bi bio najispravniji i najadekvatniji za bezbrižno odrastanje djece.

Sve više je zahtjeva za smještaj djece koja imaju neki vid poteškoća u razvoju. Svake godine rad ove ustanove kontroliše se od strane opštinskih, kantonalnih, federalnih i državnih organa. U navedenom periodu nije bilo prijava koje se odnose na nasilje nad djecom.

Ustanova ističe dobru saradnju s centrima za socijalni rad i nadležnim ministarstvima.

Neke od prepreka koje utječu na rad Ustanove su: nedovoljna finansijska sredstva, birokratske obaveze koje imaju prednost u odnosu na obaveze i posao na terenu, a trebalo bi se više raditi na terenskim poslovima od strane centara za socijalni rad, odnosno posjete djeci koja se nalaze na smještaju u ustanovama, manjak zaposlenog kadra za nadzor smještene djece, zakonske regulative koje se tiču zdravstvene zaštite djece smještene u ustanovu iz drugih kantona, predugi proceduralni rokovi u smislu dobijanja saglasnosti u postupanju i radu s djecom.

Za prevazilaženje prepreka u radu predlažu određene zakonske izmjene, uzimajući u obzir stvarnu situaciju i okolnosti u okviru kojih djeluju ustanove za smještaj djece bez roditeljskog staranja. Zakonske izmjene trebaju biti usmjerene na unapređenje položaja djece, uključujući i uređenje pitanja pristupa zdravstvenoj zaštiti ukoliko su djeca smještena iz druge teritorijalne jedinice. Također je neophodno obezbijediti dovoljan kadar centrima za socijalni rad, kako bi se obezbijedio adekvatan nadzor nad ostvarivanjem najboljeg interesa djeteta.

Za unapređenje rada ustanove neophodna je saradnja svih organa, kako vladinih, tako i nevladinih u zajedničkom pronalaženju rješenja za pojedine probleme, međusobna povezanost i saradnja, multidisciplinarni timovi za djelovanje u oblasti brige o djeci bez roditeljskog staranja. Smatraju i da je neophodno organizovati stručne edukacije zaposlenih koji rade direktno s djecom.

Centar za djecu bez roditeljskog staranja „Duga“, Kulen-Vakuf

Centar za djecu bez roditeljskog staranja „Duga“, Kulen-Vakuf je u odgovoru od 20.06.2022. godine naveo da je predstavništvo humanitarne organizacije Schutzengel Gesucht, predstavništvo Bihać koje ima dozvolu za izvođenje projekta od Federalnog ministarstva za raseljene osobe i izbjeglice, a registrovano je kod Ministarstva pravde Federacije Bosne i Hercegovine, reg. br. 155, knjiga I, od 18.12.2003. godine.

U skladu sa članom 47. Zakona o udruženjima i fondacijama¹⁰² nadzor nad zakonitošću rada udruženja i fondacija vrši nadležni federalni, odnosno kantonalni organ uprave u čiju djelatnost spada praćenje stanja u oblasti na koju se odnosi djelatnost udruženja ili fondacije. Kao svoj zakonodavni okvir djelovanja navode Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom¹⁰³ i UN Konvenciju o pravima djeteta i smatraju da ne postoji potreba za izmjenom/dopunom zakonodavnog okvira.

Ova ustanova zbrinjava djecu starosne dobi od rođenja do šest godina, koja su privremeno ili trajno ostala bez roditeljske zaštite, te pruža pomoć i podršku djeci u njihovom psiho-motornom razvoju.

Ukupan godišnji budžet za period od 2017. do 2022. godine je 2.564.120,00 KM i zadovoljava potrebe za rad ustanove.

Materijalno-tehnička sredstva zadovoljavaju sve potrebe ustanove. Rad se obavlja u iznajmljenom prostoru bez novčane naknade. Centar za djecu bez roditeljskog staranja „DUGA“ je kapaciteta do 24 djece, starosne dobi od rođenja do šest godina, a raspolaže sa preko 600 m² unutarnjeg prostora, kvalitetno opremljenog za boravak djece i preko 1000 m² dvorišnog prostora, također opremljenog za boravak djece sa dosta zelenih površina. Postojeći prostor ima omogućen pristup građanima, ali zbog nedostatka elemenata pristupačnosti (rampa, lift) nije adekvatan za osobe s invaliditetom.

Struktura zaposlenih je utvrđena Pravilnikom o radu ustanove. Školska sprema zaposlenih u Centru za djecu bez roditeljskog staranja „DUGA“ usklađena je s odredbama unutrašnjeg akta. Ustanova ima ukupno 18 zaposlenih, što je dovoljan broj za kvalitetno obavljanje poslova, od čega 12 zaposlenih radi direktno s djecom, dok 6 zaposlenika obavlja administrativno-tehničko-kadrovske poslove. Osim toga, Centar za djecu „Duga“ ima stalni angažman vanjskih saradnika, uključujući pedijatra, logopeda, psihologa i druge stručnjake.

Zaposleni su učesnici raznih edukacija namijenjenih za rad s djecom i razmjenjuju iskustva sa stručnjacima iz naše zemlje te susjednih zemalja, Njemačke i Mađarske.

Osnovni cilj Ustanove je zbrinjavanje djece starosne dobi od rođenja do šest godina, koja su privremeno ili trajno ostala bez roditeljske zaštite, te pomoć i podrška djeci u njihovom psiho-

¹⁰² „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 45/2002;

¹⁰³ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 36/99;

motornom razvoju. Kapacitet Centra „Duga“ je 24 djece, podijeljene u tri starosne grupe, (osmero djece u svakoj grupi)

I grupa – od rođenja do 15 mjeseci

II grupa – od 15 mjeseci do 36 mjeseci

III grupa -od 36 mjeseci do 6 godina.

Za period od 2017. do 2021. godine u Centru za djecu „Duga“ zbrinuto je 70 djece.

Glavni razlozi za smještaj djeteta u ustanovu je problem u odgoju, zanemarivanje i napuštanje djeteta, a što je opet uglavnom povezano s ekonomskim faktorima. Usvojenje kao jedan od oblika zbrinjavanja djece iskusi većina djece koja su napustila ovu ustanovu i ovaj način zbrinjavanja djece smatraju najkvalitetnijim, rukovodeći se vlastitim iskustvima. Trenutno (na dan 20.06.2022. godine) imaju jedno dijete koje ima poteškoće u razvoju.

U Ustanovi se jednom godišnje provode stručni i inspekcijski nadzori. Kroz dugogodišnji rad u pružanju usluga djeci bez roditeljskog staranja nisu učestovali u bilo kakvom krivičnom postupku.

Odnos i saradnju s centrima za socijalni rad i nadležnim resornim ministarstvima ocjenjuju zadovoljavajućom. Zadovoljni su podrškom od društvene zajednice i sve ove godine uspijevaju održati kvalitet njihovih usluga. Nosilac projekta i svih aktivnosti vezanih za Centar za djecu „Duga“ je Humanitarna organizacija „Schutzengel Gesucht“ iz Njemačke. Zahvaljujući ovoj organizaciji i nevladinom udruženju Fondacija „Centar Duga Art“, u ovoj zajednici postoji usluga zbrinjavanja djece starosti od 0-6 godina, a koja pruža najbolje uslove za rast i razvoj djece. Međutim, postavlja se pitanje koliko dugo će ove usluge postojati, odnosno koliko će strana organizacija kao nosilac ovog projekta biti spremna ulagati u ovu ustanovu.

Kako bi se prevazišle prepreke u ovoj oblasti, u ustanovi smatraju da je potrebno stvoriti adekvatne finansijske i kadrovske resurse za rad ustanova i pokrenuti programe socijalne pomoći i socijalnih usluga za ostvarivanje prava djeteta. Mjere koje bi doprinijele unapređenju rada ustanova veća su ulaganja države u socijalne službe, jer su one glavni nosioci odgovornosti zaštite djece bez roditeljskog staranja.

Ustanova za prihvata i odgoj djece „Mala škola“ Vareš

Ustanova za prihvata i odgoj djece „Mala škola“ Vareš u odgovoru, broj 48/2022 od 17.06.2022. godine, navodi da ima za svrhu prihvata djece bez adekvatne roditeljske skrbi, djece bez roditeljskog staranja i pratiti djecu odgojno i obrazovno sve do njihove samostalnosti, čak i nakon 18. godine.

Ustanova „Mala škola“ Vareš je javna privatna ustanova, registrovana u Sudu u Zenici i podliježe svim propisima iz područja socijalnog rada ustanova sa smještajem na području FBiH i Zeničko-dobojskog kantona. U ustanovi smatraju da bi bilo dobro uvesti jasnije mjere po pitanju roditelja i njihovog odnosa s djecom koja su smještena u ustanovu i jasnije definisati njihova prava i obaveze po tom pitanju kako bismo što bolje zaštitili samu djecu.

Ustanova je osnovana od strane Školskih sestara franjevki bosansko-hrvatske provincije. Ustanova funkcionise jednim dijelom zahvaljujući plaćanju smještaja za djecu i to 1/3 troškova je pokrivena iz tog budžeta, a ostali troškovi se pokrivaju uglavnom iz donacija.

U proteklih pet godina od 2017. – do 2021. godine ustanova je završavala s pozitivnim bilansom i to 2017. godine – 176.660,00 KM, 2018. godine – 90.120,00 KM, 2019. godine – 189.616,00 KM, 2020. godine – 3.132.000,00 KM i 2021. godine – 56.537,00 KM. Godišnji planirani budžet, zahvaljujući donacijama, zadovoljava potrebe rada ustanove.

Ustanova radi u zgradi koja je završena 2009. godine i kuća je građena upravo s ciljem smještaja djece, tako da su smještajni kapaciteti i svi drugi prostori u ustanovi planirani i prilagođeni tim potrebama. Djeca smještena u ustanovu imaju svoje vlastite prostore sa svim potrebnim i odgovarajućim namještajima, kao i dvorane za sport, za kreativne aktivnosti, učionice, informatičke prostorije, biblioteku, dvoranu za druženje i predstave, za aktivnost, prostore za psihoterapijski rad, velika kuhinja i male kuhinje u grupama, podrumski prostori, ostave i sl. Ustanova je opremljena dovoljnim brojem vozila za trenutne potrebe (dva velika kombija i malo auto). Rad obavljaju u vlastitom prostoru.

Ustanova ima kapacitet za smještaj 32 djece, jer je predviđeno da su djeca smještene na dva sprata, u četiri prostorne jedinice koje funkcionisu posebno kao porodični smještaj. Međutim, u ustanovi uočavaju da je taj broj djece prevelik, ukoliko se djeci želi pružiti sve što je potrebno. Smataju da nije dovoljno djeci pružiti krov nad glavom, topao obrok i sl., nego punu pažnju i posvećenost svakom pojedinom djetetu prema njegovim potrebama, što iziskuje puno više vremena, energije, strpljenja i rada. Shodno tome, ova ustanova se zadržava na broju od 22 ili maksimalno 24 djece i to po 8 djece u jednoj porodičnoj grupi. Prostor je s jednog ulaza prilagođen i za osobe s invaliditetom, a u ustanovi postoji i ugrađen lift.

U ustanovi postoje Pravila ustanove i Pravilnik o sistematizaciji radnih mjesta. U ustanovi je ukupno 15 zaposlenih, te jedna stažistica, jedna volonterka, računovođa i ostalo osoblje koje radi po ugovoru o djelu ili su angažovani za neka posebna područja npr. psihoterapeut, logoped, socijalni radnik, te profesionalni voditelji pojedinih radionica i sl. Direktno s djecom radi 11 osoba, uključujući: stažisticu – socijalni radnik i volonterku – logopeda. Stalno je angažovano devet osoba, s tim da socijalni radnik, iako po ugovoru o djelu, kontinuirano dolazi u ustanovu.

Budući da je riječ o ustanovi Školskih sestara franjevki, neke od sestara spadaju u osoblje koje radi na principu volontiranja, ali su stručno osposobljene. Također, budući da je to prostor u kojem pojedine osobe i stanuju, nemaju noćne smjene, nego dežurstva jer su tu 24 sata. Ustanova ima dovoljno osoblja i nema nepredviđenih situacija.

Zaposleni imaju stručne edukacije, bilo da su učestvovali na edukacijama koje su organizovane od strane nekih drugih institucija ili od same ustanove. Uglavnom su to edukacije koje se odnose na rad na sebi, na nekim suočavanjima i izgradnji vlastitih kvaliteta, organizovana supervizija, edukacije na profesionalnom nivou kao usavršavanja, edukacije na području komunikacije i odnosa s drugima i sl. Svi zaposleni su prošli neki vid edukacije. U ustanovi smatraju da bi bile važne edukacije koje bi svakom odgajatelju pomogle u prevazilaženju svakodnevnih suočavanja

s teškim situacijama djece: oblici supervizije, edukacije koje bi pomogle osvježiti pristup i rad s djecom, psihoterapijski pristupi, savremeni pristupi u novim tematikama medijske kulture, i sl.

Pored smještaja koji podrazumijeva zadovoljavanje osnovnih potreba svakog djeteta, praćenje u odgojno-obrazovnom procesu, zdravstvena njega, svakom djetetu po njegovim potrebama pružaju se usluge psihoterapije, logopeda, instrukcija u pojedinim školskim predmetima, različite kreativne aktivnosti poput muzikoterapije, plesnih radionica, dramskih radionica, likovnih i muzičkih, kursevi stranih jezika, usluge produženog smještaja nakon 18 godina, pronalasci stipendija i pomoć kod pronalaska stana ili zapošljavanja, praćenje u vrijeme studija, pripreme oko osamostaljivanja, praćenje djece kod odlazaka i posjeta porodice ili rodbine i sl.

Cijena smještaja zavisi od nekoliko faktora, od kantona iz kojeg dijete dolazi, o centru za socijalni rad i mogućnostima centra i o broju djece koja se nalaze na smještaju. Zbog svih nabrojanih faktora cijena za smještaj kreće se od 250,00 KM do 500,00 KM po djetetu. Ustanovljena cijena od strane ustanove je 500,00 KM po djetetu, ali suočeni su sa kompleksnim situacijama na terenu i traženjem rješenja kako djeca ne bi ostajala u situacijama u kojima se ne mogu normalno razvijati i rasti. Zahvaljujući donacijama ustanovi, moguće je funkcionisati na ovaj način.

Broj djece bez roditeljskog staranja smješten u ustanovu za period od 2017. do 2021. godine po godinama je 2017. – 21 dijete, 2018. – 22 djece, 2019. – 19 djece, 2020. – 22 djece, 2021. – 22 djece.

Najčešći razlozi za smještaj u ustanovu su, prema njihovim iskustvima smrt jednog roditelja, velike poteškoće drugog roditelja, odnosno nemogućnost da se adekvatno pobrine za dijete ili djecu. Vrlo često su to i odgojna zapuštenost i zanemarenost, zlostavljanje djeteta, psihičke bolesti, ovisnosti, promiskuitet roditelja, više brakova te napuštanja, zbog siromaštva i nezaposlenosti roditelja.

Prema njihovim iskustvima, djeca rijetko ispunjavaju uslove za usvojenje, malo je hraniteljskih porodica, te smještaj u ustanovu, u brojnim situacijama, smatraju najadekvatnijem rješenjem, posebno kada je riječ o starijoj djeci. Nemaju djece s poteškoćama u razvoju. Međutim, imaju djecu koja su kategorizirana i rade po prilagođenom programu u školi. Imaju puno djece koja imaju poteškoće u učenju, savladavanju gradiva, koja imaju emotivne i relacijske probleme i sl. Stručni nadzor se vrši jednom godišnje, dok se redovno rade inspekcijски nadzori (dva puta - inspekcija za nadzor sistema tehničke zaštite, inspekcija za zaštitu od požara). Nije bilo prijava za nasilje ili pokrenutog postupka po pitanju bilo kojeg oblika nasilja nad djecom od samog početka rada ustanove (od 2009. godine).

S centrima za socijalni rad imaju dobru saradnju, ali smatraju da bi bilo potrebno više povezanosti djece sa socijalnim radnicima, kao i njihovih posjeta ustanovi i više zanimanja za djecu. Saradnja s nadležnim resornim ministarstvima je korektna.

Prepreke koje utječu na rad ustanove i centara za socijalni rad u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja često su neke zakonske mjere koje vežu ruke onima koji bi htjeli napraviti više ili drugačije. Iako su djeca smještena u ustanovu, suočavaju se sa samovoljom roditelja,

njihovim vrlo teškim ponašanjima koja uslovljavaju i to ponekad otežava i sam rad s djecom u ustanovi.

Kao prijedloge za prevazilaženje eventualnih prepreka navode da bi trebalo dati malo više ovlaštenja centrima za socijalni rad po pitanju odlučivanja mjera i odnosa djece s roditeljima, tj. po pitanju postupanja samih roditelja čija su djeca smještena u ustanove ili neke alternativne oblike smještaja. Smatraju i da je neophodno pri centrima i školama više stručnog osoblja za praćenje i pomoć djeci, posebno na području logopedije i psihoterapije. U tom pravcu, predlažu i edukacije na tom području, što bi pomoglo i samim odgajateljima. Smatraju da bi trebalo uvesti zakonsku obavezu da socijalni radnici posjećuju djecu smještenu u ustanove, kako bi ostvarili što bolje kontakte i više im pomoći pri odlascima u porodice ili pri napuštanju ustanove.

Predstavništvo strane humanitarne organizacije - SOS Kinderdorf International, sa sjedištem u Sarajevu

Predstavništvo strane humanitarne organizacije - SOS Kinderdorf International, sa sjedištem u Sarajevu u odgovoru od 17.06.2022. godine navodi da djeluje na osnovu sljedećih zakona: Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Kantona Sarajevo, Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Tuzlanskog kantona, kao i prateći podzakonski akti i drugi zakonski akti vezani za oblast socijalne zaštite.

U ustanovi navode i da postoji potreba za donošenjem novog zakonskog okvira u Federaciji Bosne i Hercegovine kako bi se definisale socijalne usluge, standardi usaglasili s trendovima i potrebama..., kako bi se omogućili i zakonski jasnije uobličile prakse vaninstitucionalnog smještaja, kako bi se definisalo pružanje i plaćanje preventivnih socijalnih usluga te kako bi se ujednačili minimalni uslovi koje pravna lica moraju poštovati za pružanje socijalnih usluga, kao i cijene pružanja socijalnih usluga u cijeloj Federaciji Bosne i Hercegovine.

Kada je riječ o budžetu ove ustanove za period od 2017. do 2021. godine, ukupno su rashodi - 21.609.363,00 KM; državne subvencije - 4.193.079,00 KM; a učešće države - 19%, odnosno po godinama, 2017. godine (rashodi - 4.436.055,00 KM; državne subvencije - 919.960,00 KM; učešće države - 21%), 2018. godine (rashodi - 4.359.940,00; državne subvencije - 874.350,00; učešće države -20%), 2019. godine (rashodi - 4.158.487,00; državne subvencije - 815.956,00; učešće države - 20%), 2020. godine (rashodi - 4.270.186,00; državne subvencije - 752.652,00; učešće države - 18%) i u 2021. godine (rashodi - 4.384.697,00; državne subvencije - 830.163,00; učešće države - 19%).

Godišnji budžet zadovoljava potrebe SOS porodica i to po sljedećim pitanjima: hrana, higijena, odjeća, školski troškovi za djecu i mlade itd. Učešće države je minimalno u odnosu na ukupne potrebe. Najveći dio budžeta finansira SOS KDI iz vlastitih fondova. Suma koju država plaća za smještaj djeteta ili mlade osobe u SOS Dječija sela BiH nije dovoljna ni da pokrije osnovne troškove.

Materijalno-tehnička sredstva i smještajni kapaciteti zadovoljavaju potrebe za kvalitetan rad ustanova (kancelarijski pribor, namještaj, kao i adekvatne prostorije).

Briga za djecu i mlade u SOS Dječijim selima je organizovana po principu alternativne porodične brige. Djeca i mladi borave u SOS porodicama, u za to posebno dizajniranim i izgrađenim porodičnim kućama (u prosjeku 5 do 6 djece po jednoj porodici), a ukoliko mlade osobe (od 15-18 godine) izraze želju, brigu mogu nastaviti u Kući za mlade gdje se sa ostalim mladim osobama pripremaju za samostalan život. Kuća je kapaciteta do 15 mladih i o njima 24-satnu brigu vodi tim odgajatelja. Organizacija ima na raspolaganju dovoljno vozila za prevoz djece i mladih.

Rad se obavlja u vlastitom prostoru. Postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe u odnosu na broj djece. Prema internim standardima maksimalni kapacitet smještajnog prostora za djecu i mlade u jednoj SOS porodici je 6 do 7 djece, dok je u kući za mlade 15 djece. Većina porodica ima 4 do 5 djece, a prosjek mladih u Kući za mlade je 12 djece. Jedan od osnovnih principa brige u SOS porodicama jeste da biološka braća i sestre odrastaju zajedno u istoj SOS porodici. Zatim, jedna osoba - SOS mama kontinuirano brine o djeci i mladima iz SOS porodice. Na taj se način formiraju trajne emotivne veze između odrasle osobe i djece/mladih u SOS porodici. Dio SOS porodičnih kuća ima djelimično obezbijeđen pristup osobama s invaliditetom.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta utvrđena je struktura zaposlenih. Trenutni ukupan broj zaposlenih u cijeloj organizaciji je 146 (na dan 17.06.2022. godine), a sistematizacija je popunjena uz minimalna odstupanja i popuna je u toku.

U direktnoj brizi na smještaju djece bez roditeljskog staranja u SOS Dječijim selima Sarajevo i Gračanica i u Kućama za mlade u Sarajevu i Tuzli, te u podršci mladima u polusamostalnom životu rade ukupno 92 osobe koje imaju podršku i nacionalnog ureda koji, pored smještaja djece bez roditeljskog staranja, nadgleda i podržava sve ostale programe i projekte SOS Dječijih sela BiH. Ostali zaposleni rade na preventivnim projektima i programima koji nisu vezani za smještaj djece bez roditeljskog staranja poput Centra za rani rast i razvoj, Programa jačanja porodica u riziku, Projekta za zapošljavanje mladih itd.

Ustanova posjeduje dovoljno zaposlenih za obavljanje zadataka iz okvira svoje nadležnosti. 80 zaposlenih je u direktnom radu s djecom i mladima, a 12 zaposlenih na administrativno-tehnički, kadrovskim i drugim sličnim poslovima. Broj zaposlenih i njihova školska sprema usklađeni su s odredbama unutrašnjeg akta kojim je uređeno ovo pitanje.

Pitanje odgovornosti zaposlenih regulisano je domaćim zakonodavnim okvirom, kao i internim politikama koje su usklađene s međunarodnim dokumentima, kao što su Konvencija UN-a o pravima djeteta, Smjernice UN-a za alternativno zbrinjavanje djece itd. Interne politike su: Kodeks ponašanja zaposlenih, Politika zaštite djeteta, politika protiv fiskalnih nepravilnosti, politika protiv zlostavljanja i iskorištavanja korisnika itd. SOS Dječija sela BiH kao dio međunarodne organizacije ima niz politika i propisa u postupanju i radu čiji su minimalni standardi uvijek iznad onih propisanih domaćim zakonodavstvom i koji se obavezno poštuju. Za očuvanje integriteta najvažnije su redovne edukacije, budan nadzor nad kvalitetom rada i usluge, jasno propisane procedure i preventivno djelovanje.

Zaposleni imaju stručne edukacije u skladu s njihovim razvojem i planovima i strategijom organizacije. Edukacije su vezane za radno mjesto koje osoba obavlja, potrebe razvoja organizacije i individualne želje razvoja zaposlenih. Zaposleni SOS Dječijih sela Bosne i Hercegovine imaju certifikate i osposobljeni su za pružanje različitih stručnih edukacija. Zaposleni iz direktne brige učestvuju u supervizijskom procesu kojeg vode eksterni profesionalci obučeni za vođenje ovog procesa. Također, minimalno jednom godišnje organizuju se treninzi koji služe u svrhu prevencije profesionalnog sagorijevanja. Potrebne su edukacije koje nude praktične vještine rada s djecom, posebno kada su u pitanju djeca s poteškoćama (teškoće u ponašanju).

Troškovi smještaja jednog djeteta u SOS Dječijim selima na mjesečnom nivou iznose oko 1.600,00 KM, međutim kantonalna ministarstva ili centri za socijalni rad iz Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske plaćaju cijenu smještaja u skladu s kantonalnim odlukama, odnosno odlukama opštinskog vijeća (skupštine), te se iste kreću, zavisno od kantona ili opštine od 80,00 KM do 450,00 KM. Cijena je formirana dogovorom i neadekvatna je s obzirom na troškove. Razliku troškova pokriva SOS Dječija sela iz donacija.

Pored smještaja djece i direktne brige u okviru SOS Dječijih sela pružaju se i ostali servisi: stručna podrška Tima za razvoj djece svim SOS porodicama, podrška djeci u učenju i razvoju životnih vještina kroz kreativne radionice i aktivnosti u okviru Dnevnog centra, podrška mladima u polusamostalnom životu nakon izlaska iz direktne brige, podrška mladima koji izlaze iz brige u rješavanju stambenog pitanja, podrška mladima u direktnoj brizi i mladima koji su izašli iz direktne brige kroz implementaciju programa za mlade koji obuhvata aktivnosti u jačanju njihovih kompetencija pri zapošljavanju, edukaciji/prekvalifikaciji, traženju zaposlenja, podrška porodicama u zajednici u smanjenju rizika odvajanja djece od porodica porijekla kroz psihosocijalnu podršku, materijalnu podršku, zdravstvenu podršku itd.

Djeca i mladi su u SOS Dječijem selu Bosne i Hercegovine smještena u dva dječija sela i to u Sarajevu i Gračanici.

Kada je riječ o broju djece, SOS Dječije selo Sarajevo po godinama broji: 2017. godine - 149 djece; 2018. godine -136 djece; 2019. godine – 125 djece; 2020. godine -116 djece i u 2021. godine - 123 djece. Nadalje, SOS Dječije selo Gračanica po godinama broji: 2017. godine - 128 djece; 2018. godine – 119 djece; 2019. godine – 11 djece; 2020. godine – 98 djece i 2021. godine - 94 djece.

Najčešći razlozi za smještaj djece bez roditeljskog staranja su disfunkcionalnost bioloških porodica zbog bolesti ovisnosti, napuštanje djece od strane roditelja, nemogućnost adekvatne brige za djecu, napuštanje porodice od strane jednog ili oba roditelja, različiti oblici zlostavljanja i zanemarivanja djece i egzistencijalni faktori. Najadekvatniji način zaštite prava djeteta jeste da se porodici porijekla pruži sva moguća podrška kako ne bi došlo do odvajanja djeteta od porodice. Ukoliko je to nemoguće, najbolja alternativa biološkoj porodici je hraniteljska porodica ili neki drugi vid porodičnog smještaja u koji se ubraja i smještaj u SOS porodice.

Iz ove ustanove podatak da je 10-15 % djece i mladih s poteškoćama u razvoju.

Nadzor nad kvalitetom brige od strane centra za socijalni rad odvija se periodično (najmanje jednom ili dva puta godišnje) za djecu koja su smještena putem tog centra u direktnu brigu SOS Dječijih sela.

Prekršajnih i krivičnih postupaka prijava i postupaka nasilja nad djecom u periodu od 2017. do 2021. nije bilo. S većinom centara za socijalni rad i resornim ministarstvima je kvalitetna saradnja.

Prepreke koje utječu na rad ustanova i centara za socijalni rad su: nepostojanje zakona o socijalnim uslugama kojim bi se jasnije i konkretnije propisali minimalni uslovi za pružanje neke usluge, provjere, načini prijavljivanja i drugi elementi koji bi doprinijeli ujednačavanju kvaliteta usluge i otklanjanju prepreka u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja. Neriješeno pitanje zdravstvene zaštite za djecu koja dolaze iz drugih kantona, a smještena su u SOS Dječija sela u Sarajevu i Gračanici. Svi pregledi sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite koji se obavljaju za djecu iz drugih kantona (van Tuzlanskog i Sarajevskog) stariju od 6 godina moraju se plaćati, budući da je njihova zdravstvena zaštita regulisana isključivo u kantonu iz kojeg djeca dolaze, te je neophodno za ove preglede voziti djecu i mlade u kantone (ili opštine u Republici Srpskoj) kojima pripadaju prema mjestu mjesno nadležnog centra za socijalni rad. Kao neke od prepreka također navode nisku cijenu porodičnog smještaja, problem smještaja djece s poremećajima ponašanja, smještaj ženske djece koja su u sukobu sa zakonom.

Kako bi se prevazišli problemi, predlažu da kantoni u Federaciji Bosne i Hercegovine i opštine u Republici Srpskoj potpišu ugovore ili protokole s domovima zdravlja u Gračanici i Sarajevu, kao i s bolnicama u Sarajevu i Tuzli, kako bi se refundirali troškovi liječenja za djecu i mlade smještene u SOS Dječija sela Bosne i Hercegovine. Također predlažu usvajanje Zakona o socijalnim uslugama u Federaciji Bosne i Hercegovine, izmjene i dopune Zakona o hraniteljstvu. Kako pojašnjavaju, usvajanjem Zakona o socijalnim uslugama došlo bi se do kvalitetnijeg rješenja smještaja djece bez roditeljskog staranja uopšte, kao i smještaja djece s disharmoničnim razvojem.

Također, uvođenjem preventivnih usluga u sistemsku podršku i finansiranjem preventivnih usluga smanjio bi se broj djece smještene u ustanove što bi otvorilo priliku za kvalitetniji rad s manjim brojem korisnika. Neophodno je prepoznati djecu i mlade koji se nalaze u alternativnoj brizi ili izlaze iz alternativne brige kao izuzetno ranjivu kategoriju stanovništva, za koje je potrebno kreirati posebne programe podrške (naročito za mlade koji se nalaze na putu osamostaljenja), na način da se formiraju mali porodični domovi za brigu o djeci i mladima s teškoćama u ponašanju, povećati im mjesečne iznose za finansiranje smještaja djece u porodični oblik brige ili drugi oblik zbrinjavanja itd.

9.2. Republika Srpska

Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ Banja Luka

U Republici Srpskoj osnovana je Javna ustanova Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ sa sjedištem u Banjoj Luci, a osnivač je Vlada Republike Srpske. U svom odgovoru, broj 04-1-2178/2022 od 22.06.2022. godine, navode da zakonodavni okvir za

rad ove ustanove predstavljaju Zakon o socijalnoj zaštiti, Zakon o sistemu javnih službi, Zakon o radu, Zakon o platama zaposlenih u javnim službama Republike Srpske, Statut ustanove, kao i niz drugih podzakonskih akata, te smatraju da nema potrebe za izmjenama zakonodavnog okvira.

Prema dobijenim podacima iznosi budžeta spomenute ustanove za period od 2017. do 2022. godine su: za 2017. godinu - 1.684.162,54 KM; za 2018. godinu - 1.582.191,89 KM; za 2019. godinu - 1.532.126,71 KM; za 2020. godinu - 2.0005.932,08 KM i za 2021. godinu - 2.262.867,55 KM.

Godišnji budžet ne zadovoljava potrebe ustanove jer nije riješen model finansiranja spomenute ustanove (finansiranje je iz više izvora)¹⁰⁴.

Materijalno-tehnička sredstva koja ustanova posjeduje djelimično zadovoljavaju potrebe za rad ustanove, rad se obavlja u vlastitom prostoru i fizički prostor zadovoljava potrebe aktuelnog broja djece (103¹⁰⁵), ali dio prostora se sanira. Kako je došlo do poskupljenja svih životnih namirnica i potreba, od velike pomoći su donacije pomoću kojih se obezbjeđuju sredstva za redovne dnevne potrebe djece i mladih koji borave u ustanovi. Kako bi odgojne grupe funkcionisale u skladu sa standardima, potrebna im je dodatna oprema i odgojno osoblje. Ulaz u ustanovu ima pristup osobama s invaliditetom.

U ustanovi je zaposleno 79 zaposlenika, a novim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta čije je usvajanje u toku, predviđeno je oko 100 radnih mjesta, od toga 50 zaposlenih radi direktno s djecom. Zbog odsustva po različitim osnovama (bolovanja, porodiljska odsustva) samo je 39 zaposlenih uključeno u neposredni rad s djecom. Broj zaposlenih koji obavlja administrativno-tehničko-kadrovske poslove je 29. S obzirom na strukturu i potrebe djece bez roditeljskog staranja, te činjenicu da se život u ustanovi odvija 24 sata, smatraju da aktuelni broj raspoloživog osoblja nije dovoljan za obavljanje zadataka iz svoje nadležnosti.

¹⁰⁴ Ombudsmenima Bosne i Hercegovine od ranije poznat problem rada, odnosno finansiranja ove ustanove iz predmeta br. Ž-BL-01-585/18 i Ž-BL-01-586/18.

Kao jedina ustanova ovog tipa u Republici Srpskoj, zbrinjava veliki broj djece i omladine bez roditeljskog staranja već niz godina i omogućava normalan život djeci koja su se susrela s nizom poteškoća tokom svog odrastanja zahtijeva veliki angažman i posvećenost zaposlenih u ustanovi, ali i značajna finansijska sredstva koja su često nedostupna. Svi troškovi ustanove finansiraju se tako što Vlada Republike Srpske, po osnovu rješenja Ministarstva zdravlja i socijalne politike isplaćuje mjesečno određeni iznos, po djetetu, kao i centri za socijalni rad s područja opštine/grada iz koje dolazi dijete. Iz navedenih novčanih sredstava moraju se isplatiti svi troškovi (bruto zarade radnika, hrana, lijekovi, odjeća, obuća, higijena, održavanje objekta, komunalne usluge...), što ustanovi predstavlja problem. Dakle, i plate zaposlenih iz ustanova se isplaćuju iz cijene smještaja, a ta sredstva nekada nisu dovoljna ni za najosnovnije životne potrebe kao što su hrana, lijekovi i dr. Rješenje ovog problema bilo bi da se promijeni model finansiranja, odnosno da Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite prihvati isplatu bruto zarada za zaposlene u ustanovi, kao što je to npr. slučaj za sve zaposlene u svim osnovnim i srednjim školama u Republici Srpskoj, od strane Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, odnosno Vlade Republike Srpske, a da se iz cijene smještaja koju ustanova naplati od centara za socijalni rad finansiraju svi ostali troškovi. Ovakav model bio bi dugoročno održivo rješenje što bi doprinijelo i kvalitetu rada s djecom. Drugi eventualni prijedlog jeste model u kojem bi Ministarstvo prihvatilo isplate bruto plate samo za stručne radnike koji rade direktno s djecom, dok bi se iz cijene smještaja naplaćene od centara i sufinansiranja od strane Ministarstva isplaćivale plate ostalim radnicima koji ne rade direktno s djecom, ali i svi ostali troškovi. Nadležnima u Vladi Republike Srpske je, prema navodima direktora, poznat istaknuti problem i postoji volja da se problem riješi.

¹⁰⁵ Napomena, broj djece na dan pisanja akta – odgovora Ombudsmenima, 22.06.2022. godine;

Dio osoblja ustanove imao je organizovane edukacije prije perioda pandemije izazvane virusom korona, dok je u vrijeme pandemije dio osoblja pohađao različite vebinare.

Usluge koje ustanova pruža su raznovrsne, a usluga smještaja podrazumijeva ishranu, boravak, zdravstvene mjere, školovanje (predškolsko, osnovnoškolsko, srednjoškolsko i studiranje), pomoć pri pronalaženju prakse, pomoć pri zapošljavanju, pomoć u osamostaljivanju prije napuštanja ustanove, savjetodavni rad, rekreativni sadržaji... i razne druge.

Ova ustanova pruža i usluge prihvatilišta i to: Prihvatilište za djecu uzrasta od rođenja do 18. godina života u stanju hitne potrebe za privremenom institucionalnom zaštitom i Prihvatilište za trudnice i majke s djecom do godinu dana života, uslugu vrtića kako za djecu iz ustanove tako i za djecu iz lokalne zajednice, uslugu savjetovališta.

Cijenu smještaja propisuje Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske: smještaj djeteta bez roditeljskog staranja - 650,00 KM, smještaj djeteta bez roditeljskog staranja sa društveno neprihvatljivim ponašanjem - 725,00 KM. Broj djece koja su smještena u ustanovu u periodu od 2017. godine do 2021. godine je 132 djece (2017. - 18 djece, 2018. - 19 djece, 2019. - 18 djece, 2020. - 23 djece, 2021. - 54 djece).

Najčešći razlozi smještaja djece u ustanovu su višestruko otežavajuće životne situacije koje najčešće podrazumijevaju: nedovoljne uslove za život djece i njihovo izdržavanje, zanemarivanje i zapuštanje djece, alkoholizam, napuštanje djece, porodično nasilje, mentalne i druge bolesti roditelja, smrt jednog ili oba roditelja, različite situacije uznemiravanja i zloupotreba djece od strane srodnika, roditelja ili drugih lica koja žive u blizini, konflikti s hraniteljima itd.

U ustanovi smatraju da je najadekvatniji oblik zbrinjavanja djece - usvojenje, ako djeca ne mogu da borave u biološkoj porodici. Smještaj u srodničku porodicu, ukoliko je funkcionalna, smatraju boljim oblikom zaštite prava djece u odnosu na hraniteljstvo i u odnosu na institucionalni smještaj.

Poteškoće u razvoju (intelektualne, fizičke i zdravstvene poteškoće, poremećaje ponašanja) na smještaju u ustanovu manifestuje 43 djeteta, s napomenom da imaju još djece koja su u periodu opservacije i za koju pretpostavljaju da će biti komisijski razvrstana u kategoriju djece sa smetnjama u razvoju.

Što se tiče stručnih i inspeksijskih nadzora, u tekućoj, 2022. godini, izvršen je stručni nadzor od strane Republičke uprave za inspeksijske poslove, Sektora zdravstvene inspekcije, kao i jedan inspeksijski nadzor od strane Grada Banja Luka - Odjeljenja za inspeksijske poslove.

U periodu od 2017. do 2021. godine, u 26 navrata prijavljivani su slučajevi vezani za neki oblik nasilja.

Saradnju s centrima za socijalni rad ocjenjuju zadovoljavajućom, te nailaze na razumijevanje resornog ministarstva. Navode primjere dobre saradnje i dobre prakse s centrima koji se nalaze u blizini Banja Luke i čiji su predstavnici u mogućnosti da češće obilaze djecu i ostvaruju intenzivniju saradnju sa stručnim radnicima ustanove i djecom. Iz ove ustanove smatraju da bi

predstavnicima centara za socijalni rad, bez obzira na udaljenost morali posjećivati djecu, najmanje dva puta godišnje.

Kao prepreke u svom radu i u oblasti zaštite prava djeteta bez roditeljskog staranja navode: ograničenost centara za socijalni rad da djecu smjeste u mnogo adekvatnije ustanove, radi pružanja bolje zdravstvene i druge njege potrebne djeci, naročito onoj koja manifestuju poremećaje u ponašanju i kombinovane smetnje, ali i u svim drugim slučajevima kada je neophodno brzo djelovati i smjestiti dijete. Ustanova ukazuje na nedostatak rada na terenu kako bi se smanjio rizik razdvajanja djeteta iz porodice jer se u praksi često dešava da hitan ili privremeni smještaj djeteta u ustanovu na kraju preraste u višegodišnji boravak djece u ustanovi. Također, postoji veliki broj birokratskih barijera u efikasnijem ostvarivanju prava djece i posebno ističu komplikovane i duge procedure usvajanja, ili procedure kod ostvarivanja kontakta sa srodnicima ili osobama od interesa za dijete itd.

Djeca koja manifestuju poremećaje u ponašanju zahtijevaju specijalizovan rad i smještaj u neku drugu, adekvatniju ustanovu. Mjere koje bi doprinijele unapređenju rada ustanove u konkretnoj oblasti su poštovanje pedagoških standarda koji su propisani a podrazumijevaju manji broj djece na smještaju u ustanovi i u odgojnim grupama, a veći broj dostupnog stručnog kadra koji bi obezbijedili adekvatnije uslove za ispunjavanje prava djece. Neophodna su veća ulaganja u direktna davanja djeci (npr. džeparac), ali je neophodno povećati cijenu smještaja djece u ustanovu i pružiti više podrške roditeljima djece.

Nadalje, neophodno je što efikasnije riješiti zdravstveno osiguranje za djecu i mlade koji dolaze iz Brčko distrikta Bosne i Hercegovine ili iz Federacije Bosne i Hercegovine, a smješteni su u ovu ustanovu ili dobijanje kartice prioriteta pri zakazivanju specijalističkih pregleda, s obzirom da su termini za određene preglede često popunjeni. Smatraju da je neophodna bolja logistička podrška u realizaciji određenih prava djece (pravo na sport, jer npr. odvođenje i dovođenje djece na treninge podrazumijeva dovoljan broj osoblja koje bi bilo posvećeno individualnim potrebama djece i mladih). Kako i ove ustanove smatraju, neophodno je definisati bolji način finansiranja čime bi se omogućio veći broj odgajateljskog i stručnog osoblja, te samim tim poboljšao kvalitet rada s djecom i mladima koji borave u ustanovi.

X ZAPAŽANJA OMBUDSMENA NAKON OBAVLJENIH POSJETA USTANOVAMA

Kako je fokus ove analize na stanju u ustanovama za djecu bez roditeljskog staranja, predstavnici Institucije ombudsmena¹⁰⁶ posjetili su sve javne ustanove u Bosni i Hercegovini i nekoliko nevladinih organizacija – ustanova u Federaciji Bosne i Hercegovine, kako je to već jasno istaknuto u metodologiji ovog istraživanja.

Saradnja s drugim institucijama i ustanovama

Nakon obavljenih posjeta ustanova, jasno se zaključuje da su problemi ustanova gotovo identični. Zadovoljni su saradnjom sa nadležnim organima (policija, sud, centar za socijalni rad, centar za mentalno zdravlje itd), ali smatraju da postoji potreba većeg angažovanja centara za socijalni rad u svakodnevnom životu djece koja se nalaze u ustanovama i da tu djecu redovno posjećuju, a pri tome jasno ukazuju da sve ove aktivnosti u velikoj mjeri smislu zavise od osobe, odnosno službenika koji ima ili nema senzibilitet za svoj posao¹⁰⁷. Kada je riječ o saradnji ustanova s centrima za socijalni rad, Ombudsmeni ukazuju na primjer dobre prakse SOS Dječijeg sela Sarajevo koji jednom godišnje s predstavnicima svih službi socijalne zaštite s područja Kantona Sarajevo održe sastanak i otvoreno razgovaraju o svim problemima i o svim vidovima što bolje i uspješnije saradnje koja će rezultirati boljom zaštitom prava djeteta bez roditeljskog staranja.

Obim usluga

Kada su u pitanju nove usluge i tzv. mali porodični domovi¹⁰⁸, jasan je zajednički stav predstavnika ustanova da bi se trebale intenzivnije promovirati nove usluge u procesu transformacije i deinstitucionalizacije ustanova. Jedna od novih usluga koju smatraju značajnom je program pružanja podrške porodicama i djeci jer je neophodno da se roditelji odmah uključe u rad kroz usluge podrške djeci i porodicama, odnosno da se s porodicama koje su u riziku od razdvajanja radi, jer je preventivni rad od ključnog značaja. Smatraju posebno važnim da se za svako dijete napravi individualni plan podrške.

Funkcionisanje ustanova

Prilikom posjeta istaknut je problem obaveza snabdijevanja kroz sistem javnih nabavki što predstavlja otežavajuću okolnost prilikom svakodnevnog rada s djecom i obezbjeđenja njihovih različitih potreba.

¹⁰⁶ Članice Radne grupe – dani posjeta ustanovama taksativno pobrojane u Metodologiji istraživanja;

¹⁰⁷ Porodična kuća „Duga“ Gradačac jedinstvena je u cijeloj BiH i primjer je dobre prakse iz razloga što je osnivač ove ustanove Opština Gradačac i djeluje u okviru Centra za socijalni rad Gradačac, broji manje djece na smještaju, a sve nadležne institucije na lokalnom nivou dobro sarađuju kako bi se u svakoj situaciji i prilikom svakog iskrskog problema pronašlo rješenje u interesu djeteta.

¹⁰⁸ Manje odgojne grupe djece u okviru ustanova kako bi djeca imala osjećaj pripadnosti i okruženje što približnije porodici.

Također je evidentan problem zdravstvene zaštite djece s područja različitih kantona/entiteta i problem smještaja i rada s djecom koja imaju određene poteškoće u razvoju i/ili poremećaje u ponašanju.

Evidentan je problem i djece – zavisnika od psihoaktivnih supstanci, problem djece žrtava nasilja i romske djeca, jer je rad s ovom djecom izuzetno složen i zahtjevan.

Ljudski resursi

Ustanove ističu da je neophodno angažovati veći broj stručnog kadra, ali izdvajati i veća finansijska sredstva za rad ustanova, kako bi se odgovorilo na brojne izazove s kojima se susreću. Predstavnici ustanova su ukazali i na problem nepostojanja systemske podrške djeci nakon 18. godine. Također je nakon posjete konstatovano da sve ustanove imaju strateške dokumente – akcijske planove transformacije ili deinstitutionalizacije ustanova, ali problem predstavlja njihova neimplementacija.

XI ZAKLJUČCI I GENERALNE ZABRINUTOSTI OMBUDSMENA

Uloga Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine u oblasti ostvarivanja prava djeteta je da u što većoj mjeri prati rad nadležnih organa, uočava poteškoće i prepreke u zaštiti i ostvarivanju prava djece, ukazuje na njih i poziva na sistemsko rješavanje problema.

U skladu s međunarodnim dokumentima zaštite prava djeteta svako dijete i mlada osoba treba živjeti u poticajnom, zaštitničkom i brižnom okruženju koje promovira njegov, odnosno njen puni potencijal. Djeca s neadekvatnim roditeljskim staranjem ili bez roditeljskog staranja su posebno izložena opasnosti da im bude uskraćeno takvo odgajateljsko okruženje.

Dijete kojem je privremeno ili trajno uskraćena porodična sredina ili koje zbog svoje dobrobiti u njoj ne smije ostati, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć koja će skladu s pozitivnim zakonskim propisima takvom djetetu osigurati zamjensku zaštitu. Pri tome korištenje institucionalne zaštite treba ograničiti na slučajeve u kojima je takvo okruženje posebno prikladno, potrebno i konstruktivno za pojedino dijete, te je u njegovom/njezinu najboljem interesu potrebno intenzivno raditi na razvoju alternativnih vidova zaštite.

Siromaštvo je jedan od najznačajnijih uzroka kršenja prava djeteta u Bosni i Hercegovini. Siromaštvo dovodi do socijalne isključenosti djece što za posljedicu ima nedostupnost obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, značajnijoj afirmaciji potencijala djece, nemogućnosti zaposlenja njihovih roditelja što može dovesti i do transgeneracijskog siromaštva, tj. reprodukcije siromaštva u okviru iste porodice. Bez obzira na mnoga poboljšanja u oblasti dječijih prava, Ombudsmeni i dalje uočavaju brojne sistemske slabosti koje zahtijevaju urgentno i šire društveno djelovanje kako bi se unaprijedio položaj djeteta u Bosni i Hercegovini.

Ombudsmeni ukazuju na zabrinjavajući broj djece u Bosni Hercegovini koja se nalaze u stanju socijalne potrebe, što zahtijeva uključenost svih nadležnih organa radi njihove zaštite. Statistički pokazatelji koji se odnose na broj djece bez roditeljskog staranja, djece smještene u institucije, djece u hraniteljskim porodicama i broj usvojene djece, stavovi centara za socijalni rad i ustanova u kojima su smještena djeca bez roditeljskog staranja/neadekvatnog porodičnog staranja, jasno pokazuju da postoji potreba za pojačanom brigom i zaštitu države.

Akcioni plan na nivou Bosne i Hercegovine još nije usvojen i nisu uspostavljene generalne politike i mjere za zaštitu svih interesa djece, iako je Radna grupa za Univerzalni periodični pregled uputila preporuku Bosni i Hercegovini koja se odnosi na izradu i usvajanje novog akcionog plana o zaštiti djece, uključujući mjere za djecu bez roditeljskog staranja, djecu s invaliditetom i maloljetničku pravdu širom zemlje.

Sistem socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini, samim tim i brige o djeci, uređen je na entitetskom i na nivou Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Oblast socijalne politike u Federaciji Bosne i Hercegovine je u podijeljenoj nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine i kantona, dok u Republici Srpskoj opštine provode socijalnu politiku i ispunjavaju obaveze prema korisnicima. Odredbama pozitivnih zakonskih propisa iz oblasti socijalne zaštite propisano je da

smještaj u ustanovu socijalne zaštite mogu ostvariti djeca i odrasla lica kojima je potrebna stalna briga i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj porodici.

Na svim nivoima vlasti ključni nosioci brige o djeci u stanju potrebe za socijalnom zaštitom, djeci bez roditeljskog staranja i djeci koja su u opasnosti od razdvajanja iz primarne porodice su centri za socijalni rad. U kantonima i opštinama u kojima nije osnovan centar za socijalni rad poslove starateljstva vrše službe kojima je to povjereno u nadležno postupanje a u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine Pododjeljenje za socijalnu zaštitu kao sastavni dio Odjeljenja za zdravstvo i ostale usluge Vlade Brčko distrikta BiH.

Centri za socijalni rad suočavaju se s brojnim poteškoćama u svom radu, na šta Ombudsmeni kontinuirano ukazuju u svojim izvještajima.¹⁰⁹ Sami su naglasili opterećenost zbog širokog polja njihove nadležnosti, nedovoljan broj stručnog osoblja, obaveze administrativne prirode koje oduzimaju vrijeme, a koje bi mogli provesti u savjetodavnom radu ili kontaktima sa štićenicima. Nadalje, nedovoljna finansijska sredstava za rad centara i nemogućnost adekvatne pomoći porodicama koje su u riziku od razdvajanja, nedovoljan broj ustanova za smještaj djece u stanju potrebe, kao i hraniteljskih porodica. Zbog svega navedenog, nužno je pružanje svakog vida podrške i jačanje kapaciteta centara za socijalni rad. Značajno pitanje je i što su centri za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine istakli da pribavljanje saglasnosti od nadležnog kantonalnog ministarstva prilikom smještaja djece u ustanove znatno usporava i opterećuje postupak smještaja koji mora biti brz i efikasan, posebno u hitnim situacijama¹¹⁰.

UN Komitet za prava djeteta¹¹¹ u svojim razmatranjima istakao je značaj Smjernica za alternativnu brigu o djeci i preporučio da se ubrza proces deinstitutionalizacije, kroz podršku i omogućavanje brige o djeci u porodičnom okruženju i usklađivanje sistema hraniteljstva na svim nivoima vlasti.

Ombudsmeni konstatuju da u Bosni i Hercegovini i dalje postoje ustanove u kojima je smješten velik broj djece i da je neophodno ubrzati procese deinstitutionalizacije i transformacije. Bez obzira na brojne poduzete aktivnosti veliki broj djece bez roditeljskog staranja i dalje odrasta u ustanovama.

Institut hraniteljstva nije zaživio u punom kapacitetu i uočeno je da postoji više problema: nedovoljan broj hraniteljskih porodica, nedostatak specijalizovanih hranitelja za djecu s problemima u ponašanju i teškoćama u razvoju, određeni broj hranitelja nije prošao

¹⁰⁹ <https://www.ombudsmen.gov.ba/Dokumenti.aspx?id=28&tip=4&lang=BS>

¹¹⁰ Različita zakonska rješenja i različita praksa, npr. Centar za socijalni rad Grada Mostara u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti ima obavezu tražiti saglasnost nadležnog kantonalnog ministarstva u slučajevima kada plaćaju troškove smještaja; Centar za socijalni rad Travnik koji nema zakonsku obavezu, ali ipak traži saglasnost, pozivajući se na razna uputstva nadležnog kantonalnog ministarstva; Centar za socijalni rad Livno ne traži saglasnost nadležnog ministarstva jer se troškovi plaćaju iz budžeta Grada Livna; Centar za socijalni rad Široki Brijeg navodi da u skladu sa zakonom nije potrebna saglasnost ministarstva, ali iz Centra traže saglasnost;

¹¹¹ Zaključna zapažanja o kombinovanom petom i šestom izvještaju Bosne i Hercegovine¹¹¹ koje je Komitet usvojio na osamdeset drugoj sjednici (9-27. septembra 2019.). Komitet je na svojoj 2404. i 2405. sjednici (CRC/C/SR. 2404 i 2405) održanoj 10. i 11. septembra 2019. godine razmatrao kombinovani peti i šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine (CRC/C/BIH/5-6), te usvojio ova zaključna zapažanja na 2430. sjednici održanoj 27. septembra 2019. godine.

odgovarajuću edukaciju, a evidentan je i određeni broj srodničkih porodica koje nemaju status hraniteljskih u smislu prava i obaveza. Organi vlasti trebaju razmotriti sve vidove pomoći i podrške hraniteljima, potrebu kontinuirane edukacije hranitelja, a posebno promociju hraniteljstva.

Ombudsmeni ukazuju da poseban problem jeste nepostojanje ustanova ili specijalizovanih hraniteljskih porodica za smještaj djece koja iskazuju određene poremećaje u ponašanju i/ili ozbiljne psihičke probleme¹¹². Nadležni organi vlasti morali bi iznaći odgovarajuća rješenja koja bi podrazumijevala odgovarajuće zbrinjavanje uz kvalitetnu zdravstvenu, psihološku i odgojnu njegu i podršku.

Iako je usvojenje najpoželjniji i najadekvatniji oblik zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, s obzirom da se usvojenjem zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos između djeteta i osoba koje ga usvajaju, prema raspoloživim podacima zabrinjavajuće mali broj djece je usvojeno. Ombudsmeni ističu da je nužno izvršiti cjelovitu analizu postojećeg zakonodavnog okvira i svih procedura kako bi se ustanovili razlozi zbog kojih veći broj djece nije imao mogućnost usvojenja.

Bosna i Hercegovina nije postigla dovoljan nivo zaštite djece od seksualnog nasilja. Ombudsmeni su posredstvom Godišnjeg izvještaja o aktivnostima Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2022. godinu pozvali sve nadležne organe da i dalje poduzimaju napore kako bi uskladili važeće krivično zakonodavstvo s Konvencijom Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe (Lanzarote konvencija). Neophodno je da Federacija Bosne i Hercegovine usvoji Zakon o posebnom registru osoba pravomoćno osuđenih za krivična djela protiv spolne slobode i morala nad djecom i maloljetnicima. Potrebno je ukazati da je u Republici Srpskoj doneseno relevantno zakonodavstvo koje uređuje ovu oblast, a ipak su registrovani slučajevi seksualnog nasilja nad djecom smještenom u ustanovu bez roditeljskog staranja, što ukazuje na važnost senzibiliranja osoblja za rad s djecom, te pooštavanje kriterija za zaposlenje u ustanove ove namjene.

Ombudsmeni svim nadležnim organima ukazuju na potrebu usvajanja vlastitih politika i smjernica kako bi se djeca zaštitila od svake vrste nasilja, posebno od seksualnog nasilja¹¹³. Potpuna i efikasna zaštita djece koja su smještena u ustanovama svakako podrazumijeva postojanje zabrane rada osuđenim osobama za krivična djela učinjena protiv spolnog integriteta djeteta, krivična djela protiv braka, porodice, krivična djela trgovine ljudima itd. u institucijama i ustanovama socijalne zaštite u kojima su smještena djeca¹¹⁴.

¹¹² Psihička oboljenja i djeca s psihijatrijskim dijagnozama;

¹¹³ Djeca smještena u ustanovama su u povećanom riziku da postanu žrtve krivičnih djela na njihovu štetu;

¹¹⁴ Nažalost, vrlo često iz medija Ombudsmeni doznaju za slučajeve seksualne zloupotrebe djece i primjere ekstremnih kršenja prava djeteta u ustanovama za smještaj djece bez roditeljskog staranja ili u ustanovama za djecu/maloljetnike u sukobu sa zakonom. U takvim slučajevima, Ombudsmeni saopštenjima za medije i javnosti iskazuju svoju zabrinutost i ukazuju na obavezu zaštite djece od svakog oblika psihičkog ili fizičkog nasilja, kao i seksualne zloupotrebe. Ombudsmeni su mišljenja da bi društvo u cjelini trebalo mnogo više učiniti na prevenciji koja zahtijeva dobru organizaciju i nadasve odgovorno ponašanje svih nadležnih. Pri tome, Ombudsmeni su svjesni da je za stvarno poboljšanje u oblasti prava djeteta i pravosuđa po mjeri djeteta potreban proaktivni pristup svih nadležnih organa i da je potrebno poduzeti čitav niz različitih mjera. Pored izvještaja (godišnjih, specijalnih) i upućivanja saopštenja za javnost, Ombudsmeni po službenoj dužnosti otvaraju postupke istraživanja i utvrđuju sve značajne činjenice i okolnosti (primjeri predmeti br. Ž-BL-01-58/22 i Ž-BL-01-802/12);

Predstavnici ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja upoznali su Ombudsmene s brojnim problemima i izazovima s kojima se susreću. Ombudsmeni, uvažavajući njihova znanja i iskustva, ukazuju da je potrebno poduzeti dodatne napore radi unapređenja zakonskih rješenja i u što većoj mjeri izjednačiti i jasno definisati usluge koje pružaju ustanove, njihovo finansiranje i nadziranje njihovog rada. Neophodno je povećati finansijska sredstava za rad ustanova, posebno zbog razvijanja novih usluga u skladu s planom transformacije ustanova i njihove deinstitutionalizacije, ali i zbog poskupljenja svih životnih i drugih namirnica.

Ombudsmeni ukazuju i na neophodnost dodatnog zapošljavanja stručnog kadra i stalne edukacije stručnog osoblja.

Radi zaštite prava djece na zdravstvenu zaštitu tokom njihovog smještaja, Ombudsmeni zaključuju da je potrebno trajno i sistemski riješiti pitanje ostvarivanja ovog prava koje će isključivo biti u najboljem interesu djeteta i u skladu s UN Konvencijom o pravima djeteta, bez obzira iz kojeg dijela Bosne i Hercegovine dolaze, jer ostvarivanje prava djeteta na zdravstvenu zaštitu treba biti besplatno i bezuslovno¹¹⁵.

¹¹⁵ Prema UN Konvenciji o pravima djeteta član 24., u vezi s članom 26.

XII PREPORUKE OMBUDSMENA

Imajući u vidu rezultate istraživanja, a u skladu s ovlaštenjima iz člana 32. Zakona o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine preporučuju:

Vladi Republike Srpske, Vladi Federacije Bosne i Hercegovine, Vladi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i vladama kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine da:

- izvrše normativno uređenje pitanja uspostavljanja i djelovanja ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja;
- bez odlaganja donesu strateške dokumente koji se tiču zaštite djece bez roditeljskog staranja;
- uspostave standarde u pogledu uslova smještaja, programa pružanja usluga i kadrovske politike s ciljem osiguranja istih principa rada;
- poduzmu sve potrebne mjere kako bi djeca smještena u ustanovama imala pravo na besplatnu i безусловnu zdravstvenu zaštitu;
- intenziviraju aktivnosti i učine dodatne napore na provođenju usvojenih planova i programa s ciljem transformacija ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja i razvoj novih usluga u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja;
- povećaju novčana izdvajanja s ciljem nesmetanog funkcionisanja ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja;
- pronađu način za rješavanje brojnih izazova s kojim se suočavaju ustanove za smještaj djece bez roditeljskog staranja prilikom smještaja djece bez roditeljskog staranja koja istovremeno imaju intelektualne i mentalne poteškoće u hraniteljsku porodicu ili u ustanovu;
- omogućće djeci bez roditeljskog staranja oslobađanje troškova školovanja, prevoza, troškova sportske i kulturne prirode (članstvo u sportskim klubovima, članarina za javne ustanove poput biblioteka, muzeja i sl.);
- osiguraju učinkovit mehanizam za periodično preispitivanje smještaja djece u ustanove, i hraniteljske porodice, u smislu provjere kvalitete i sigurnosti smještaja, te razmotre svaku mogućnost da obezbijede načine za prijavljivanje, praćenje i rješavanje neprimjerenog tretmana djece u ustanovama;
- preispitaju sve pravne, administrativne i strateške procedure koje se tiču usvojenja, pristupe potrebnim izmjenama i dopunama s ciljem povećanja broja usvojenja;
- promovišu institut usvojenja i osiguraju podršku potencijalnim usvojiteljima;
- kreiraju centralne registre/baze podataka o potencijalnim usvojiteljima i o djeci podobnoj za usvojenje;

- intenzivnije promovišu hraniteljstvo i hraniteljskim porodicama obezbijede svaki mogući vid podrške, i svim srodničkim porodicama u punoj mjeri priznaju status hraniteljskih porodica;
- posebnu pažnju posvete specijalizovanom hraniteljstvu, cijeneći prava i interese djece s intelektualnim i mentalnim poteškoćama;
- kontinuirano jačaju kapacitete centara za socijalni rad, cijeneći značaj ovih ustanova socijalne zaštite, njihovog preventivnog rada na terenu s porodicama koje su u riziku od razdvajanja, a naročito djelovanje na polju društvene integracije djece i mladih prije nego što napuste sistem brige, ali i pružanja podrške nakon napuštanja sistema;
- osiguraju da svi centri za socijalni rad vode bazu podataka na jednoobrazan način, u skladu s pozitivnim propisima o evidencijama iz oblasti socijalne zaštite.

Vladi Republike Srpske, Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite da

- u narednom periodu razmotri uspostavljanje efikasnijeg modela finansiranja JU „Dom Rada Vranješević“ Banja Luka;
- u narednom periodu ustanovi da li svi centri za socijalni rad u Republici Srpskoj vode bazu podataka na jednoobrazan način, u skladu s pozitivnim propisima o evidencijama iz oblasti socijalne zaštite za sve korisnike.

ANEKS 1

Upitnik za centre za socijalni rad u Bosni i Hercegovini kreiran za potrebe izrade Specijalnog izvještaja Ombudsmena Bosne i Hercegovine o zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja s fokusom na stanje u ustanovama

Opšti podaci o Centru/sluzbi (pun naziv i područje nadležnosti):

1. Broj djece bez roditeljskog staranja smještene, prema Vašim odlukama, u ustanove za period od 2017. do 2021. godine (2017, 2018, 2019, 2020, 2021. godine)?
2. Broj djece koja su, prema Vašim odlukama, smještena u hraniteljske/srodničke porodice u istom periodu (za period od 2017. do 2021. godine)?
3. Koji su najčešći razlozi zbog kojih se djeca bez roditeljskog staranja smještaju u ustanove?
4. Koji je, po Vašem mišljenju, najadekvatniji način zaštite prava djece bez roditeljskog staranja: smještaj u ustanovu ili alternativni vidovi zbrinjavanja (hraniteljstvo, usvojenje i dr.)?
Koliko djece od ukupnog broja djece bez roditeljskog staranja ima poteškoće u razvoju?
5. Podaci o hraniteljskim porodicama
 - a) Broj na području opštine/općine/grada pripremljenih za prijem djece?
 - b) Broj specijalizovanih hraniteljskih porodica?
 - c) Da li su svi hranitelji prošli obuku?
6. Koji je broj usvojene djece za period od 2017. do 2021. godine?
7. Kako ocjenjujete svoj odnos ili saradnju s ustanovama za djecu bez roditeljskog staranja?
8. Koje su prepreke koje utječu na rad centara za socijalni rad u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja?
9. Da li imate prijedloge za prevazilaženje eventualnih prepreka?
10. Koje mjere bi, po Vašem mišljenju, doprinijele unapređenju rada centara za socijalni rad u konkretnoj oblasti?
11. Da li imate uspostavljenu bazu podataka, kao i da li je uspostavljanje iste obavezno?
12. Da li postoje neka dodatna zapažanja koja nisu obuhvaćena upitnikom? Ukoliko postoje, molimo obrazložite!

ANEKS 2

Upitnik za ustanove za djecu bez roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini kreiran za potrebe izrade Specijalnog izvještaja Ombudsmena Bosne i Hercegovine o zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja s fokusom na stanje u ustanovama

Opšti podaci o Ustanovi (pun naziv i područje nadležnosti):

Zakonodavni okvir

Koji propisi predstavljaju pravni osnov za vaš rad?

Smatrate li da postoji potreba za eventualnom izmjenom/dopunom zakonodavnog okvira?

Ukoliko je odgovor da, navedite u kojem smislu?

Budžet

Navedite ukupan godišnji iznos budžeta ustanove za period od 2017. do 2021. godine (2017, 2018, 2019, 2020, 2021. godine)?

Da li godišnji budžet zadovoljava potrebe ustanove?

Materijalno-tehnička sredstva i smještajni kapaciteti

Da li materijalno-tehnička sredstva (prostorni resursi, kancelarijska oprema, vozila, sadržajni kapaciteti itd.) koja posjedujete zadovoljavaju potrebe za rad ustanove?

Da li svoj rad obavljate u vlastitom ili iznajmljenom prostoru?

Da li postojeći radni i smještajni prostor zadovoljava potrebe spram broja djece?

Da li je postojeći radni prostor adekvatan i da li ima omogućen pristup građanima i osobama s invaliditetom?

Ljudski resursi

Kojim unutrašnjim aktom je utvrđena struktura zaposlenih?

Koliko je ukupno zaposlenih u ustanovi s obzirom na sistematizaciju?

Da li ustanova posjeduje dovoljno zaposlenih za obavljanje zadataka iz okvira svoje nadležnosti?

Broj zaposlenih koji radi direktno s djecom? Broj zaposlenih koji obavljaju administrativno-tehničko-kadrovske poslove?

Da li je broj zaposlenih i njihova školska sprema usklađena s odredbama unutrašnjeg akta kojim je uređeno ovo pitanje?

Na koji način je regulisano pitanje odgovornosti zaposlenih i šta smatrate da je važno za očuvanje integriteta ustanove?

Da li zaposleni imaju organizovane stručne edukacije? Koje vrste? Koji broj zaposlenih je prošao kroz stručne edukacije? Da li smatrate iste dovoljnim?

Koje edukacije bi se mogle organizovati za unapređenje djelokruga rada zaposlenih u ustanovi?

Pitanja iz okvira djelokruga rada

Koje usluge se pružaju djeci (uključujući i smještaj) i koja je cijena? Na koji način se formira cijena smještaja?

Broj djece bez roditeljskog staranja smješten u ustanovu za period od 2017. do 2021. godine (2017, 2018, 2019, 2020, 2021. godine)?

Koji su najčešći razlozi zbog kojih se djeca bez roditeljskog staranja smještaju u ustanove?

Koji je, po Vašem mišljenju, najadekvatniji način zaštite prava djece bez roditeljskog staranja: smještaj u ustanovu ili alternativni vidovi zbrinjavanja (hraniteljstvo, usvojenje i dr.)?

Koliko djece od ukupnog broja djece bez roditeljskog staranja ima poteškoće u razvoju?

Broj provedenih stručnih nadzora i broj inspekcijskih nadzora?

Broj prijava ili postupaka (prekršajnih ili krivičnih) koje se odnose na bilo koji oblik nasilja nad djecom u vremenskom periodu od 2017. do 2021. godine?

Opšta pitanja

Kako ocjenjujete svoj odnos ili saradnju s centrima za socijalni rad i nadležnim resornim ministarstvima?

Koje su prepreke koje utječu na rad ustanove i centara za socijalni rad u zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja?

Da li imate prijedloge za prevazilaženje eventualnih prepreka?

Koje mjere bi, po Vašem mišljenju doprinijele unapređenju rada ustanova u konkretnoj oblasti?